

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**TOPLUMUMUZUN MÜLTECİ ALGISINDA
DİNİ VE SOSYAL ETMENLER
“TÜRKİYE’DE BULUNAN SURİYELİLER BAĞLAMINDA”**

Yüksek Lisans Tezi

ZÜLAL KÖKEL

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**TOPLUMUMUZUN MÜLTECİ ALGISINDA
DİNİ VE SOSYAL ETMENLER
“TÜRKİYE’DE BULUNAN SURİYELİLER BAĞLAMINDA”**

Yüksek Lisans Tezi

ZÜLAL KÖKEL

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. FATMA ODABAŞI

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi ZÜLAL KÖKEL'nın TOPLUMUMUZUN MÜLTECİ
ALGISINDA DİNİ VE SOSYAL ETMENLER "TÜRKİYE'DE BULUNAN SURİYELİLER
BAĞLAMINDA" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 5.07.2017 tarih ve 2017-
15/22 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 13 / 07 / 2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. FATMA ODABAŞI	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ALİ COŞKUN	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ZEKİ ARSLANTÜRK	

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Zülal KÖKEL
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Program : Din Sosyolojisi
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Fatma ODABAŞI
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, Temmuz 2017
Anahtar Kelimeler : Mülteci, Sığınma, Sığınmacı, Uluslararası göç,
Toplumsal Algı, Geçici Koruma Altındaki
Suriyeliler

ÖZET

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak görülmektedir. Ancak son dönemlerde özellikle ulus aşırı göçlerin ve ilticanın arttığı malumdur. Son rakamlara göre Türkiye en çok mültecinin olduğu ülke olarak bilinmektedir. Yine son verilere göre, bu kişiler içinde 3.049.879 Geçici Koruma kapsamında Suriyeli bulunmaktadır. Her iki toplumunda birlikte, huzur içinde yaşaması için toplumumuzun bu konuyla ilgili bakış açısına etki eden etmenlerin neler olduğunu ortaya koymanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk Bölümde temel kavramlar, hukuki mevzuat, sosyal, psikolojik ve küresel çapta ilticayla ilgili olarak ele alınan konulara ve tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde mülakat tekniği kullanılarak yapılan alan araştırmasında elde edilen veriler aktarılmış, toplumumuzun mülteci algısıyla ilgili önemli görülen etmenler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Sığınma, Sığınmacı, Uluslararası Göç, Toplumsal Algı, Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Zülal KÖKEL

Field : Philosophy and Religion Sciences

Programme : Sociology of Religion

Supervisor : Asst. Prof. Fatma ODABAŞI

Degree Awarded and Date : Master, July 2017.

Keywords : Refugee, Asylum, Asylum-seeker, International Migration, Public Perception, Syrians within the Scope of Temporary Protection.

ABSTRACT

Migration is seen as a phenomenon as old as human history. In recent times, it is obvious that especially international migration and refugee has increased. According to the latest statistic, Turkey is known as the country has most refugees. Again, according to the latest data, among these persons, there is 3.049.879 Syrian within the scope of temporary protection. For both communities to live together, in peace, it is thought that it is important to show what are the factors affecting perspective of our society about this issue.

The study consist of two parts. In the first part, main term, legal regulations and social, psychological and global issues and discussions related to refugees. were included. In the second part, the data that obtained from field research using the interview technique were transferred and factors related to refugee perception of our society that as seen important were listed.

Key words: Refugee, Asylum, Asylum-seeker, International Migration, Public Perception, Syrians within the Scope of Temporary Protection.

ÖNSÖZ

“Toplumumuzun Mülteci Algısında Dini ve Sosyal Etmenler ‘Türkiye’de Bulunan Suriyeliler Bağlamında” adlı, biri teorik, diğeri uygulamalı alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşan bu çalışmanın, ikinci bölümünde yer alan mülakatlar için vakit ayıran ve görüşme yapan herkese çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın her safhasıyla tek tek ilgilenen ve her yardıma ihtiyacım olduğunda bana içtenlikle yardımcı olan değerli büyüğüm, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma ODABAŞI’na sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca talebeliğe başladığım ilk günden bu yana üzerimde hakkı olan tüm hocalarıma da şükranlarımı iletiyorum.

Bana her daim destek olan, tüm zorlukları benimle beraber aşmaya çalışan, hakkını asla ödeyemeyeceğim anneciğim başta olmak üzere, babama ve diğer tüm aile büyüklerime her şey için çok teşekkür ediyorum. İsmiini özellikle zikretmek istediğim, bana olan inancını ve güvenini her zaman arkamda hissettiğim, sevgiyi, saygıyı ve hayattaki pek çok erdemi kendisinden öğrendiğim ve bir teşekkürün kifayetsiz kaldığı kıymetlim, büyükbabam M. Ali ÖZMEN’e medyunu şükranlarımı iletiyorum.

Bilim ve bilim insanına sağladığı imkanlardan ve bana Yüksek Lisans eğitimim esnasında verdiği destekten dolayı TÜBİTAK’a teşekkür ediyorum.

ZÜLAL KÖKEL

Temmuz, 2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

KISALTMALAR.....	vii
------------------	-----

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi	2
3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
4. Varsayımlar.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM:

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HUKUKİ MEVZUAT

1.1. İLTİCA Ve MÜLTECİLİĞİN TANIMI.....	5
---	---

1.2. ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUATLARA GÖRE MÜLTECİLİK

1.2.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (10 Aralık 1948).....	7
1.2.2. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi.....	8
1.2.3. 1967 Protokolü.....	10
1.2.4. Afrikada'ki Mültecilerin Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ Sözleşmesi.....	11
1.2.5. Cartagena Mülteciler Bildirgesi.....	12
1.2.6. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi.....	12

1.3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE İLTİCA Ve MÜLTECİLİK

1.3.1. İskan Kanunu.....	13
1.3.2. Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü.....	14
1.3.3. 1994 Yönetmeliği.....	15
1.3.4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.....	16
1.3.5. Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Durumu	19

1.4. İLTİCAYLA İLİŞKİLİ DİĞER KAVRAMLAR VE İLTİCANIN NEDENLERİ

1.4.1 Göç Göçmen.....	21
1.4.2. Sığınma / Sığınmacı.....	26
1.4.3. Mülteciliğin Nedenleri.....	27

1.5. İSLAM HUKUKU AÇISINDAN İLTİCA

1.5.1. İslam Hukuku'nda Ülke ve Vatandaşlık Kavramı.....	28
1.5.2. Sığınma Hakkı.....	32
1.5.3. İlişkili Kavramlar (Hicret- Ensar-Muhacir).....	33

2. SOSYAL VE PSİKOLOJİK AÇIDAN MÜLTECİLİK

2.1. KÜRESELLEŞME, GÖÇ VE İLTİCA

2.1.1 . Ulus-Devlet ve Göç.....	36
2.1.2. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönem.....	36
2.1.3. Soğuk Savaş Yılları.....	37
2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem.....	38
2. 1. 5. Küreselleşme. Sınırlar, Göç ve İltica Tartışmaları.....	39
2.1.5.1. Aşırı Küreselleşmeciler.....	40

2.1.5.2. <i>Dönüştürücüler</i>	41
2.1.5.3. <i>Kuşkucular</i>	43
2.2. KÜRESEL BİLİNÇ	44
2.3. ETNİK ÇEŞİTLİLİK	46
2.4. KİMLİK SORUNU ve PSİKO-SOSYAL ETKİLER	48
2.5. GÜVENLİK MESELESİ	55
2.6. ZENOFOBİ	64
2.6.1. Zenofobi Nedir?.....	66
2.6.2. Zenofobinin Ortaya Çıkış Şekilleri.....	67
2.6.3. Zenofobinin Nedenleri.....	68
2.6.3.1. <i>Etnosantrizm, Nativizm</i>	69
2.6.3.2 <i>Ekonomik ve Siyasi Faktörler</i>	70
2.6.3.3. <i>Genellemeler ve Hatalı ya da Eksik Bilgiler</i>	70
2.6.3.4. <i>Olumsuz Tecrübeler</i>	72
2.6.3.5. <i>Olumsuz Nitelemeler ve Önyargılar</i>	73
2.6.4. <i>“Yerleşikler ve Dışarlıklılar” Teorisi</i>	76

İKİNCİ BÖLÜM: ALAN ARAŞTIRMASI

TOPLUMUMUZUN MÜLTECİ ALGISINDA DİNİ ve SOSYAL

ETMENLER

1. DİNİ ETMENLER.....	81
2. KÜLTÜREL ETMENLER.....	92
3. EĞİTİM.....	99
4. SAĞLIK HİZMETLERİ.....	103
5. EKONOMİK ETMENLER.....	106
6. İLETİŞİM.....	117
7. SOSYAL YARDIM.....	121
8. MEDYA ve BİLGİ / BİLGİSİZLİK ETMENİ.....	123
9. PSİKOLOJİK BİR ETMEN OLARAK EMPATİ.....	126
10. GERİ GÖNDERMEME.....	128
11. GÜVENLİK ve GÜNDELİK HAYATTA OLUMSUZ OLARAK NİTELENEN	
BAZI ETMENLER.....	131
SONUÇ.....	137
EKLER.....	145
EK-1: Mülakat Yapılan Kişilerin Listesi.....	145
EK-2: Mülakat Formu.....	147
KAYNAKÇA.....	151

KISALTMALAR

ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
hızl.	: Hazırlayan
m.	: Madde
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
trc.	: Tercüme eden
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak görülmekle birlikte, son dönemlerde ulus aşırı göçlerin ve ilticanın arttığı bilinmektedir. Nitekim Türkiye en çok mültecinin bulunduğu ülke olarak anılmaktadır.¹ Bu bağlamda 2011’de başlayan karışıklıklar ve savaş neticesinde ülkemize sığınan Suriyelilerin, Türkiye’deki sayılarının son rakamlara göre 3.049.879 olduğu aktarılmaktadır.² Dünyada ve ülkemizde çokça tartışılan mültecilere, Türkiye vatandaşlarının bakışını ve bundaki etmenleri ele almanın, bu iki toplumun bir arada yaşama tecrübelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bölümde, “Araştırmanın Konusu ve Amacı”, “Araştırmanın Yöntemi”, “Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları” ve “Araştırmanın Varsayımları” ele alınacaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmada, 2011’den bu yana Türkiye’ye gelmeye başlayan, resmi olarak “geçici koruma” statüsünde olan Suriyelilere yönelik toplumsal algıyı şekillendiren dini ve sosyal etmenlerin ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Öncelikle bir konuyu araştırmak için bu konunun alt yapısını oluşturan kavramsal ve kuramsal çerçevenin önemli olduğu aşikardır. Bu yüzden mülteciliğin ulusal ve uluslararası düzeyde tanımlarına yer vermek, ilişkili kavramları incelemek konunun kapsamı içindedir. Ayrıca mültecilik hukuki olduğu kadar sosyal bir statüdür.³ Bu nedenle küresel açıdan, sosyal ve psikolojik açıdan ilticayı incelemek ve şu an dünyada mülteci algısını şekillendiren zenofobi, güvenlik gibi konuları ele almak da önem arz etmektedir.

¹ Buket Akıncı, Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, c.1, s. 2, 2015 s. 69. <http://www.gam.gov.tr/files/Aral%C4%B1k-2015-Arsiv.pdf> (17.11.2016).

² http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (13.07.2017)

³ Kerem Kınık, “Göç, Sürgün ve İltica”, Hayat Sağlık Dergisi, Temmuz, sy. 2, s. 39. https://www.amnesty.org.tr/uploads/Docs/1538-kerem_kinik.pdf (16.11.2016).

Bilindiği üzere göç hareketleri, hem göç alan hem göç eden toplumu sosyal, kültürel, ekonomik, dini vs. pek çok yönden etkileyen çift yönlü bir olgudur.⁴ Bu noktada her iki toplumun çoğunluğunun müslüman olması hasebiyle, aynı dine sahip olan insanlar arasında dinin birleştirici, bütünleştirici boyutu ile etki boyutunun iki toplum arasındaki ilişkide etkili olup, olmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak malum olduğu üzere sosyal olay ve olgular tek neden, tek sonuç ile değil, birden çok sebep ile açıklanan karmaşık süreçlerdir.⁵ Bu yüzden sadece dini değil kişisel, sosyal, ekonomik, kültürel, vs. pek çok etmenin, insanların Suriyelilere bakışında etkili olduğu görülmektedir. Nitekim sosyal etmenler olarak, bu gibi etmenler ele alınmaya çalışılmıştır.

İleride detaylı bir şekilde bahsedileceği üzere göç edenlerin, göç edilen topluma entegre olabilmeleri için göç edilen toplumun da tutum ve davranışları önemli olmaktadır. Birlikte yaşamayı kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı unsurların tespit edilmesinin daha sonraki toplumsal uyum sürecinde faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu amaçla, bu göç ilişkisinin bir yönünü oluşturan “göç alan” toplum bağlamında Türk toplumunun, “Suriyeliler” özelinde mülteci algısı ve bunu etkileyen etmenlerin incelenmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma esnasında iki metot kullanılmıştır. Bunlardan ilki dökümantasyon metodudur. Bu metot, hem kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulduğu teorik kısımda, hem de alan araştırmasında verilerin analizi ve yorumlanması esnasında kullanılmıştır.

Diğer metod ise tasvir metodudur. Alan araştırması kısmında, yaygın olarak kullanılan tekniklerden biri olan derinlemesine mülakat tekniği (görüşme tekniği) tercih edilmiştir. Mülakat tekniği “*sözlü iletişim yoluyla bilgi toplama tekniği*” olarak tanımlanmaktadır. Mülakat tekniğinin tercih edilmesinin sebebi yapılan birebir

⁴ Tufan Beril, “F. Almanya’dan Dönen Gençlerin Ruhsal Belirtileri ve Bunları Etkileyen Faktörler”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, c. 4, sy. 2-3, Mayıs-Eylül 1986, s. 161. <http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/Arsiv/1986-23.pdf> (09.12.2016).

⁵ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, **Sosyoloji Kavramlar Süreçler Kurumlar Teoriler**, 7. baskı İstanbul: Çamlıca Yay., 2011, s. 67.

görüşmelerle toplumun araştırılan konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini daha kolay ve yerinde tespit edebilme imkanı sunmasıdır.⁶ Nitekim görüşme esnasında önceden yapılandırılmış soruların yanında, görüşmenin seyrine göre daha detaylı sorular yöneltebilme imkanı da olmuştur. Yapılan tüm görüşmelerin ses kaydı ve bu kayıtların yazıya dökülmüş halinin mevcut olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Ayrıca, alan araştırmasıyla ilgili daha önceden, konuyla ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiş ve hem soruların hazırlanması, hem de elde edilen verilerin diğer çalışmalarla desteklenmesi hususunda bunlardan da istifade edilmiştir. Bu bağlamda özellikle, konuyla ilgili ilk çalışma olduğu belirtilen Murat Erdoğan'ın, *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum* çalışmasından faydalanılmıştır.

Örneklem seçiminde kota örnekleme kullanılmıştır. Kota örnekleme kategorilerinden olan “ikamet yerine göre kategoriler”⁷ tercih edilmiştir. Buna göre araştırma evreni olarak, son rakamlara göre 458.227 kişi ile en çok Suriyeli'nin bulunduğu İstanbul⁸; İstanbul'da ise biri Avrupa, diğeri Asya Bölgesini temsilen ağırlıklı olarak Fatih ve Üsküdar çevresinde ikamet eden veyahut iş yeri olan kişiler seçilmiştir. Ayrıca seçilen kişilerin her yaş grubundan ve çeşitli meslek gruplarından olmasına dikkat edilmiştir. Toplam 26 kişi ile görüşülmüş, 11 kişi Üsküdar ve çevresinden, 15 kişi Fatih ve çevresinden seçilmiştir. Fatih ve çevresinde, Üsküdar'a nazaran daha çok Suriyeli'nin yaşaması sebebiyle günlük hayatta karşılaşma ve tutum geliştirme ihtimallerinin daha yüksek olduğu düşünülmüş oranın bu şekilde olması kararlaştırılmıştır. Görüşme yapılanların 10'u kadın, 15'i erkektir. Görüşmeler Eylül 2016- Haziran 2017 tarihleri arasında yapılmıştır.

Hem teorik kısımda hem de alan araştırması kısmında klasik bilgi toplama araçları yanında internet ortamındaki belge ve bilgilerden de faydalandığını belirtmek gerekmektedir.

⁶ Zeki Arslantürk ve E. Hamit Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma: Kavramlar Teknikler Metotlar Bilgisayar Uygulamaları*, İstanbul: Çamlıca Yay., 2013, s. 114.

⁷ Zeki Arslantürk ve E. Hamit Arslantürk, s. 114.

⁸ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (02.07.2017).

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın dökümantasyon, derinlemesine görüşme, internet taraması vs. gibi nitel veriler eşliğinde yapılması, istatistik gibi nicel yöntemlerin kullanılmaması araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Bu nedenle genellemelerden çok, önemli görülen etmenlerin sıralanması yoluyla bir tasvir ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma, örneklemin seçildiği evrenin, yani görüşme yapılmak üzere ağırlıklı olarak Üsküdar ve Fatih çevresinden seçilmiş kişilerin, verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

Ayrıca yapılan mülakatlarda serdedilen görüşler, kişilerin kendini bağlamakta, samimi cevaplar verdikleri farz edilmektedir.

İnsanların düşüncelerinin zamanla değişebileceği bilinen bir gerçekliktir. Bu yüzden araştırma yapıldığı dönemle sınırlı, kesitsel bir araştırmadır.

4. Varsayımlar

Dinin, birleştirici, bütünleştirici rolü hasebiyle çoğunluğu aynı dine mensup iki toplumun bir arada yaşamalarına, dinin ve din kardeşliğinin olumlu katkı yapacağı temel hipotezlerimizden ilki olmaktadır.

Diğer ana hipotezimiz ise dinin etki boyutu göz önüne alınarak yardımlaşma, hoşgörü gibi dini öğretilerin insanların, mültecilere bakışında etkili olacağı düşüncesidir.

Alt hipotezler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

Yüz yıllar boyunca farklı din, dil, etnikle bir arada yaşama tecrübesine sahip olmalarından dolayı Türk toplumunun mültecileri din, dil, ırk ayrımı bağlamında değerlendirmeyeceği varsayılmaktadır.

Ancak elbette tüm sosyal olaylar gibi toplumumuzun mültecilere bakışında da birden çok etmenin rol aldığı, karmaşık bir sürecin, birden çok faktörün bu algıya tesirinden bahsedilecektir.

Tüm bunların yanı sıra kültürel ve sosyal hayattaki farklılıklardan, gündelik hayatta meydana gelen bazı olumsuz tecrübelerden endişe duyduklarını ifade eden konuşmacıların olacağı ve bunlardan kaynaklı olarak bazı insanlar üzerinde bir takım olumsuz algının oluşmuş olabileceği farz edilmektedir.

Ekonomik etmenler kısmında özellikle sosyal süreçlerden rekabet sürecinin etkin rol oynayacağı, ekonomik sebepler ileri sürülerek olumsuz tutumların oluşmuş olabileceği düşünülmektedir.

Güvenlik söyleminin de tüm dünyada olduğu gibi toplumumuzda da mültecilere bakışı belirleyen bir etmen olarak kendini gösterebileceği varsayılmaktadır.

Sosyal yardım faaliyetlerine katılım ve empati duygusunun toplumumuzda Suriyelilere karşı olumlu bir tutum sergilenmesinde etkili olacağı varsayılmaktadır.

Mülteci ve göçmenlerle ilgili medya özellikle de sosyal medyada yayılan ve pek çoğu gerçeği yansıtmayan bilgilerin toplumun bakışını etkilemiş olabileceği farz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HUKUKİ MEVZUAT

1.1. İLTİCA Ve MÜLTECİLİĞİN TANIMI

“Mülteci” kavramının sözlük anlamı olarak sığınmacı kavramına işaret edilmekte, ve o da “*Bir başka ülke veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci*”⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. “İltica” kelimesinin kökü Arapça “le-ce-e” fiilinden

⁹http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5940dad2e80707.76749241, (14.06.2017).

gelmekte olup, bu fiil ve türevleri “Kale vs. sığınmak, güvenmek; birini bir şeye muhtar kılmak, zorlamak; sığınmak, dayanmak, güvenmek; vazgeçmek ve başkasına gitmek...” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰ el-Lâci ise “*Zulüm, harb veya kıtlık sebebiyle vatanını terk ederek başka bir ülkeye sığınan kimse*” anlamında Arapça’da mültecinin karşılığı olmaktadır.¹¹ İngilizce’de “asylum” sığınma; “asylum-seeker” sığınmacı; “refugee” ise mülteci anlamında kullanılmaktadır. Sözlüklerde zaman zaman mültecinin karşılığı olarak sığınmacı verilse bile, terimsel manada mülteci ve sığınmacı farklı anlamlar ifade etmekte olup, aşağıda bununla ilgili detaylı bilgi verilecektir.

İltica etme hakkı ve bunun sonucunda doğan mülteci olma durumu hukuki bir statüsüdür.¹² Bu nedenle iltica hakkı ve mültecilik genellikle uluslararası ve ulusal hukuki mevzuatlara göre tanımlanmaktadır.

Mültecilik 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan “1 Ocaktan sonra meydana gelen olaylar sonucunda...” şeklindeki tarihi kısıtlama ifadelerinin çıkarıldığı 1967 protokolünün neticesinde genellikle bu sözleşme ve protokol esas alınarak şu şekilde tanımlanmaktadır:

*“Mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen her şahıstır.”*¹³

Burada verilen tanım diğer pek çok kaynakta olduğu gibi 1951 Cenevre Sözleşmesi baz alınarak yapılmıştır. Bu anlaşma bir dönüm noktası kabul edilmektedir. İlerleyen bölümlerde, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü başta olmak üzere

¹⁰ Mustafa b. Şemsüddin Karahisarî, “le-ce-e”, **Ahterî Kebir, Arapça-Türkçe Büyük Lûgat**,(baskıya hzl. İ.İlhami Ulaş, Abdülkadir Dedeoğlu), İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1979, s. 1352.

¹¹ İbrahim Mustafa, Ahmet Hasan Zeyyat, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali Neccar, “la-ci”, **El-Mu’cemü’l-Vasıt**, s. 815.

¹² Ender Canan Eroğlu ve Rukun Taşkıran, “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2002/1, s. 109. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2002-20021-801> (20. 02.2016).

¹³ UNCHR, “1.2.2 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, mad. 1(A)(2)”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**. http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularındaki_uluslararası_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).

ulusal ve uluslararası mevzuattan bahsedilerek, mülteciliğin tanımı ve kapsamı hakkında detaylı bilgi verilecektir.

1.2. ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUATLARA GÖRE MÜLTECİLİK

Bu bölümde mültecilikle ilgili ulusal ve uluslararası mevzuata değinilerek, iltica ve mülteciliğin tanımı ve kapsamı hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

1.2.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (10 Aralık 1948)

1948’de BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 14. Maddesinde temel bir insan hakkı olarak “sığınma hakkı”na yer verilmektedir.

“Madde 14:

- 1) Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir.*
- 2) Gerçekten de siyasi olmayan suçlar veya Birleşmiş Milletler’in amaçları ve ilkelerini ihlal eden davranışlardan kaynaklanan kovuşturmalar söz konusu olduğunda bu hakka başvurulamaz.”¹⁴*

Görüldüğü üzere sığınma hakkı herkesin insani hakkı olarak tanımlanmaktadır. Belirtildiği gibi BM’in amaç ve ilkelerine aykırı davranmış olanlar ve ağır ceza gerektiren siyaset dışı suç işlemiş olanlar dışında insanların sığınma talebinde bulunabilme hakları bulunmaktadır.¹⁵

Ancak bu bildirgede sığınma hakkından yani bir nevi “ilticaya başvuru hakkından” bahsedilmektedir. Fakat bu bildirgede yer alan diğer haklar gibi bu hak için

¹⁴ UNCHR, “1.3 .1 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, mad. 14”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler.** http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularindaki_uluslararasi_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).

¹⁵BMMYK, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-98: Bir İnsanlık Sorunu**, (trc. Yeşim Boyacılar, Volkan Çıdam, Çağlayan Orhaner, Nihal Yetkin, Elif Gündoğdu, Simten Coşar, Berk ercüme Bürosu), Türkçe baskı hzl., Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği, Tarih Vakfı, Numune Matbaası, 1997, s. 53, 84.

de daha detaylı, bağlayıcılığı ve yaptırım gücü olan, denetim sağlayıcı özel sözleşmelere ihtiyaç duyulmaktaydı.¹⁶

1.2.2. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme

Özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Avrupa’da yaşanan yıkım ve kayıplar, pek çok insanın başka yerlere zorunlu göçüne sebep olmuştur. Bu durum, iltica ile ilgili hukuki düzenlemeler yapılmasını icap ettirmiştir. Bu sebeple Cenevre’de 26 ülkenin temsilcileriyle 1951 “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme” nam-ı diğer 1951 “Cenevre Sözleşmesi” düzenlenmiştir.¹⁷

Mülteci hukukunun temel dayanağı ve belgesi olan, bazılarına göre ise mülteciliğin Magna Carta’sı olarak kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi¹⁸ ve 1967 Ek Protokolü iltica ve mültecilikle ilgili temel başvuru kaynağı haline gelmiştir.¹⁹ Bu nedenle öncelikle 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan mülteci tanımına bakmak gerekirse madde 1(A)(2)’de mültecilik şu şekilde tanımlanmaktadır:

“ (2) 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. ”²⁰

1951 Cenevre Konvansiyonu madde 1(B)(1) ve 2(a)’daki coğrafi kısıtlamayla ilgili hükümler şu şekildedir:

¹⁶ İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, **Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, İstanbul: SETA Yay., 2015, s. 11, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf (25.11.2016).

¹⁷ Kaya ve Eren, s. 13.

¹⁸ Reyhan Toplu (hızl.), **TOHAV Göç Analiz Raporu**, İstanbul: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayını, 2014, s. 10. <file:///C:/Users/user/Desktop/m%C3%BClteciler%20ve%20Sığınmacılar%20ve%20Yabancı%20Göçmenler/TOHAVAnaliz2014.pdf> (11.06.2017).

¹⁹ Cengiz Başak, **Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler**, Ankara: Sonsöz Gazetecilik Matbaacılık Reklamcılık, 2011, s. 9.

²⁰ UNCHR, “1.2.2 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, mad. 1 (A)(2)”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**. http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Cltceci_konularındaki_uluslararası_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).

“1. Bu sözleşme bakımından 1. Maddenin A kesimindeki “1 Ocak 1951 tarihinden önceki olaylar” sözü ,

a. ‘1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa’da meydana gelen olaylar’ ya da

b. ‘1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa’da ya da başka yerde olan olaylar’; anlamına anlaşılabacak ve her sözleşmeci devlet imza, onay ya da katılma sırasında, bu sözleşme uyarınca üstlendiği yükümlülükler bakımından bu anlamların hangisinin uygulandığını belirleyecektir.

2. a. seçeneğini benimsemiş olan sözleşmeci bir devlet, herhangi bir tarihte Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne göndereceği bir bildirimle b seçeneğini benimseyerek yükümlülüğünü her zaman genişletebilir.”²¹

Yukarıda aktarılmış olan mülteciliğin tanımının yapıldığı Madde 1(A)(2)’deki “1 Ocak 1951”den ifadesi tarihi kısıtlamaya işaret etmektedir. Madde 1(B)(1)’deki “Avrupa’da meydana gelen olaylar” ise coğrafi kısıtlama ile ilgilidir. Ancak coğrafi kısıtlamanın devletlerin kendi insiyatifine bırakıldığı ve isteyen devletlerin “Avrupa’da meydana gelen olaylar”, isteyen devletlerin “Avrupa’da ya da başka yerde olan olaylar” şeklinde bu maddeyi kabul edebileceği belirtilmektedir.²² Türkiye’nin de içinde bulunduğu bazı ülkelerin, bunu “Avrupa’da meydana gelen olaylar şeklinde” kabul ettiği bilinmektedir.

Cenevre Sözleşmesi’nde bahsedilmesi gereken önemli bir ilke ise “geri göndermeme” (non-refoulement) ilkesidir. Sözleşmenin 5. Bölüm 33. maddesinde yer alan bu ilkenin evrensel bir hukuk prensibi haline geldiği belirtilmektedir.²³

“1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir.

2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi

²¹ Coşkun Can Aktan (ed.), “Birleşmiş Milletler, Sığınmacıların Statüsüne İlişkin Sözleşme, Mad. 1(B)(1) ve 2(a)” **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, Ankara: Hak-ış: Yay., 2000, s. 202.

²² Eroğlu ve Taşkıran, s.112, 113.

²³ Jakob Ceki Hazan, “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler” **Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 183.

suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümlerden yararlanmayı talep edemez.²⁴”

1.2.3. 1967 Protokolü

1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki “1 Ocak 1951’den önce...” ifadesinin bu tarihten sonra sığınma ve iltica hakkı isteyenleri kapsamaması sebebiyle bu maddenin genişletilmesi gerektiği düşünülmüş ve 1967 yılında “1951 Sözleşmesine Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol” imzalanmıştır. Böylece 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki tarih kısıtlaması kaldırılmıştır.²⁵

Bahsi geçen sözleşmede, tarihle ilgili kısıtlamanın kaldırıldığı madde 1(2)’de şu şekilde ifade edilmektedir:

“2. İşbu Protokol bakımından, bu maddenin 3. Fıkrasının uygulanması hali dışında, “mülteci” terimi, Sözleşmenin 1. maddesinin A 2 kısmında mevcut “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve.....” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadeleri metinden çıkarılmış addedilerek, Sözleşmenin 1. Maddesinde yer alan tanıma giren her şahıs anlamına gelecektir.”²⁶

Birleşmiş Milletler Genel kurulu 1967’de “1951 Sözleşmesine Ek Mültecileri Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolü” madde 1(2)’ye göre “1 Ocak” kısmı çıkartılıp zaman bakımından kısıtlama kaldırılmıştır.²⁷ Ancak coğrafi kısıtlama yine taraf devletlerin kendi tercihinin bırakılmıştır. Nitekim Türkiye’nin de dahil olduğu bazı ülkelerde coğrafi kısıtlama hala geçerliliğini korumaktadır.²⁸ Buna göre coğrafi kısıtlamayı kabul eden taraf devletler, zaman kısıtlaması olmaksızın, Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü verme yükümlülüğünü almamışlardır yani sadece Avrupa’dan

²⁴ UNCHR, “1.2.2 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, bölüm V, mad. 33”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler.** http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularındaki_uluslararası_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).

²⁵ Kaya ve Eren, s. 13.

²⁶ UNHCR, “1.2.3 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, mad. 1 (2)”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler.** http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot/2.1_m%C3%9Clteciler.pdf (22.12.2015).

²⁷ Kaya ve Eren, s. 13.

²⁸ Kaya ve Eren, s. 13; Tevfik Odman, **Mülteci Hukuku**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yay., 1995, s. 165.

gelenler için yükümlülük altına girmeyi tercih etmişlerdir.²⁹ Ancak 1967 Protokolü madde 7(3)'e göre bu maddenin taraf devletlerin isteğine göre genişletebileceği bildirilmektedir.³⁰

1.2.4. Afrikada'ki Mültecilerin Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ Sözleşmesi

Bir başka sözleşme ve dolayısıyla mülteci tanımının yapıldığı belge ise 10 Eylül 1969'da Afrika Birliği Örgütü'nün kabul ettiği "Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi"dir.³¹

1967 Protokolündeki mültecilik tanımı, Madde 1(1)'de zaman ve coğrafi kısıtlama olmaksızın tekrarlanmış ve ek olarak "*dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği, kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar*" olması durumunda da iltica hakkı verilebileceği belirtilerek, mültecilik 1951 Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü'nden daha geniş bir perspektifte ele alınmıştır.³²

Bu sözleşmenin madde 1 (2)'sinde "*'Mülteci' terimi aynı zamanda kendi menşei ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, menşei ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır.*" denilmektedir.³³

Bu ulusal sözleşmede mültecilik, Afrika'daki iltica hareketlerine ve insanların ihtiyaçlarına cevap vermek üzere Cenevre Konvansiyonundan daha geniş bir perspektifte ele alınmıştır.³⁴

²⁹ Odman, s. 165.

³⁰ UNHCR, "1.2.3 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, mad. 7(3)", **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler.** http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%BClteciler.pdf (22.12.2015).

³¹ Kaya ve Eren, s. 15.

³² Ceci Hazan, s. 188.

³³ UNHCR, "2.1.1. Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi, mad. 1(2)", **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler.** http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%BClteciler.pdf (22.12.2015).

³⁴ Odman, s. 49.

1.2.5. Cartegana Mülteciler Bildirgesi

1984'te on Latin Amerika ülkesi tarafından yayımlanmış olan Cartegana Bildirgesi'nde de Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nde vurgulandığı gibi mülteci tanımlarının genişlemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu sebeple 1951 Cenevre Konvansiyonu ile 1967 Ek Protokolü'nde yer alan ögelerin yanında başka maddelerin de mülteci tanıma eklendiği görülmektedir.³⁵

Bildiride III(3)'te "Afrika Birliği Sözleşmesi" ve "Amerika Ülkeler Arası İnsan Hakları Komisyonu"na atıf yaparak mültecilik tanımının genişletilmesi gerektiği vurgulanmakta ve şu şekilde bir mülteci tanımı yapılmaktadır.

"...Böylece, bölgede kullanılması tavsiye edilen mülteci terimi ya da kavramı 1951 Sözleşmesinin ve 1967 Protokolünün ögelerini içerdiği gibi bunun yanı sıra yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzeninin ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsayacaktır."³⁶ denilmektedir.

1.2.6. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi

"Arap ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi" 27 Mart 1994 tarihinde Arap Ülkeleri Birliği Konseyi tarafından kabul edilmiştir.³⁷ Mülteci terimi sözleşmenin Madde 1(1) ve (2)'sinde şu şekilde tanımlanmaktadır:

"1. Vatandaşı olduğu ülke veya bir vatandaşlığa sahip değilse sürekli ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan ırkı, dini, etnik kökeni, milliyeti ya da belli bir toplumsal gruba aidiyeti ya da siyasi fikirleri nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlere dayalı bir korku duyan ve ülkesinde koruma aramayan ya da ülkesine geri dönemeyen ya da korkusu nedeniyle koruma aramak veya dönmek istemeyen herhangi bir kimse"

³⁵ Odman, s. 53.

³⁶ UNHCR, "2.1.3. Cartegana Mülteciler Bildirisi, mad. III (3)", **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**. http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%BClteciler.pdf (22.12.2015); Odman, s. 53.

³⁷ Kaya ve Eren, s. 16.

“2. Ülkesine yönelik savaş, işgal ya da yabancı denetimi ya da ülkenin bütününde ya da bir bölümünde kamu düzeninin ciddi biçimde bozulmasıyla sonuçlanan doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedenleriyle, menşe ülke, yer veya daimi ikamet dışında bir ülkede sığınma aramak zorunda kalan herhangi bir kimse.”³⁸

Madde 1(1)’deki tanım, Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanıma “etnik köken”in eklendiği görülmektedir. İkinci paragrafta ise mültecilik 1951 ve 1967 Protokolünden daha geniş manada ele alınarak, farklı ölçütler sunulmaktadır.³⁹

1.3.TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NDE İLTİCA ve MÜLTECİLİK

Türkiye’de, hem ulusal hem uluslararası hukuktaki gelişmelere paralel olarak göç ve ilticaya dair hukuki mevzuat oluşturulmuştur.

1.3.1. İskan Kanunu

Türkiye’de göçmenler, sığınmacı ve mültecilerle ilgili maddeleri içeren ilk hukuki düzenlemenin 1934 tarihli İskan Kanununu olduğu belirtilmektedir.⁴⁰ Bu kanunda ortak ulus inşa etme düşüncesi kapsamında “Türk kültür ve ırkından gelen”lere öncelik tanıma şartı bulunmaktadır.⁴¹ Ancak daha sonra yaşanan gelişmelere binaen daha kapsamlı bir hukuki mevzuat oluşturulmuştur.

³⁸ UNHCR, “2.1.4. Arap Sözleşmesi, mad. 1 (1), (2)”, *Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*. http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%BClteciler.pdf (22.12.2015).

³⁹ Kaya ve Eren, s. 17.

⁴⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yay., 2013, s. 14. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (13.11.2016); Kaya ve Eren, s. 22.

⁴¹ Ahmet İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere, MİReKoç, İstanbul, 2014,* s.239. <https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/22/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Göç%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023-.pdf> (22.12.2015).

1.3.2. Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü

Türkiye Cumhuriyeti, Cenevre Konvansiyonu’nu 1951 yılında imzalamış, 1961 yılında onaylamıştır. 5 Eylül 1961 tarihinde 10989 Sayılı *Resmi Gazete*’de 359 Sayılı Onay Kanunu ile yayınlamıştır.⁴²

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni hem coğrafi, hem tarihi kısıtlama (yani “1 Ocak 1951’den önce” ve “Avrupa’dan meydana gelen olaylar sonucunda”) şartı ile kabul etmiştir. Ancak daha sonra “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü” ile, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar...” şeklindeki mülteci olmak için getirilen tarih kısıtlaması kaldırılmıştır. Fakat taraf devletlerin kendi tercihi bırakılan coğrafi kısıtlama ile ilgili madde Türkiye tarafından aynen devam ettirilmiştir. Yani buna göre Türkiye Cumhuriyeti tarih kısıtlaması olmadan, “Avrupa’da meydana gelen olaylar neticesinde ” başvuranların “mülteci” olarak kabul edilmesi şeklinde sözleşmeyi kabul etmiş olmaktadır.⁴³

Şunun belirtilmesi gerekir ki bu anlaşmaya göre, coğrafi kısıtlamayı devam ettiren taraf devletler, diğer gerekli şartları sağlamaları halinde Avrupa’dan gelenlere mülteci statüsü vermeyi taahhüt etmiş bulunmaktadır. Ancak bu demek değildir ki Avrupa dışından gelenlere bundan sonra mülteci statüsü verilemez. Sadece bu anlaşmayla Avrupa dışından gelenler için taahhüt ve yükümlülük alınılmamış olmaktadır.⁴⁴ Ancak yukarıda da belirtildiği üzere sözleşmede, taraf devletlerin dilerlerse yükümlülüklerini genişletebilecekleri ifade edilmektedir.⁴⁵

Sonuç olarak, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mekan kısıtlamasına tabi olması hasebiyle Avrupa dışından gelenler mülteci olarak değerlendirilmemektedir. Bu yüzden son dönemlerde Türkiye’de çoğunlukla bulunan

⁴² M. Murat Erdoğan, *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2015, s. 45.

⁴³ Kaya ve Eren, s. 19.

⁴⁴ Odman, s. 165.

⁴⁵ UNCHR, “1.2.2 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, mad. 7(3)”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**. http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularındaki_uluslararası_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).

Suriye, Irak, İran ve Afganistan gibi ülkelerden gelenler “mülteci” statüsünde sayılmadıkları, durumlarına göre “şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma” gibi statülerde değerlendirildikleri bilinmektedir.⁴⁶

Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesi ile coğrafi çekince dışında kendini sınırlandırdığı diğer bir alan “Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye’deki Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.” çekincesidir.⁴⁷

1.3.3. 1994 Yönetmeliği

Kısaca 1994 Yönetmeliği olarak bilinen “*Türkiye’ye İltica eden veya Başka bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*”, 1994 yılında TC’de bireysel ve toplu sığınmayla ilgili yasal düzenlemeleri içeren⁴⁸ ve Türkiye açısından YUKK’a kadarki dönemde sığınmacı ve mülteci ayrımını ortaya koyan bir yönetmeliktir.⁴⁹

1994 Yönetmeliğine göre, Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü’yle Avrupa’dan gelenlere tanınan mülteci statüsünü devam ettirilmekte, Avrupa dışından gelenler ise “sığınmacı” olarak tanınmaktadır.⁵⁰

Yönetmelik madde 3’te mülteci ve sığınmacının tanımları şu şekilde yapılmaktadır:

“1951 tarihli mültecilerin Hukuki durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile diğerler kanun, tüzük ve yönetmeliklerdeki tanımlar saklı kalmak üzere bu yönetmeliği uygulanmasında;

Mülteci: Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri

⁴⁶ Erdoğan, s. 45.

⁴⁷ Erdoğan, s. 45.

⁴⁸ Kaya ve Eren, s. 22.

⁴⁹ Erdoğan, s. 51.

⁵⁰ Erdoğan, s. 45- 46.

nedeniyle tatbikata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı;

Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle tatbikata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı; ... ”⁵¹ olarak tanımlanmaktadır.

Avrupa’dan gelenleri “mülteci”, Avrupa dışından gelenleri “sığınmacı” olarak niteleyen 1994 Yönetmeliğindeki bu ikili tasnif aşağıda detaylı anlatılacağı üzere YUKK’ta değişikliğe uğramıştır. Avrupa’dan gelenlere mülteci denilmeye devam edilmiştir. Ancak Avrupa dışından gelenler, çeşitli kıstaslara göre “şartlı mülteci”, “ikincil koruma”, “geçici koruma” altındakiler gibi statülerde değerlendirilmektedirler.⁵²

1.3.4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK), Türkiye’de uluslararası korumayla ilgili kapsamlı şekilde yasal düzenlemenin yapıldığı kanun olarak bilinmektedir.⁵³ Kanunun, yabancılar, uluslararası koruma ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluşu ve görevlerini içerdiği belirtilmektedir.⁵⁴

YUKK’taki “mülteci”, “şartlı mülteci”, “ikincil koruma” ve “geçici koruma”yla ilgili maddeler aşağıda sıralanmaktadır.

⁵¹ Türkiye’ye iltica eden veya Başka bir Ülkeye iltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (1994 Yönetmeliği), “mad. 3”, **T.C. Resmi Gazete**, 22127, 30 Kasım 1994. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (08.03.2017).

⁵² Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu (YUKK), “mad. 61, 62, 63, 91”, **T.C. Resmi Gazete**, 28615, 11 Nisan 2013. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (08.03.2016).

⁵³ Erdoğan, s. 50; Kaya ve Eren, s. 25.

⁵⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, s. 21. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (13.11.2016).

Mülteci:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.”⁵⁵(yukk madde 61.)

Görüldüğü üzere 1951 Cenevre’de kabul edilen haliyle uyumlu bir şekilde mülteciliğin tanımı yapılmaktadır.⁵⁶

Şartlı Mülteci:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”⁵⁷(yukk madde 62.)

1994 Yönetmeliği’ne göre Avrupa dışından gelenlere “sığınmacı” statüsü verilmekteydi. Ancak bu durum YUKK’la beraber değiştirilmiştir. Avrupa dışından gelenlere sığınmacı değil; “şartlı mülteci” statüsü verilmesi ve üçüncü ülkeye yerleştirene kadar Türkiye’de kalmalarına izin verilmesi kararı alınmıştır.⁵⁸

⁵⁵ Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu (YUKK), “YUKK, mad. 61”, T.C. Resmi Gazete, 28615, 11 Nisan 2013. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (08.03.2016).

⁵⁶ Kaya ve Eren, s. 25.

⁵⁷ YUKK (2013), m. 62. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

⁵⁸ Kaya ve Eren, s. 25.

İkincil Koruma:

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a. Ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b. İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c. Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma verilir.”⁵⁹(yukk. Md. 63)

Görüldüğü üzere “şartlı mülteci” veya “mülteci” statüsü elde etmek için gerekli koşulları taşıyamayan ancak “geri göndermeme” (non-refoulment) ilkesi sebebiyle geri gönderildiğinde yukarıda sayılan problemlerle karşılaşacak kişilere “ikincil koruma” sağlanacağı belirtilmektedir.⁶⁰

Geçici Koruma

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2.) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlere ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkililerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”⁶¹(yukk md. 91)

⁵⁹ YUKK (2013), mad. 63. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

⁶⁰TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, s. 25. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (13.11.2016).

⁶¹ YUKK (2013), m. 91(1),(2). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

YUKK madde 91, “geçici koruma” statüsüyle ilgili Geçici Koruma Yönetmeliğine kanuni dayanak olmuştur ve bu maddeyle ilgili aşağıda detayları verilecek olan bir yönetmelik çıkarılmıştır.⁶²

1.3.5. Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Durumu

Yukarıda bahsedilen YUKK madde 91, daha sonra yönetmeliğe dönüştürülmüştür. Bu yönetmelik 22 Ekim 2014’te yayımlanmıştır.⁶³ Özellikle kitlesel olarak ülke sınırlarına gelenleri kapsamaktadır.⁶⁴

Geçici Koruma Yönetmeliği Madde 3(1)(f)’de şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Geçici koruma: “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası korunma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma.”⁶⁵

Suriyelilerle ilgili ise, Geçici Koruma Yönetmeliği’nde “Geçici Madde 1(1)”de, Türkiye’deki Suriyelilerle ilgili “geçici koruma” hakkında şu ifadeler yer verilmektedir.

“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nde kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici koruma uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.”⁶⁶

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni ve devamında 1967 Protokolü’nü coğrafi kısıtlama ile onayladığından dolayı mülteci olmak için Avrupa’dan gelme şartı

⁶² TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, s. 28. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (13.11.2016).

⁶³ Geçici Koruma Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 29153, 22 Ekim 2014. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm> (29.05.17).

⁶⁴ TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, s. 28. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (13.11.2016).

⁶⁵ Geçici Koruma Yönetmeliği, “mad. 3(1)(f)”. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> (29.05.17).

⁶⁶ Geçici Koruma Yönetmeliği, “Geçici Madde 1(1)”. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> (29.05.17).

aranmaktadır.⁶⁷ Bu nedenle Türkiye’deki Suriyeliler mülteci değil; “geçici koruma” altında olmaktadır. Lakin araştırmada ve özellikle mülakatlarda, halk dilinde ve basında daha çok “Suriyeli mülteciler” olarak geçmesi hasebiyle zaman zaman bu kavram kullanılmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki uluslararası hukukta Türkiye için Suriyeliler hukuki olarak mülteci statüsünde olmasa dahi baskı, zulüm ve şiddetten kaçarak gelmiş zorunlu göçmenler olmaları hasebiyle sosyal ve psikolojik açıdan aynı üst başlık altında değerlendirilmeleri mümkündür. Nitekim BMMYK, hukuki olarak ayırım yapılsa da tüm zorunlu göçlerin insani yardım açısından benzer özellikte olduğunu belirtmektedir.⁶⁸

Dünya gittikçe küreselleşmekte ve göçler artmakta⁶⁹, “ulus-ötesi” diye nitelenen topluluklar meydana gelmektedir.⁷⁰ Küreselleşme sonucu oluşan bu göç hareketlerine katılanlar durumlarına göre mülteci, sığınmacı, vatansız,⁷¹ yasal, yasal olmayan göç gibi farklı göç tipleriyle karşı karşıya kalmaktadır.⁷² Türkiye’de üç kıta arasında bir köprü vazifesi görmesinden ötürü küreselleşmenin sonuçlarından dolayısıyla göç hareketlerinden oldukça etkilenmektedir.⁷³ Savaşlar, çatışmalar, siyasi baskılardan dolayı günümüzde milyonlarla ifade edilen sayıda insanlar mülteci konumuna düşmektedir. Türkiye de coğrafi konumu, göçmen veya mülteci üreten veya üretme potansiyeli olan ülkeler ile komşu olması nedeniyle hava, deniz, kara yolları vasıtasıyla, göçmen ve mültecilerin geçiş ve varış noktası olmaktadır.⁷⁴ Türkiye, özellikle de çeşitli Batı Avrupa ülkelerine zaman zaman giden işçi göçleri hasebiyle “göç veren” ülke konumunda görülürken, son zamanlarda geleneksel kanının aksine hem “göç alan ülke” hem de “geçiş ülkesi” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁵ Nitekim 2011’den bu yana resmi

⁶⁷ Kaya ve Eren, s. 29.

⁶⁸ BMMYK, s. 6.

⁶⁹ Halim Yılmaz, “Yeni Gelişmeler Işığında Türkiye’de Mülteci Hukuku ve Uygulaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Uluslararası Göç Sempozyumu**, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2005, s. 301

⁷⁰ Nermin Abadan-Unat, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 2006, s. 316.

⁷¹ Şükran Sevimli, “Mültecilere Sosyal ve Tıbbi Hizmetlerin Sunumunda Etik Yaklaşımın Yeri ve Önemi”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, s. 302. <http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv. b%C3%B6l%C3%BCm.pdf> (22.12.2015).

⁷² Abadan-Unat, s. 7.

⁷³ Sevimli, s. 302.

⁷⁴ Yücel Acer, İbrahim Kaya, Mahir Gümüş, “Türkiye İçin Bir İltica Stratejisi Üzerine Gözlemler”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, s. 67. <http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv. b%C3%B6l%C3%BCm.pdf> (22.12.2015).

⁷⁵ Ahmet İçduygu, Irregular Migration in Turkey, **International Organization for Migration**, Geneva, s. 12. http://publications.iom.int/system/files/pdf/mrs_12_2003.pdf (02.06.2017); Ahmet İçduygu “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 222.

rakamlara göre 3.049.879 geçici koruma kapsamında Suriyelinin bulunması⁷⁶ bunun en yakın dönemdeki göstergesi olarak düşünülmektedir. Ayrıca son rakamlara göre, dünyada en çok mültecinin bulunduğu ülke olduğumuz aktarılmaktadır.⁷⁷

Ayrıca Türkiye’de gelişen ekonomik ve sosyal imkanların da Türkiye’ye, özellikle de ekonomik göçmenlerin göç etmesinde payı olduğu söylenebilir.⁷⁸

1.4. İLTİCAYLA İLİŞKİLİ DİĞER KAVRAMLAR VE İLTİCANIN NEDENLERİ

1.4.1 Göç / Göçmen

“Göç” kavramı İngilizce’de “migration”, Arapça’da “hicret” kelimeleri ile karşılanmaktadır.

“Göç” kavramı ile ilgili çeşitli açılardan ele alınan pek çok tanım bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Marshall’a göre “*Göç (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir.*”⁷⁹

Taylan Akkayan “*Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır.*” şeklinde tanımlamaktadır.⁸⁰

⁷⁶ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (02.06.2017).

⁷⁷ Akıncı, Nergiz ve Gedik, s. 69.

⁷⁸ Acer ve Gümüş, s. 67.

⁷⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (trc. Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s. 685.

⁸⁰ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979, s. 21.

Göç en geniş anlamıyla “Çeşitli sebeplere bağlı olarak coğrafi bir alandan başka bir alana doğru gerçekleşen nüfus hareketliliği olgusu” olarak tanımlanmaktadır.⁸¹

Göç bireysel olabileceği gibi kitlesel de olabilmektedir. Ayrıca bir yer değiştirmenin göç sayılabilmesi için süreklilik ve kalıcılık şartlarını da taşıması gerekmektedir. Bu nedenle turistik amaçlı seyahatler veya iş gezisi gibi kısa süreli, amacı kalıcı olmayan yer değiştirmeler göç olarak görülmemektedir.⁸²

Göç çeşitli nedenlerle ve çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir.

Göçü, yer değiştirmenin ulusal veya uluslararası arenada oluşuna göre, iç göç veya dış göç yani uluslararası göç olarak ikiye ayırmak mümkündür.⁸³

Eğer ki göç bir ulus-devlet sınırları içinde de oluyorsa bu genellikle “iç göç” olarak tanımlanmaktadır,⁸⁴ iki veya daha fazla ulus-devlet arasında oluyorsa bu da “uluslararası göç” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵ Konu bağlamında uluslararası göçü daha detaylı tanımlayacak olursak; “Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşei ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkelerinden ayrılmaları. Dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur.”⁸⁶

İnsanların göç etmelerine nedenlerine göre ise göçler gönüllü ya da zorunlu sebepler sonucu ortaya çıkabilmektedir.⁸⁷

Zorunlu göçler genellikle doğal afetler, toplumsal veya siyasi çatışmalar ve baskılar neticesinde insanların bulundukları yeri terk ederek başka bir yere yerleşmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁸⁸

⁸¹ Celaleddin Çelik, “Göç, Kentleşme ve Din”, **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, s. 297.

⁸² Arif Korkmaz, **Göç ve Din (İsveç'teki Kulular Örneği)**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2011, s. 8.

⁸³ Zeynep Aksoy, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 5 / 20, Kış, 2012, s. 294.

⁸⁴ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 48; Korkmaz, s. 12.

⁸⁵ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 28.

⁸⁶ Marshall, s. 59.

⁸⁷ Çelik, s. 297.

⁸⁸ Çelik, s. 297.

Gönüllü göçler ise daha çok ekonomik sebeplere dayalı olarak daha iyi bir yaşam, hayat standardını yükseltme amacıyla yapılan göçleri ifade etmektedir.⁸⁹

Gönüllü göçler kısmındaki en sık rastlanan, ekonomik sebeplere dayalı göç etmek durumunda kalanlar “ekonomik göçmen” olarak da adlandırılabilir. Mülteciyle göçmenin farkı da en çok bu göç etme nedeninden ortaya çıkmaktadır. Göçmenler genellikle daha iyi bir yaşam isteği ve ekonomik sebeplere dayanarak zorlama olmadan yer değiştirirken;⁹⁰ mülteciler savaş, baskı, zulüm vs.den dolayı ülkesini terk etmek durumunda kalmaktadır.⁹¹ Ayrıca göçmenler kendi ülkelerinin korunmasından yararlanmaya devam ederken, mülteciler menşei ülkelerindeki korunmadan yararlanmayan ya da geçerli sebeplerden ötürü yararlanmak istemeyen kişilerdir.⁹²

Hem iç göç, hem dış göçler gönüllü ve zorunlu nedenlerden dolayı gerçekleşebilmektedir.⁹³ Mültecilik iki ülke arasında gerçekleşen bir durum olduğu için “uluslararası”⁹⁴ ve insanların göç etmek zorunda olduklarından dolayı göç ettiği için zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır.⁹⁵

Burada dikkat edilmesi gereken bir ayrım da göçmen ve mültecinin yanı sıra göç ve göçmen ayrımıdır. Göç daha üst yapısal bir kavramken; göçmenlik daha bireysel süreçlerle ilgili görülmektedir.⁹⁶ Göç, kabaca her türlü insan hareketliliğini kapsayan bir kavramdır.⁹⁷ Göçmen veya ekonomik göçmen ise onun bir alt türüdür ve mültecilik,

⁸⁹ Çelik, s. 297.

⁹⁰ Kaya ve Eren, s. 17; Akıncı, Nergiz ve Gedik, s. 67.

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Çiçekli (ed.), Göç Terimleri Sözlüğü, “mad. göç, göçmen, ekonomik göçmen, zorla göç”, **IOM Uluslararası Göç Örgütü**, 2009, s. 16, 22, 69. http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik (13.11.2016); Kaya ve Eren, s. 17.

⁹² Akıncı, Nergiz ve Gedik, s. 78.

⁹³ Murat Erol, Oya G. Ersever, “Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale”, **KHO Bilim Dergisi**, c. 24, sy. 1, 2014, s. 50. http://www.kho.edu.tr/akademik/kho_bilim_dergi/2014_1/3_.pdf (08.01.2017).

⁹⁴ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 27; de Tapia’dan aktaran; Aksoy, s. 294.

⁹⁵ Suna Gülfer İhlamur-Öner, “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 587.

⁹⁶ Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, sy. 17, Güz, 2016, s. 89, 90.

⁹⁷ Yusuf Adıgüzel, **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Yay., 2016, s. 3

sığınma, vatansızlık, zorla yerinden edilme vs. gibi tüm diğer göç türleri de bu minvalde genel olarak göçün alt türü veya çeşitleridir, denebilir.⁹⁸

Ancak tüm bu ayrımlarla beraber göç bir mekandan diğer bir mekana yapılan fiziksel hareketlilik olarak tanımlanmakla beraber sadece fiziksel bir hareketlilik değil aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgudur. Çünkü göç yer değiştiren kesimlerin kültürel etkileşimini de içermektedir. Göç edildiği zaman sadece fiziksel çevre değiştirmekle kalınmaz. Aynı zamanda psiko-sosyal ve kültürel dünyalar arasında da bir geçiş ve etkileşim yaşanmaktadır. Bu durumdan, hem göç eden insanlar hem de göç edilen yerde daha önce var olan insanlar karşılıklı olarak etkilenmektedir. Göçle beraber göç edilen yerde bireysel ve toplumsal hayatta çeşitli etkiler, değişimler ve dönüşümler yaşanması olasıdır.⁹⁹ Yani coğrafi alanda yolculuk aslında kültürel alanda yapılan bir yolculuğu da beraberinde getirmektedir, denilebilir.¹⁰⁰

Klasik göç teorileri genellikle “itici ve çekici” faktörlere dayanmaktadır. İtici faktörler göç edilen yerden ayrılma nedenlerine, çekici faktörler ise göç edilen yerlere göç edilme sebeplerine işaret etmektedir. Hem itici hem çekici faktörler olarak ekonomik, dini, siyasi, toplumsal, kültürel, eğitim, çevresel vs. faktörler sayılabilir.¹⁰¹ Ekonomik temelli göçmenler daha iyi yaşam şartları için göç ederken, mülteci ve sığınmacı olan zorunlu göç etmiş kimseler ana vatanlarında yaşadıkları insan hak ihlalleri, eziyetler, şiddet vs.den dolayı ülkelerinde yaşamlarını sürdüremez oldukları için ülkelerinden ayrılmaktadırlar.¹⁰² Zorunlu göçlerde çoğunlukla göç edenler, ilk varılan yer olan komşu ülkelerde kalırken, bazen ileriye yönelik ekonomik ve sosyal fırsatlar sunan ülkelere gitmektedirler. Bu ikincisini az bir kesim başarabilmektedir. Ancak bu ikinci gruptakiler “karma güdüler”e sahip olmaktadır. Hem hayati risklerin

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Çiçekli (ed.), **Göç Terimleri Sözlüğü**, “mad. göç, göçmen”, IOM Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22. http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik (13.11.2016).

⁹⁹ Çelik, s. 298.

¹⁰⁰ Ayşe Öncü ve Petra Weyland, “Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri”, **Mekan, Kültür, İktidar**, İstanbul: İletişim Yay., 2007, s. 20, 21.

¹⁰¹ Korkmaz, s. 9.

¹⁰² Stephan Castles, Mark J. Miller, **Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, (trc. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Yay., 2008, s. 42, 43, 44.

olduğu yerden ayrılma hem de daha iyi hayat standartlarına erişme gibi pek çok güdü bir arada olmaktadır.¹⁰³

Antony Giddens ise son yıllarda göç gibi karmaşık ve çok yönlü bir sürecin “itme ve çekme” gibi kurallarla açıklanmasını basit bulunduğunu ifade etmektedir. Bunun yerine göçle ilgilenen araştırmacıların küresel göç örüntülerini makro ve mikro düzeydeki süreçler arasındaki etkileşimle meydana gelen sistemler olarak ele aldıklarını belirtmektedir. Makro düzeydeki etmenler olarak “...bölgedeki siyasi yapı, uluslararası değişimler, iç ve dış göçü düzenleyen yasa ve düzenlemeler ya da uluslararası ekonomideki değişimler gibi üst boyutta...” ele alınan etmenler gösterilmektedir. Diğer yandan mikro düzeyde “...göçmen toplulukların kendilerinin sahip olduğu kaynaklar, bilgi, anlayış tarzı...” gibi etmenler ele alınmaktadır.¹⁰⁴

Genellikle tek tip bir kuramdan ziyade göç olayının, nedenlerine, şekline, kuramcılarının konuya yaklaşım tarzına göre birden çok göç kuramı bulunmaktadır. Mesela “merkez-çevre kuramı”, “ilişkiler ağı kuramı” ve “göç sistemleri kuramı”, “kesişen fırsatlar kuramı” bunlardan bazılarıdır.¹⁰⁵

Nermin Abadan-Unat göçmen, mülteci ya da sığınmacı ayrımının çokça altının çizildiğini ancak aslında sosyal gereksinimleri bakımından ve kültürel açıdan çok benzerlik gösterdiklerini ifade etmektedir.¹⁰⁶

Stephan Castless ister ekonomik temelli olsun, ister kalıcı veya iltica amaçlı olsun tüm bu nüfus hareketleri farklı koşullarda ve yasal çerçevede gelişse de aslında hemen hepsinin modernleşme ve küreselleşmeyle ilişkili görülebileceğini, bu bağlamda sömürgecilik, endüstrileşme, az gelişmişlik, yoksullaşma, kötü yönetimler, insan hak ihlallerinin vs. hem ekonomik temelli hem de siyasal temelli kaçışlara neden olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁷

¹⁰³ Castles ve Miller, s. 44.

¹⁰⁴ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, (trc. Cemal Güzel), Kırmızı Yay., İstanbul, 2013, s. 570.

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan, s. 78-88.

¹⁰⁶ Abadan-Unat, s. 352.

¹⁰⁷ Castles ve Miller, s. 44.

1.4.2. Sığınma / Sığınmacı

Öncelikle terimin anlamına bakacak olursak; “*Sığınmacı terimi, kendi ülkesinde işkence görme yolunda haklı nedene dayanan bir korkusu bulunan ya da silahlı çatışma ve şiddet olayı nedeniyle yaşamı tehlikede olan, bu yüzden bir başka ülkeden mülteci statüsü isteyen kişi için kullanılmaktadır.*”¹⁰⁸ Sığınmacılar “non-rofulement” (geri göndermeme) ve “insanca muamele ilkesinden” yararlanabilmektedir.¹⁰⁹ Nitekim yukarıda bahsedildiği üzere “*BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*”nde sığınma hakkı temel insan hakkı olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰

Sığınmacı ve mülteci terimleri zaman zaman karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak aslında ikisi farklı statü ve durumları ifade etmek için kullanılan terimlerdir.¹¹¹

“Sığınmacı” terimi mülteci statüsü elde etmek amacıyla başvuru yapmış kişileri ve başvuruları değerlendirilme, soruşturma sürecinde olanları kapsamaktadır.¹¹² Sığınmacı olmak, hukuki bir statüden çok kısa ve geçici bir süre zarfında sığınılan ülkede barınmayı ifade etmektedir.¹¹³ Mülteci statüsü elde etme amacıyla başvuruda bulunmuş olan sığınmacıların başvuruları, uluslararası ve ulusal hukuki mevzuata göre değerlendirilmektedir. Eğer bu kişilerin sığındıkları ülkede bulunmalarını, iltica taleplerini haklı gösterecek bir gerekçe yoksa ve başvuruları kesin olarak reddedildiyse geri gönderilebilirler. Ancak ülkeden çıkarma yöntemlerinin insancıl, kişilerin onurunu zedelemeyecek ve güvenli olmasına özen gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir.¹¹⁴

Sığınmacılara mülteci statüsünün tanınması durumunda ise, mülteci statüsünün en başından beri geçerli olduğu varsayılır. Bu yönüyle mültecilik geriye doğru yürüyen hukuki bir kavram olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁵

¹⁰⁸ BMMYK, s. 183.

¹⁰⁹ Kaya ve Eren, s. 17.

¹¹⁰ Eroğlu ve Taşkiran, s. 105. ; bkz. Bm İnsan Hakları Beyannamesi, madde 14.

¹¹¹ Eroğlu ve Taşkiran, s. 109.

¹¹² Akıncı, Nergiz ve Gedik, s. 66.

¹¹³ Eroğlu ve Taşkiran, s. 109.

¹¹⁴ BMMYK, s. 215, 216.

¹¹⁵ Kaya ve Eren, s. 18.

Türkiye Cumhuriyeti’nde ise, daha önceden de bahsedildiği gibi “mülteci” olabilmek için 1951 Cenevre Konvansiyonu’ndaki coğrafi kısıtlamanın dışında kalanlar, yani “Avrupa’dan gelmiş olmak şartını” taşımayan kişiler için, YUKK’a kadar “sığınmacı” ifadesi kullanılmaktaydı. Ancak önceki bölümlerde belirtildiği üzere YUKK’LA beraber Cenevre’deki mekan kısıtlaması dışında kalanlar durumlarına göre “şartlı mülteci”, “ikincil koruma”, “geçici koruma” gibi statülerde değerlendirilmektedirler.¹¹⁶

1.4.3. Mülteciliğin Nedenleri

Myron Weiner ise mülteciliğe neden olan meseleleri ele almakta ve insanları mülteciliğe iten dört madde üzerinde durmaktadır. Bunlar devletler arası savaşlar, etnik çatışmalar, etnik olmayan sivil çatışmalar, otoriter ve devrimci rejimlerin baskı yapmaları ve özgürlükleri kısıtlamaları durumları olarak belirtilmektedir.¹¹⁷ Ayrıca bazı araştırmacılar ek olarak kıtlıklar, doğal afetler ve çevre sorunlarının meydana getirdiği büyük yıkımları da bu maddelere eklemektedir.¹¹⁸

1.5. İSLAM HUKUKU AÇISINDAN İLTİCA

İslam Hukuku’nda mülteci statüsünü tartışmak için bunun bir hukuki statü olduğu ve bunun için belli şartların var olması gerektiği malumdur. Bu çerçevede genel olarak mülteciliğin var olabilmesi için belli bir yerin vatandaşı olmak ve vatandaşı olduğun ülkenin sınırları dışında bulunmak gerekir.¹¹⁹ Bu nedenle İslam Hukuku’nda mülteciliği açıklayabilmek için; öncelikle İslam Hukuku’nun ülke, ülke sınırları, vatandaşlık meselesine bakış açısının ne olduğunun izah edilmesi icap etmektedir.¹²⁰

¹¹⁶ Erdoğan, s. 47;

¹¹⁷ Myron Weiner, “Bad neighbours, Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Cause of Refugee Flows”, **International Security**, vol. 21: 1, 1996, s. 18-24. <http://www.marmara-elibrary.com/edsresolve?tgurl=http%3a%2f%2fcontent.ebscohost.com%2fContentServer.asp%3fEbscoContent%3ddGJyMNxb4kSeprU4yOvsOLCmr0%252Bepq5Ssqe4TbKWxWXS%26ContentCustomer%3ddGJyMPGusVGvqbZNUePfgeyx43zx1%252B6B%26T%3dP%26P%3dAN%26S%3dR%26D%3da9h%26K%3d9608184425> (11.03.2017).

¹¹⁸ Oğuzhan Türkoğlu, “Mülteciler ve Ulusal/ Uluslar arası Güvenlik”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, vol: 30: 2, 2011, s. 108. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935830.pdf> (05.12.2016).

¹¹⁹ Odman, s. 85, 86.

¹²⁰ Osman Durmaz, “İslam’da Mülteciler Hukuku,” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, SBE, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2014, s. 29

1.5.1. İslam Hukuku'nda Ülke ve Vatandaşlık Kavramları

İslam Hukuku'nda ülke kavramı “dâr” kelimesi ile ifade edilmektedir.¹²¹ Dârın lügat manası ise “ev, mahalle, bir kavmin konakladığı, yerleştiği yer”dir.¹²² İslam hukuku terimi olarak “dar” ise “İslami veya gayri İslami yönetim altındaki ülke” anlamında kullanılmaktadır.¹²³

İslam Hukuk literatüründe ülke kavramı genel olarak iki başlık altında incelenmektedir: Bunlardan birincisi darü'l-İslam, diğeri ise darü'l- harp'tir.¹²⁴

Ülkeleri Darü'l-harb ve darü'l-islam şeklinde tayin ve tespit ederken kimi İslam alimi “hakim millet ve güvenlik” prensibini ilke edinmiş; kimi ise “otorite ve egemenlik ”prensibini esas almıştır.¹²⁵

-Darü'l-İslam: “Hakim millet ve güvenlik” prensibini esas alanlar darü'l-İslam'ı “Müslümanların hakim bulunduğu ve bu hakimiyete dayanarak güvenlik içinde oldukları ülkeler” şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁶

Kimi alimse darü'l-İslam ve darü'l-harb taksimi için “otorite ve hakimiyet”i temel kıstas olarak ele almaktadır.¹²⁷ Buna göre dârü'l- İslam “Müslüman bir devletin hakimiyeti altındaki topraklar”,¹²⁸ “İslami hükümlerin açıkça yürütüldüğü veya yürütülmesi mümkün olan topraklar”¹²⁹ olarak tanımlanmaktadır.

-Darü'l-harb: Darü'l-islam özellikleri taşımayan yerler de doğal olarak darü'l-harbtir.¹³⁰ “Hakim millet ve güvenlik” prensibini benimseyenlere göre İslam'ın hakim

¹²¹ Talip Türkan, **Devletin Egemenlik unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri**, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2001, s. 57.

¹²² Ahmet Özel, “Dârü'lislam”, **DİA**, İstanbul: 1993, VIII, s. 541.

¹²³ “Dârü'lislam”, **DİA**, s. 541-542.

¹²⁴ Ahmet Özel, “Dârülharb”, **DİA**, İstanbul: 1993, VIII, s. 536.

¹²⁵ Ahmet Yaman, **İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler**, Ankara: Fecr Yay., 1998, s. 98; Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul: İz Yay., 2001, c. 3, s. 232.

¹²⁶ Kuhistani, Camiu'r-rumuz IV'dan naklen; Yaman, s. 98

¹²⁷ Ahmet Özel, **Dârü'lislam Dârülharb: İslam Hukukunda Ülke Kavramı**, İstanbul: İz Yay., 2011, s. 81.

¹²⁸ “Dârü'lislam”, **DİA**, s. 541.

¹²⁹ Hayrettin Karaman, **Ana Hatlarıyla İslam Hukuku: Giriş ve Amme Hukuku**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993, s. 183.

¹³⁰ Hayrettin Karaman, **Ana Hatlarıyla İslam Hukuku: Giriş ve Amme Hukuku**, s. 184.

olmadığı¹³¹ ve bu hakimiyete dayanarak Müslümanların emniyet içinde bulunmadıkları yerleri darü'l- harb olarak tanımlamak mümkündür.

Darü'l-harp “otorite ve hakimiyeti” esas alan tanımlamalara göre “İslam düzeninin hakim olmadığı ve yasama yürütme yargı yetkilerinin Müslüman otoritenin elinde bulunmadığı yerler” olarak tanımlanmaktadır.¹³² Bu tanımlara göre bir yerin darü'l-harb olarak nitelendirilebilmesi için İslam dışında bir iradenin egemen olması ve onun yetkilerinin geçerli olması gerekmektedir.¹³³

Nitekim bu farklı gibi görünen iki tip tarifi de aslında birleştirmek mümkündür. Çünkü İslam düzeninin hakim olması için Müslümanların hakim olması gerektiğini aynı şekilde İslam düzeninin hakimiyeti ile Müslümanlarının emniyetinin bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.¹³⁴

Bazı İslam Hukukçuları bu ikili taksime bir başlık daha ekleyerek İslam Hukuku'nda ülke kavramını üç başlık altında incelemektedir. Bu üçüncüsü ise darü's-sulh'tur. Dârü's-sulh da aslında darü'l-harbe uygun özellikler taşıyan ancak kendileriyle yapılan geçici veya süreli anlaşmalarla¹³⁵ barış ilişkileri düzenlenmiş olan ülkelerdir.¹³⁶

Aslında tüm bu ayrımların Kur'an'da ve sünnette geçmediği, fakihlerin içtihadına dayandığı belirtilmektedir.¹³⁷

Medine ilk darü'l-islam olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Medine'ye darü'l-hicre de denilmektedir.¹³⁸ Hicret öncesi darü'l-İslam öncesi şeklinde gösterilebilecek bir ülke bulunmamaktadır. Mekke'nin ise o dönemde “darü'l-harb özellikleri taşıdığı ifade edilmektedir.¹³⁹

¹³¹ Türcan, s. 60; Hacı Mehmet Günay, “Devletler Hukuku”, **İslam Hukuku El kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, s. 336.

¹³² Hacı Mehmet Günay, s. 336; Ahmet Özel, *Dârü'lislam Dârulharb: İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, s. 82, 83.

¹³³ Türcan, s. 60.

¹³⁴ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 3, s. 232.

¹³⁵ Hacı Mehmet Günay, s. 336.

¹³⁶ Ahmet Özel, “Dârüssulh”, **DİA**, İstanbul, 1994, XI, s. 5.

¹³⁷ Hacı Mehmet Günay, s. 336.

¹³⁸ Bkz. “Dârü'lislam”, **DİA**, s. 542.

¹³⁹ Özel, *Dârü'lislam Dârulharb: İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, s. 78, 79.

Bir ülkenin darü'l-İslam olarak nitelendirilebilmesi için önemli olan çoğunluğunun Müslüman olması değildir. Önemli olan İslam'ın ve İslam düzeninin hakim olmasıdır.¹⁴⁰ İslam düzen ve hakimiyetinin egemen olduğu yerlerde, Müslümanlar çoğunluğu teşkil etseler bile, veyahut tersine bir durum ile gayr-i Müslimler çoğunluğu oluştursalar bile bu durum statüyü değiştirmemektedir.¹⁴¹

Vatandaşlık konusuna gelince darü'l-İslam'da yaşayan insanlar Müslüman ve gayr-i Müslim olmak üzere iki ana gruptan teşekkül etmektedir. Bu iki gruptan biri olan gayr-i müslimler ise zımmi ve müste'men olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.¹⁴² Yani toplamda darü'l-İslam'da vatandaşlar üç gruba ayrılmaktadır.¹⁴³

İlk grup Müslümanlardır: Eğer bir kişi müslümansa hem siyasî hem hukuki açıdan İslam ülkesi vatandaşı olma hakkına sahip bulunmaktadır. Çünkü “Müslümanlar kardeşirler.” düsturu benimsenmektedir. Dinden ayrılmadıkça vatandaşlık hakları baki kalmaktadır.¹⁴⁴

Zımmiler: Zımmi kelimesi “and, söz verme, güvenlik” anlamlarına gelen zımmet kelimesinden türemiştir.¹⁴⁵ Zımmiler İslam ülkesi ile zımmet akdi imzalayarak, darü'l- İslam hakimiyeti altında yaşamayı kabul eden gayr-i müslümlerdir.¹⁴⁶ Zımmet akdi ise gayr-i Müslimlerin hak ve hürriyetlerini garanti altına alan, iki tarafa da bazı hak ve sorumluluklar yükleyen bir düzenlemedir. Zımmiler de İslam ülkesi vatandaşı konumundadır.¹⁴⁷ Darü'l-İslam da devamlı ikamet hakkına sahip bulunmaktadırlar.¹⁴⁸ Yani gayr-i Müslimlerin de İslam ülkesi vatandaşı olmaları mümkündür.¹⁴⁹

Müste'menler: Müste'men kelimesi “güven ve emniyet” anlamına gelen emn (emân) kelimesinden türetilmiştir.¹⁵⁰ Kendisine emân verilen, güvenliğe kavuşan kimse

¹⁴⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 3, s. 232; Özel, *Dârulislam Dârulharb: İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, s. 81.

¹⁴¹ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 3, s. 232.

¹⁴² Hacı Mehmet Günay, s. 345.

¹⁴³ Ahmet Akgündüz, *İslam'da İnsan Hakları Beyannamesi*, İstanbul: Timaş Yay., 1993, s. 39.

¹⁴⁴ Hacı Mehmet Günay, s. 345.

¹⁴⁵ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c.3, s. 230.

¹⁴⁶ Halil Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi: Özel Hukuk*, c. II., Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1989, s. 311.

¹⁴⁷ Hacı Mehmet Günay, s. 347.

¹⁴⁸ Cin ve Akgündüz, (1989), *Türk Hukuk Tarihi: Özel Hukuk*, s. 311.

¹⁴⁹ Hacı Mehmet Günay, s. 347.

¹⁵⁰ Ahmet Özel, “Müstemen”, *DİA*, İstanbul: 2006, XXXII, s. 140.

manasına gelmektedir.¹⁵¹ İslam ülkesine emanla giren, geçici bir süre ikamet hakkına sahip olan gayr-i Müslim kimseleri ifade etmektedir.¹⁵²

Devamlı olarak İslam ülkesini yurt edinmek maksadıyla gelen zımmilerin haricinde geçici olarak darü'l-İslam'da kalmasına izin verilen gayr-i Müslimlere müste'men denilmektedir.¹⁵³ Müste'menlere verilen eman daimi ve süresizken, zımmilere verilen eman sürelidir. Darü'lislam toprakları içinde bulunduğu süre içinde geçerlidir.¹⁵⁴

Ancak Müslümanların sırf Müslüman olmaları kaydıyla darü'l-İslam vatandaşı olması demek gayr-i Müslimlerin İslam devletinde yaşayamayacakları anlamına gelmemektedir. Belli anlaşma ve sözleşmelerle gayr-i Müslimler de darü'l-İslamda ikamet edebilmektedir. Nitekim Medine'de ilk İslam Devleti kurulduğundan beri bu durumun pek çok örneği görülmektedir.

Sonuç olarak Müslüman olanlar ya da farklı dinden olup da belli şartlar ve sözleşmelere riayet etmek suretiyle İslam ülkesi vatandaşı olmuş kişiler dil, din, renk, ırk, soy, kabile, makam, mevki farkına bakılmaksızın insan ve vatandaşlık haklarından yararlanabilmektedir.¹⁵⁵ Ancak İslam ülkesi vatandaşı olmuş gayr-i Müslim zımmiler ile bazı görev ve liyakat hakları ile ilgili farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, zımmiler devlet başkanı olmamaktadırlar.¹⁵⁶ Askerlikten muaftırlar. Müslümanlar İslam'ın kuralları gereği "zekat" ile mükellefken, gayr-i Müslimler zekat yerine "cizye" denilen vergi ile mükelleftir.¹⁵⁷ Ancak bu tip konularda farklılıklar meydana gelmektedir. Bunun sebebi ise İslam'ın bazı haklardan yararlanmayı ve bazı sorumluluklardan mesul olmayı Müslüman olma şartına bağlamış olmasıdır.¹⁵⁸ Bunlarda genel olarak gayr-i Müslimlerin vatandaşlık veya insan haklarından yararlanmalarına mani olmayıp istisna teşkil etmektedir. Onlar üzerine bir baskı ve haksızlık söz konusu değildir.¹⁵⁹ Din ve

¹⁵¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 3, s. 243.

¹⁵² "Müstemen", *DİA*, s. 140; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 3, s. 232.

¹⁵³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 3, s. 243.

¹⁵⁴ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996, s. 334, 338.

¹⁵⁵ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yay., İstanbul, 2001, c. 1, s. 52.

¹⁵⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 160.

¹⁵⁷ Akgündüz, s. 55.

¹⁵⁸ Hacı Mehmet Günay, s. 346.

¹⁵⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 52.

vicdan hürriyeti olmak üzere vatandaşlık ve insan haklarından yararlanmaktadırlar.¹⁶⁰ Canları, malları, namusları Müslümanlar gibi koruma altında olmaktadır.¹⁶¹

Sonuç olarak mültecilik, İslam Hukuku açısından ülke (dar) ve vatandaşlık kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde Müslümanların bir başka İslam ülkesine gitmesi zaten serbest iken; gayr-i müslim mültecilerin de zımmet akdi ile veya eman ile izinli şekilde İslam ülkesine sığınmalarının mümkün olduğu söylenebilir.¹⁶² Ancak bu konuda zımmet anlaşması yaparak İslam topraklarında yaşamayı tercih eden gayr-i Müslimler artık İslam ülkesinin vatandaşı sayılır iken, müste'menlerin eman verilerek geçici bir süre kalmalarına izin verildiği için, müste'menlerin modern anlamda mültecilere daha çok karşılık geldiği ifade edilmektedir.¹⁶³

1.5.2. Sığınma Hakkı

“Mülteci” kavramı Kur'an ve sünnette birebir kullanılmamakla beraber¹⁶⁴ İslam dininde Asr-ı Saadet Dönemi'nden itibaren sığınmanın, göçün¹⁶⁵ ve hicretin önemli olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁶

Nitekim Hz. Muhammed döneminden itibaren örneklerin var olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber döneminde, 615, 616 yılında Müslümanların bir kısmı karşılaştıkları baskılar ve zulümlerden dolayı Habeşistan'a gitmiştir, daha sonra 622 yılında ise Hz. Muhammed ve beraberindeki pek çok Müslüman Mekke'den, Medine'ye hicret etmiştir. Hatta öyle ki bu göç olayı, hicri takvimin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁷

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde mülteci kavramı birebir kullanılmamakla beraber¹⁶⁸, baskı ve zulümden kaçarak hicret edenlerden, sığınanlardan ve onlara yardım edenlerden çeşitli ayet ve hadislerde bahsedilmektedir. Tefvîk Odman'ın da işaret

¹⁶⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 58.

¹⁶¹ Akgündüz, s. 55.

¹⁶² Durmaz, s. 98-100.

¹⁶³ Durmaz, s. 98, 99.

¹⁶⁴ Durmaz, s. 2.

¹⁶⁵ Odman, s. 12.

¹⁶⁶ Odman, s. 12.

¹⁶⁷ Odman, s. 12, 13.

¹⁶⁸ Durmaz, s. 2.

ettiği¹⁶⁹ ayetlerden biri olan Nahl Suresi, 41. Ayette “Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, muhakkak ki, güzel yerlerde barındıracağız onları dünyada; ahiret mükafatı ise daha büyüktür. Bir bilseler.”¹⁷⁰ buyrulmaktadır.

Nitekim Dünya İslam Konseyi’nin önderliğinde 1981 yılında düzenlenmiş olan İslam Hakları Evrensel Beyannamesi’nin “Sığınma Hakkı” başlıklı 9. Maddesi de sığınma hakkından bahsetmekte, bu hakkın darü’l-İslam’da her müslümana tanınabilmesinin yanı sıra, diğer dinlerden kimselere veyahut her ırka, cinsiyete millete mensup kimselere de tanınabileceğini anlatmaktadır.¹⁷¹

“Madde 9: Sığınma Hakkı”

“A) İşkenceye ve zulme ma’ruz her Müslüman, Darü’l-İslam sınırları içerisinde, emin olabileceği bir yere sığınma hakkına sahiptir. İslamiyet bu hakkı cinsiyeti, inancı veya rengi ne olursa olsun her eziyete ma’ruz şahsa tanır ve Müslümanlara da kendilerine sığınacak kimselere emniyet ve güven içinde yaşama hakkı vermeleri görevini yükler.”¹⁷²

Bu maddeyle ilgili dipnotta ise şu ayete yer verilmektedir: “Eğer kendilerine eziyet ve taaruz edilen müşriklerden biri senden emân dilerse, ona eman ver. Ta ki, Allah’ın kalamını dinelsin. Sonra da onu emin olabileceği yere selamatle ulaştır.” (Tevbe, 7.)

“B) Mekke-i Mükەرreme’deki Beytü’l-Haram, bütün insanlar için emniyet ve emân yeridir; hiçbir Müslüman buradan engellenemez.”¹⁷³

1.5.3. İlişkili Kavramlar (Hicret- Ensar-Muhacir)

İslamiyetin ilk yıllarından itibaren Müslümanların baskı ve zulümlerden dolayı yaşadıkları yeri terk ederek başka yerlere gitmeleri hasebiyle İslam’da sığınma ve göçün, İslami literatüre göre hicretin önemli bir yeri bulunmaktadır. Hicretin iki anlamı olduğu; ilkinin darü’l-harpten darü’l-İslama göçü ifade ettiği, ikincisinin ise özellikle Hz. Peygamberin hicretine atıf yapılarak, dini sebeplerle bir yerden başka bir yere göç

¹⁶⁹ Odman, s. 13.

¹⁷⁰ Kur’an-ı Kerim, Nahl Suresi, 16/ 40.

¹⁷¹ Akgündüz, s. 107, 108.

¹⁷² Akgündüz, s. 107, 108.

¹⁷³ Akgündüz, s. 107, 108.

etmeye işaret ettiği belirtilmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'den önceki pek çok Peygamberin ve kavminin de zulüm ve baskılardan dolayı hicret ettiğinin bildirildiği bilinmektedir.¹⁷⁴

Burada görüldüğü üzere İslami literatürde dini sebepler ön plana çıkmaktadır ama günümüzde göç hareketleri dinin yanı sıra ekonomik, siyasi, sosyal, eğitim vs. gibi pek çok sebeple gerçekleşmektedir. Bu yüzden bu kavramın birebir bugünkü göç ve iltica ile örtüştüğü söylenemez.¹⁷⁵ Ancak şurası var ki pek çok tarihsel örnekte de görüldüğü üzere hem ilticanın, hem de hicretin baskı ve zulümlerden dolayı zorunlu olarak gerçekleştirildikleri düşünülürse bu yönden bir ortaklık kurabilmek mümkün olabilmektedir.

İlk olarak bir grup Müslümanın Habeşistan'a, daha sonra ise Hz. Muhammed'in (sav) ve yanında pek çok Müslümanın Mekke'den Medine'ye hicret ettiği bilinmektedir. Hz. Peygamberle beraber hicret edenlere "hicret-göç eden" manasında "muhacir", Medine'de onları karşılayan ve yardım edenlere "yardımcı olan" manasında "ensar" denilmektedir.¹⁷⁶ Bir görüşe göre sadece Müslümanlar özelinde ele alındığında hicret modern mülteciliğe benzeyebilir, denilmektedir.¹⁷⁷

2. SOSYAL VE PSİKOLOJİK AÇIDAN MÜLTECİLİK

2.1. KÜRESELLEŞME, GÖÇ VE İLTİCA

Göç insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak görülmekle beraber yeni dönemde yeni göç dalgaları ve nedenlerine rastlanmaktadır.¹⁷⁸ Son yıllarda yaşanan göç dalgalarını özel kılan sebep ise onların küresel boyutta olmaları, yerel ve uluslararası politikada merkezi öneme sahip olmaları ve bu göçlerin sonucunda büyük ekonomik ve sosyal sonuçların meydana gelmesidir.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Korkmaz, s. 55; Ahmet Önkol, "Hicret", *DİA*, İstanbul: 1998, c. 17, s. 458.

¹⁷⁵ Korkmaz, s. 54.

¹⁷⁶ Önkol, "Hicret", *DİA*, s. 458.

¹⁷⁷ Durmaz, s. 51.

¹⁷⁸ Öncü ve Weyland, s. 19, 20.

¹⁷⁹ Castles ve Miller, s. 5.

Dünya gittikçe küreselleşmekte, küreselleştikçe göçler artmaktadır.¹⁸⁰ Küreselleşmeyle birlikte yeni insan hareket biçimleri ortaya çıkmakta, göçün yapısı ve biçimi değişmektedir.¹⁸¹ Ekonomik göçmenlerin yanı sıra savaş, çatışma, zulüm ve baskılardan dolayı pek çok insan iltica etmektedir.¹⁸² Son dönemlerde, göçün daha çok zorunluluk olarak ortaya çıktığı ve mültecilik, vatansızlık, zorla yerinden edilme vakalarının gittikçe arttığı bilinmektedir.¹⁸³ İltica, sığınma, yerinden edilme durumlarını kapsayan zorunlu göçler¹⁸⁴ de küresel ve ulus-ötesi süreçlerin bir parçası olmaktadır.¹⁸⁵

Aynı zamanda ister iltica gibi zorunlu olsun, ister gönüllü olarak olsun yaşanan tüm ulus aşırı göçler, kaynak ülkeyle hedef ülkeleri birbirine bağlayarak küresel göç örüntüleri meydana getirmektedir. Bu küresel göç örüntülerinin ise demografik, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıları etkilediği bilinmektedir.¹⁸⁶ İltica hareketlerinin ise son dönemlerde, bu olaya büyük etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü zulüm, baskı, insan hak ihlallerinden kaçan milyonlarca insanın, son yıllarda ulus aşırı göçler yaparak başka ülkelere sığındığı malumdur.

İşte buradan anlaşıldığı üzere göç ve dahi iltica küreselleşmeyi hem etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir.

Yani sınır ötesine yapılan göçleri -ister iltica ister ekonomik göç şeklinde olsun- hem küreselleşme ve onun meydana getirdiği olayların bir sonucu olarak görmek hem de onu etkileyen, tetikleyen, besleyen, hızlandıran bir kuvvet olarak görmek mümkündür. Küreselleşme bir yandan göçü doğurmakta, bir yandan da o göçle daha da perçinlenmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Castles ve Miller, s. 42-44.

¹⁸¹ Çağlayan, s. 89.

¹⁸² Castles ve Miller, s. 42-44.

¹⁸³ Recep Korkut, Nafiz Tok, “Küreselleşme ve Yerinden Olma Sorununun Çevresel Güvensizliklere Bağlı Değişen Tabiatı Bağlamında İklim Mültecileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, sy. 32, 2012, s. 5.

¹⁸⁴ Suna Gülfir İhlamur-Öner, “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 587.

¹⁸⁵ İhlamur-Öner, s. 579.

¹⁸⁶ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, (trc. Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yay., 2013, s. 569.

¹⁸⁷ Korkmaz, s. 71.

2. 1. 1. Ulus-Devlet ve Göç

20.yy Avrupa kökenli ekonomik, toplumsal, siyasal değişimin yani modernitenin yaygınlaştığı ve uluslararası göç hareketlerinin arttığı bir yüzyıldır.¹⁸⁸ Nitekim bugünkü anlamda uluslararası göç kavramının, yirminci yüzyıldan itibaren yaygınlaştığı söylenebilir. Burada etkili olan şey ise ulus-devlet sisteminin kurulması olarak gösterebilir.¹⁸⁹

Ulus-devletlerin kuruluşundan itibaren göç ve iltica hareketlerinin incelenmesinin bu konuda yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1850'lerden itibaren, Avrupa'da "millet" kavramının ortaya çıkmasıyla beraber "cemaate dayalı" devletler yıkılmış ve "ulus-devletler" kurulmuştur. Bu durumun yeni göç dalgalarının ve mültecilerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.¹⁹⁰

2.1.2. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönem

1919'dan 1946'ya kadar yani Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ise; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan imparatorlukların ardından irili ufaklı pek çok ulus-devlet oluşmuştur. Daha önce imparatorlukların içinde yaşayan farklı farklı etnik gruplardan bazıları, kendi etnik ve dini kimliklerinden farklı kimliklere sahip olan ulus-devletlere dahil olmak zorunda kalmışlardır. Ancak ulus-devletlerinin homojenleşmesini isteyen devletler bu dönemde zorla göç, sürgün,¹⁹¹ asimilasyon ve etnik kısımlar yapmışlardır.¹⁹² Bu dönemde Balkanlar'da olsun, Almanya'da olsun, Rusya'da olsun pek çok farklı dini ve etnik kimliğe sahip halk, başka devletlere kaçarak sığınmak durumunda kalmışlardır.¹⁹³

¹⁸⁸ İçduygu "Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", s. 48, 49.

¹⁸⁹ Hallifield (1998); Hollifield ve Bretell (2000)'den naklen, Ahmet İçduygu, "Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", s. 49.

¹⁹⁰ Şükran Sevimli, "Mültecilere Sosyal ve Tıbbi Hizmetlerin Sunumunda Etik Yaklaşımın Yeri ve Önemi", **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, UNHCR, Ankara 2011, s. 300, http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf, (22.12.2015).

¹⁹¹ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yay.,Ankara, 2016 , s. 97.

¹⁹² Andreas Wimmer, Nina Glick Sciller, "Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology", *IMR*, Vol:37, No: 3, 2003-Fall, s. 588-591, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/363230/mod_resource/content/0/TextoApoio%201-NinaSchillerWimmer-MethodologicalNationalismStudies%20of%20Migration-2003.pdf, (05.02.2016);

¹⁹³ Adıgüzel, s. 97.

1945’lerde ortaya çıkmış olan etnisite ve milliyetçilik de küreselleşme ile birlikte yaygınlık kazanmıştır.¹⁹⁴ Bir gruba ait olma ve doğuştan o grubun dil, din, ırk özelliklerini taşıdığını düşünme ve bunun insan hakkı olarak algılanması,¹⁹⁵ zaman zaman bir grubun diğerinden üstün görülmesi ve farklı haklara sahip olduğunun düşünülmesi gittikçe yaygınlaşmıştır. Göçün, bir güvenlik sorunu olarak algılanması, sınırların kontrollerinin artırılması ve göç kısıtlamalarının yapılması da bu dönemin özellikleri olarak gösterebilir.¹⁹⁶

2.1.3. Soğuk Savaş Yılları

Soğuk savaş olarak bilinen 1946-1989 yıllarında “ulus-devlet”, “devlet sınırları”, “milliyet” kavramları ana kavramlar haline gelmiştir.¹⁹⁷ Bu terimler sosyal değişime neden olan pek çok olayı beraberinde getirmiştir. Bir yandan da iş gücüne olan ihtiyaçtan dolayı özellikle 1960’lardan itibaren işçi göçleri artmış,¹⁹⁸ diğer yandan I. Dünya Savaşı’nın ardından uygulanan asimilasyon politikalarının yerini entegrasyon ve çok kültürlülük politikalar almaya başlamıştır.¹⁹⁹

1970’li yıllardan itibaren mültecilik daha görünür hale gelmiştir.²⁰⁰ 1980’lerde Batı’da, mülteciliğin daha sonraki dönemlere nazaran daha çok kabul aldığı belirtilmektedir.²⁰¹ Bu durum diğer dönemlerle karşılaştığında böyledir; ancak kendi içinde bakıldığında 1980’ler, sınırların gittikçe aşılması zor hale getirilmeye çalışıldığı ve buna yönelik politikalara başlandığı dönem olarak nitelendirilmektedir. Nitekim daha sonraki dönemlerde, bu politikaların gittikçe daha çok uygulanmasıyla beraber Avrupa Birliği’nde mültecilerin sayısı gittikçe azalmıştır.

¹⁹⁴ Sevimli, s. 300.

¹⁹⁵ Sevimli, s. 300.

¹⁹⁶ Wimmer ve Schiller, s. 590.

¹⁹⁷ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 50.

¹⁹⁸ Reyhan Atasü-Topçuoğlu, “Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 505.

¹⁹⁹ İçduygu “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 50, 52.

²⁰⁰ Zübeyit Gün, “Mülteci ve Göçmenlerle Yapılacak Alan Çalışmaları için Perspektifler: Bir Ön Çalışma”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, s. 271. http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf (22.12.2015).

²⁰¹ Atasü-Topçuoğlu, s. 505.

2.1.4. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

1989 sonrasında yani Soğuk savaş yılları sonrasında ise, küreselleşmenin ve uluslararası hareketliliğin gittikçe arttığı ifade edilmektedir.²⁰² Bir yandan kitlesel göçlerden ve kısımlardan diğer yandan küresel insan haklarından bahsedilen karmaşık ve girift bir sürecin meydana geldiği belirtilmektedir.²⁰³ Hem savaşların ve insan hak ihlallerinin giderek arttığı, hem de mülteci durumuna düşen insanların kabullerinin giderek azaldığı bilinmektedir.²⁰⁴

Aynı zamanda bir yandan ulus-devlet içindeki etnik ve ulusal çeşitlenmelerin artması ve heterojen bir yapının oluşması söz konusu iken,²⁰⁵ diğer yandan özellikle teknoloji, ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerle beraber toplum içi ve toplumlar arası hareketliliğin artması söz konusu olmuştur.²⁰⁶

20. yüzyılda ulus-devletlerin kendi sınırlarını çizdiği ve bu sınırları diğer ülkelerden gelen vatandaşlar için pasaport ve vize gibi uygulamalarıyla kontrol altına almaya çalıştığı bir dönem olmuştur.²⁰⁷ İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren pasaport ve vize uygulamaları gittikçe sıkı hale getirilmiş,²⁰⁸ yirmi birinci yüzyılda da önlemler gittikçe artırılmıştır. İleride detaylı olarak da bahsedileceği üzere Schengen anlaşmasıyla vize uygulaması, Dublin sözleşmesiyle alınan kararlar,²⁰⁹ FRONTEX²¹⁰ gibi uygulamalar bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

Küreselleşmenin en çarpıcı vurgularından biri “özgürce hareket edebilmektir.”²¹¹ Özgürce bir hareket için insanların dinlerinin, dillerinin, ırklarının, cinsiyetlerinin, etnik kökenlerinin ve uluslarının önemsiz olması gerekmektedir. Ancak öyle olmamaktadır. Çünkü tüm bu sayılan etmenler insanların bir mekandan diğerine

²⁰² İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 50.

²⁰³ Castles ve Miller, s. 24.

²⁰⁴ Atasü-Topçuoğlu, s. 505.

²⁰⁵ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 52.

²⁰⁶ Sevimli, s. 301.

²⁰⁷ İçduygu “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 51.

²⁰⁸ Öncü ve Weyland, s. 19.

²⁰⁹ Nermin Abadan-Unat, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 2006, s. 280.

²¹⁰ Şebnem Köşer Akçapar, “Uluslar arası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 567.

²¹¹ Ulaş Sunata, “Diyasporik Kimliğiniz, Lütfen!: ABD’deki Çin Diasporası”, **Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 459.

hareket etmek istediğinde zaman zaman onları sınırlayan ve onları koşullandıran etmenler olabilmektedir.²¹² Küreselleşme bağlamında fikirlerin, malların, sermayenin, iletişimin, teknolojinin dolaşımı çoğunlukla insanların dolaşımını kapsamamakta, insanlar kısıtlamalara maruz kalabilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, bu duruma daha sık rastlandığı ifade edilmektedir.²¹³ Göçün daha çok zorunluluk olarak ortaya çıktığı son dönemlerde göçün gittikçe yasal zorlaştırmalara, engellere maruz kalması sebebiyle mültecilik, sığınmacılık, vatansızlık, zorla yerinden edilme vakalarının da gittikçe arttığı ifade edilmektedir.²¹⁴

2.1.5. Küreselleşme, Sınırlar, Göç ve İltica Tartışmaları

20. yüzyıl ulus-devlet sisteminin egemen ve meşru oluşumlar olarak pekiştiği, modernite projesinin yaygınlaştığı bir dönem olarak bilinmektedir.²¹⁵ Aynı zamanda küreselleşmenin de etkisiyle uluslararası göç hareketlerinin de bu dönemde gittikçe arttığı malumdur. Küreselleşme ve uluslararası hareketliliğin artmasıyla birlikte 20. yüzyılın sonlarına doğru ve 21. yüzyılda homojen bir ulus-devlet yapısının gerçekleştirilebilir olup-olmadığıyla ilgili ciddi şüpheler duyulduğu ifade edilmektedir.²¹⁶ Ulus-devlet sınırları gevşiyor mu, sorusu son dönemlerin en önemli sorusu haline gelmiştir.²¹⁷

Bu konuda ulus-devlet sınırlarının kalktığını ifade edenler olduğu gibi hala devam ettiğini düşünenler de bulunmaktadır.²¹⁸ Ulaş Sunata, Soysal'ın kültürel küreselleşmeyle beraber "vatandaşlık" kavramı yerine "ulus sonrası üyelik" kavramını getirmesini bu düşünceye örnek olarak göstermektedir. Soysal'ın, ulus-devlet

²¹² Sunata, s. 460.

²¹³ Reinhard Lohrmann, "Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threat to Peace?", **International Migration**, vol: 38: 4, 2000, s. 18. <http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=02103173b/MuseProtocol=http/MuseHost=content.ebscohost.com/MusePath/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMNxb4kSeprU4yOvsOLCmr0%2Bepq5SsKe4TbCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGusVGvqbZNuePfgex43zx1%2B6B&T=P&P=AN&S=R&D=a9h&K=3616229> (04.04.2017); Zübeyit Gün, s. 275.

²¹⁴ Recep Korkut, Nafiz Tok, "Küreselleşme ve Yerinden Olma Sorununun Çevresel Güvensizliklere Bağlı Değişen Tabiatı Bağlamında İklim Mültecileri", **Akademik Bakış Dergisi**, sy. 32, 2012, s. 5

²¹⁵ İçduygu, "Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", s. 49.

²¹⁶ İçduygu, "Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", s. 52, 63.

²¹⁷ Öncü ve Weyland, s. 14.

²¹⁸ Sunata, s. 471, 472.

sınırlarının muğlaklaştığını ve vatandaşlık gibi tek ölçütten çoklu üyelik durumuna, “evrensel insanlık”a geçildiğini ifade etmesini bu duruma sebep olarak sunmaktadır.²¹⁹

Ulus-devlet sınırlarının kalkıp kalkmadığını, önemsizleşip önemsizleşmediğini tartışmak bir bakıma küreselleşmenin boyutlarını tartışmak ve sonuçlarından biri olan, küreselleşmeyi etkileyen ve ondan etkilenen göç, iltica, sığınma hareketlerinin de boyutlarını, dünyanın değişimine ne gibi katkılar sağladığını ya da sağlamadığını konuşmak bakımından önemli görülmektedir. Çünkü küreselleşme genel olarak dünya çapında bir hareketlilik ile ilişkilendirilmektedir. Bu bakımdan, bu hareketliliğin bir tarafını oluşturan ve tezin ana konusunu olan iltica, en basit tabirle bir ulus-devletten diğerine yapılan bir sığınma olayı olması sebebiyle onun, küreselleşmenin ulus-devlet sınırları üzerindeki etkileri tartışmalarında yerinin olduğu düşünülmektedir.

Bu noktada, genel olarak “küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar” altında serdedilen fikirlerin konuya ışık tutmayı sağlayacağı düşünülmektedir. Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar ve ulus-devletin önemini yitirip yitirmediğine dair görüşler, genel olarak David Held (vd.)’nin, *Global Transformations Politics, Economics and Culture* Kitabının “Giriş Kısmı”ndaki üç başlık esas alınarak incelenmektedir. Bunlar “aşırı küreselleşmeciler (hyperglobalizers)”, “kuşkucular (sceptics)”, “dönüşümcüler (transformationalists)”dir.²²⁰

2.1.5.1. Aşırı Küreselleşmeciler

Aşırı Küreselleşmeciler: Aşırı küreselleşmeciler olarak adlandırılan²²¹ ve ulus-devletin sonunun geldiğini düşünenlere göre²²² özellikle küresel ekonominin gittikçe güçlenmesiyle birlikte ekonomik, sosyal, kültürel sınırlar gittikçe anlamsızlaşmakta ve yeniden düzenlenmektedir.²²³

²¹⁹ Sunata, s. 471.

²²⁰ David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, “Introduction: The Globalization Debate”, **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Stanford University Press, 1999, .s. 2-10. <http://www.geog.mcgill.ca/documents/Held%20et%20al%201999.PDF> (25.11.2016).

²²¹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 95.

²²² Giddens, *Sosyoloji*, s. 95.

²²³ Nihat aydeniz, Murat Silindir, Gökhan Karhan, “Küreselleşme Olgusuna Temel Yaklaşımlar”, **Batman University Journal of Life Sciences**, vol:1, No:1, 2012, s. 1016. <http://www.yasambilimleridergisi.com/makale/pdf/1356291723.pdf>, (21.11.2016).

Bu gruba göre küresel düzeyde yaşanan ekonomik gelişmeler, küresel çaptaki kültürel karışım, kültürel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının zuhur etmesi, ulus-devletin ölümü ve yeni bir dünya düzenin göstergesi olarak düşünülebilir.²²⁴ Aşırı küreselleşmecilerin pek çoğunun, dünya toplumunun geleneksel ulus-devletlerinin yerini aldığını yahut alacağını düşündüğü belirtilmektedir. Bunlar, özellikle küresel ekonominin gelişimine vurgu yaparak, grubun temsilcilerinden Keniche Ohmae'nin de ifade ettiği gibi piyasaların devletten daha güçlü olduğunu ve ulus-devletin önemini yitirdiğini belirtmektedirler.²²⁵

2.1.5.2. Dönüşümcüler

Dönüşümcüleri ise küreselleşmenin etkin bir gücü bulunmasına rağmen, ulus-devletin varlığını hala korumaya devam ettiğini belirtmektedir.²²⁶

Dönüşümcüler hem aşırı küreselleşmeciler olarak anılan grubun “ulus-devletin sonunun geldiği” fikrini, hem de kuşkucuların “hiçbir şey değişmedi” fikrini reddetmektedirler.²²⁷ Onlara göre küreselleşme, şu an yaşanan çağdaki toplumsal değişiklikleri biçimlendiren merkezi güç konumundadır.²²⁸ Ancak ulus-devletler yok olmamakta, küreselleşme hala varlığını koruyan ulus-devletlerin²²⁹ güçlerini ve otoritelerini dönüştürmekte ya da yeniden yapılandırmaktadır.²³⁰

Nitekim Stephan Castells,²³¹ Ahmet İçduygu,²³² Nermin Abadan Unat,²³³ Anthony Giddens²³⁴ ve Rasenau²³⁵ ulus-devletin sonunun gelmediğini düşünmektedir.

Stephan Castells: “*Göç süreçleri, hükümetlerin kontrolüne karşı yeni siyasal biçimler oluşturacak şekilde konumlanmıştır ve direngidir. Bu zorunlu olarak ulus-devletin ortadan kalktığı anlamına gelmiyor; şüphesiz bu olasılık şimdilik uzak*

²²⁴ Luard (1990), Ohmae (1995), Albrow (1996)'dan naklen, David Held (vd.), s. 4.

²²⁵ Ohmae(1990), (1995)'den naklen, Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 95; Veysel Bozkurt, “Küreselleşme Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Yay., 2000, s. 19.

²²⁶ Nadir Suğur (ed.), *Sosyolojiye Giriş*, AÖF, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., , 2015, s. 67.

²²⁷ David Held (vd.), s. 9.

²²⁸ Giddens, *Sosyoloji*, s. 95.

²²⁹ Suğur (ed.), AÖF, s. 64.

²³⁰ David Held (vd.), s. 9.

²³¹ Castles, ve Miller, s. 5.

²³² İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 63.

²³³ Abadan-Unat, s. 306.

²³⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, s. 96.

²³⁵ David Held (vd.), s. 2.

gözükmektedir. Bununla birlikte, karşılıklı bağımlılığın yeni biçimleri, ulus aşırı topluluklar ve iki taraflı ve bölgesel birliktelikler milyonlarca insanın yaşamını hızlı bir şekilde dönüştürmektedir ve bunlar karşı durulmaz bir biçimde devlet ve toplumun kaderini birlikte şekillendirmektedirler.”²³⁶

Ahmet İçduygu da ulus-devletlerin bir değişim geçirdiğini ancak ortadan kalkmadığını düşünmektedir. “Yirmi birinci yüzyıl ise küreselleşmenin aldığı yeni konumun ulus-devletlerin dinamiklerine ve kurumlarına neredeyse meydan okuyan bir ortamın geliştiğinin görüntülerini vermektedir. Bu ulus-devletlerin güçsüzleşmesi ya da ortadan kalkması anlamına gelmemektedir, ancak küreselleşme süreçleri ile geleneksel ulus-devlet algılamaları ve tarzları arasında kırılma noktalarının ortaya çıkması demektir.”²³⁷

Giddens ise dönüşümcülerin fikirlerinin realiteyle daha çok ilişkili olduğunu ileri sürmektedir: “Kimin görüşü gerçeğe daha yakın? Neredeyse kesinlikle dönüşümcülerin. Kuşkucular, dünyanın yaşadığı değişmeyi küçümstedikleri için hatalıdır; örneğin dünya finans piyasaları, daha önce hiç olmadığı kadar küresel bir düzeyde örgütlenmiştir. Öte yandan aşırı küreselleşmeciler de, küreselleşmeyi fazlasıyla ekonomik ve fazlasıyla tek yönlü bir süreç diye görmektedirler.”²³⁸

2.1.5.3. Kuşkucular

Bu grup zaman zaman küreselleşme karşıtları olarak da anılmaktadır. Küreselleşmenin ve dahi yaşadığımız hiçbir şeyin yeni olmadığını düşünmektedirler. Dünyanın küreselleşmek yerine gittikçe bölündüğünü, bölgeselleşmeye doğru gidildiğini ifade etmektedirler.²³⁹ Küreselleşmenin bütünleşmeden çok farklılaşma ve çatışmalara doğru işleyen bir süreç olduğunu vurgulamaktadırlar. Pek çok kuşkucu, dünyadaki eşitsizlikler sonucunda aşırı küreselleşmecilerin iddia ettiği gibi küresel bir medeniyetin doğuşundan ziyade köktendinciliğin, saldırgan milliyetçiliğin gelişme olasılığının olduğunu belirtmektedir. Nitekim Samuel Huntigton da yeni dönemde çatışmanın etkin olacağını mücadelenin ve bölünmenin medeniyetler ve kültürler

²³⁶ Castles ve. Miller, s. 5.

²³⁷ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 63.

²³⁸ Giddens, *Sosyoloji*, s. 96.

²³⁹ Bozkurt, s. 22.

arasında yaşanacağını²⁴⁰ dinin de bu durumda önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır.²⁴¹ İnsanların gittikçe kültürel, etnik, dini ve bölgesel ekonomik bloklara ayrıldığını ifade etmektedir.²⁴²

Kuşkucular arasında Paul Hirst, Grahame Thompson, Naomi Klein, Noreena Hertz, Joseph Stiglitz, Micheal Hardt, Anthony Negri gibi isimler zikredilebilir.²⁴³

Mesela Hirst ve Thompson Küreselleşmenin yeni bir süreç olmadığını, küreselleşmeyle ilişkilendirilen birçok ekonomik faaliyetin geçmişte daha yoğun bir şekilde yaşandığını belirtmektedir.²⁴⁴

Son olarak ulus-devlet sınırlarının önemini kaybedip-kaybetmediği tartışmasına şunu eklemek gerekir ki küresel çapta gerçekleşen göç, iltica, sığınma ya da yerinden edilme gibi münhasıran ulus aşırı yapılan yer değiştirmeler, insani hareketlilikler küreselleşmeye eşlik etmekte, onu perçinlemekte ve sınırların belirsizleşmesi tartışmasında da kilit bir rol oynamaktadır. Konuyla ilgili olarak özellikle son dönemde yaşanan mülteci krizlerinin de, ulus-devlet sınırlarını aşındırıp aşındırmadığı tartışma konusu olmaktadır. Bu sınırlar elbette sadece fiziki değil, ekonomik, kültürel, toplumsal, siyasi olarak bir bütün halinde düşünülmektedir. İnsan dolaşımlarının sadece coğrafi alanla sınırlı olmayıp, kültürel, sosyal anlamda da sınırlar arası bir yolculuk olması “kültür ve mekan”, “zaman-mekan” ilişkilerinin daha çok gündeme gelmesini, yeniden düşünülmesini sağlamaktadır. Zaman, mekan ve kültür kavramları, son dönemde birbirinden ayrı olgular olarak ele alınmak yerine, birbiriyle bağlantılı ve bütüncül olarak ele alınmaktadırlar.²⁴⁵ Bu noktada son dönemde küresel çapta gerçekleşen göç, iltica, sığınma ya da yerinden edilme gibi insani hareketliliklerin de bu zaman, mekan ve kültür algılarının yeniden biçimlenmesinde rol oynadığı söylenebilir.

²⁴⁰ David Held (vd.), s. 6.

²⁴¹ Samuel P. Huntigton, “Medeniyetler Çatışması mı?”, **Medeniyetler Çatışması**, İstanbul: Vadi Yay., İstanbul, 2006, s. 26, 27.

²⁴² Huntigton, s. 25-28.

²⁴³ Duygu Dumanlı Kürkçü, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC**, vol: 3, No:2, April, 2013, s. 7, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tojdac/article/viewFile/5000047131/5000044424>, (21.11.2016).

²⁴⁴ Paul Hirst ve Graham Thompson (2007)’den naklen; Dumanlı Kürkçü, s. 7.

²⁴⁵ Öncü ve Weyland, s.19-22.

Ulus-devlet ve göç konusuyla ilgili olarak özellikle “mekan” kavramı ele alışında, uluslararası göç etmiş bireylerin “hem orada hem burada olma durumları” mekansal açıdan sadece coğrafi değil, zihinsel alanların da var olduğunu ve göçün zihinsel alanlar arasında da yaşandığını göstermektedir.²⁴⁶ Bu durumun da bireylerin sosyal hayatının yalnızca ulus-devletler içinde değil uluslararası bir arenada, farklı ilişki biçimleri dikkate alınarak değerlendirilmesine katkı sağladığı söylenebilir. Olayların sadece ulus-devlet çerçevesinden değerlendirilmesine yönelik “yönetimsel milliyetçilik”in kısıtlayıcılığına da bir bakıma yeni bir soluk getirildiği ifade edilebilir.²⁴⁷

Son olarak Iam Chambers’in şu ifadeleri zamanın, mekanın, sınırların ve özellikle zihinsel mekanların göçle ilişkili olarak var oluş biçimine örnek olarak sunulabilir: *”Başka yerlerden gelmek, “buralı” değil de “oralı” olmak ve dolayısıyla da aynı anda hem “içerde” hem “dışarıda” olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerde olmak demektir...”*²⁴⁸

2.2. KÜRESEL BİLİNÇ

Küreselleşme ile insanlar artık kilometrelerce ötesinde yaşanan durumlardan daha çok haberdar olmakta, küresel bir topluluğun üyeleri olduğunun anlamakta ve toplumsal sorumluluklarının ulus aşırı bir boyutta olduğunun gittikçe daha çok farkına varmaktadır. Doğal afetler, savaşlar, etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri durumunda küresel yardımlar zaman zaman daha etkin, zaman zaman daha kısıtlı da olsa harekete geçmektedir. Bazı sanatçılar, toplumda göz önünde bulunan insanlar da bazen bu durumlarda yardımlar yaparak topluma öncülük etmeye çalışmaktadır.²⁴⁹

Medya, ulaşım, iletişim araçlarının gelişmesi de bu durumda önemli bir rol oynamaktadır. Giddens bu durumu bir yazarın, artık küçük bir köyde yaşayan bir

²⁴⁶ Derya Özkul, Ulus- Ötesi Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 494, 495.

²⁴⁷ Özkul, s. 494-495.

²⁴⁸ Iain Chambers, **Göç, Kültür, Kimlik**, (trc. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014, s. 19.

²⁴⁹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 86-87.

kimsenin bile dünyada olup biteni asırlar öncesi başbakanından daha iyi anladığıyla ilgili tespitini örnek vererek açıklamaktadır.²⁵⁰

Kısacası tüm bu durumlar insanda küresel bir toplumun üyesi olduğu ve kilometrelerce ötede yaşanan olaylardan da sorumlu olduğu hissiyatını uyandırmaktadır. Nitekim artık insanlar kendilerinden çok uzaklarda meydana gelen olayların onları etkilemeyeceği düşüncesinden çok onları da bir şekilde etkileyeceği düşüncesine sahip olmaya başlamaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle birbirinden kilometrelerce ötedeki yerel olayların birbirine sebep sonuç olabildiğine, karşılıklı birbirini etkilediğine, toplumsal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaştığına şahit olunmaktadır.²⁵¹

Mesela Suriye iç Savaşı düşünüldüğünde belki bu Avrupa ülkelerinin bazıları için kendilerinden uzakta gerçekleşen onlardan bağımsız gibi gözüken bir olaymış gibi algılanabilir ama aslında öyle olmamaktadır. Çünkü ele alınan konu dahilinde düşünülecek olunursa Suriye iç savaşından kaçan milyonlarca insan çeşitli Avrupa ülkelerinin sınırlarına gelmiş ve mülteci olma talebinde bulunmuştur. Artık bu sorun küresel çapta tüm Dünyanın sorunu haline gelmiştir. Nitekim BM İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de belirtildiği üzere ırkı, dili, dini ne olursa olsun temel insan haklarından herkesin eşit biçimde yararlanabilme hakkı olduğuna göre korunmaya ihtiyacı olan mültecilerin de dünyanın neresine giderlerse gitsinler küresel çapta korunmaya ve desteğe ihtiyaçları olduğu düşünülmektedir. Bu konuda özellikle BMMYK'nın inisiyatif aldığı, belli başlı bazı görevleri üstlendiği bilinmektedir.²⁵²

Ancak bir yandan “bireyselleşme” eğilimlerinin de gün geçtikçe açığa çıktığını ve pek çok insanın mültecilere karşı tavırlarını etkilediğini söylemek mümkündür. Nitekim modern düşünce yapısının üç temel saçı ayağı: ulus-devlet, bireycilik ve pozitivizm modern insanın mültecilere bakış açısını da etkilemektedir.²⁵³ Mesela kimi zengin ülkelerin, Çin ve Haiti'den ülkelere gelen mültecileri adaletsiz bir şekilde hukuki işlemlerden geçirerek, ülkelere döndüklerinde ölüm ve işkenceye maruz kalma

²⁵⁰ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, (trc. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2014, s. 79, 80.

²⁵¹ Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, s. 68; Giddens, *Sosyoloji*, s. 86, 87.

²⁵² Akıncı, Nergiz ve Gedik, s. 64, 65.

²⁵³ Mustafa Akar, “Muhacirlerin Vatanı: Türkiye”, **Lacivert Dergi**, Eylül 2015- 2016, s. 16.

ihtimalleri olmasına rağmen onları geri gönderme kararı aldıklarını belirtmektedir.²⁵⁴ Haşmet Babaoğlu ise Lacivert Dergisi'nde verdiği bir röportajda şöyle bir olay aktarmaktadır: İstanbul'daki mülteci barınma merkezlerinden birine elinde yardım paketleriyle giden bir hanımefendi, görevliyle sohbet esnasında etrafında gördüğü insanlar için “Burada kara kuru insanlar var, hepsi yabancı.” demekte, bunun üzerine görevli bulundukları yerin mülteci evi olduğunu söylemektedir. Kadın ise “Yardım edersem kendi insanıma ederim.” diyerek elindeki paketleri alıp oradan ayrılmaktadır. Ayrıca “Şimdi kamp yöneticilerinin bu olaya çok şaşırdığını sanıyorsanız, yanılıyorsunuz. Hayır! Çok alışkınlar bu tür olaylara.”²⁵⁵ ifadelerini eklemektedir.

Sonuç olarak bir yandan küresel bilincin gelişirken; diğer yandan küresel güvenlik, milliyetçilik söylemleri, ekonomik ve sosyal kaygılarla aksi tavırların da geliştiğini söylemek mümkündür.

2.3. ETNİK ÇEŞİTLİLİK

Dünya gittikçe küreselleşmekte ve tarihin hiçbir döneminde rastlanmayan bir ölçekte sınır ötesi yer değiştirmeler yaşanmaktadır. Bu sürecin toplumsal olarak derin etkiler meydana getirdiği bilinmektedir. Bazı toplumlar ilk kez etnik çeşitlilikle karşılaşmakta ve çok etniklilik gittikçe artmaktadır. İnsanlar kendisinden farklı olan, düşünen, yaşayan insanlarla artık eskisinden çok daha fazla oranda karşılaşmaktadır. Bu durum hem küresel göçün, hem de gelişen ulaşım ve iletişim araçlarının bir sonucu olarak görülmektedir.²⁵⁶

Bazı insanlar etnik ve kültürel karmaşıklığı bir zenginlik, kozmopolitan toplumun kaçınılmaz bir unsuru olarak olumlu şekilde karşılar; bazıları ise bunu tehlikeli ve korkutucu bulmaktadır.²⁵⁷ Bilindiği üzere ulus-devletler 18. Yüzyıldan bu yana “siyasal birlik” zemini yanı sıra “kültürel birlik” zeminini de önemsemektedir. Çoğu ülkede göç ve hassaten uluslararası arenada gerçekleşen iltica, sığınma, yerinden

²⁵⁴ Pierre Sane, “İnsan Hakları ve Kültürler Çatışması”, **Medeniyetler Çatışması**, İstanbul: Vadi Yay., 2006, s. 279.

²⁵⁵ Haşmet Babaoğlu, “3 Soru 3 Cevap”, **Lacivert Dergi**, Eylül 2015-106, s. 81.

²⁵⁶ Giddens, *Sosyoloji*, s. 573.

²⁵⁷ Giddens, *Sosyoloji*, s. 573.

edilme gibi insani hareketlilikler sonucu gelen etnik farklılıklar, ulus-devletin bu “kültürel birlik” fikrini zedeleyici unsurlar olarak görülmektedir. Özellikle de eğer bir ulus-devlet kendini etnik homojenlik, kültürel birlik temelinde açıklıyorsa çeşitli göç biçimleriyle gelen bu yeni etnik gruplar, ulusal kimliğe bir tehdit olarak algılanabilmektedir.²⁵⁸ Bu durumu olumsuz karşılayan pek çok köktenci bunu kurulu geleneğine bir tehdit olarak algılamakta ve farklı olanla bir ilişki içine girmeyi reddetmektedir. Nitekim yaşanmış ve yaşanmakta olan pek çok etnik çatışmada bu bakış açısının etkisinin olduğu söylenebilmektedir. Ancak uluslararası göçün zaman zaman büyük farklılıklar yaratmadığı ve göç edenlerin gitikleri toplumdan çok farklı olmadıkları durumlar da vakidir. Örneğin Kuzey Amerika’daki Batı Avrupalılar. Bu durumlarda entegrasyon problemlerinin nadiren görüldüğü söylenmektedir.²⁵⁹

Küresel çaptaki insan hareketlerinin çok sayıda ülkenin etnik görünümünde değişiklik meydana getirmesinin²⁶⁰ toplumları, kültürel çoğulculuk, siyasal katılım, ulusal kimlik gibi konularda etkilediği düşünülmektedir.²⁶¹ Artan göç oranlarının özellikle ulusal kimlik, vatandaşlık gibi kavramların gözden geçirilmesine, üzerine yeniden düşünülmesine neden olduğu ifade edilmektedir.²⁶² Bu noktada özellikle göçmen, mülteci vs. şeklinde başka ülkelere giden insanlara vatandaşlık verilip verilmemesi hususu gündeme gelmektedir. Farklı etnik grupların bir araya gelmesiyle meydana gelen sosyal ve kültürel etkileşimler sonucunda gelecekte yeni toplum biçimlerinin oluşması muhtemel görülmektedir.²⁶³ Nitekim şu an tartışılan “global yurttaşlar” kavramına,²⁶⁴ dünyanın pek çok yerinde yaşamaya çalışan, özellikle de T.C.’de yoğunlukta bulunan mültecilerin ve münhasıran Suriyeli mültecilerin yeni bir boyut ve hacim kazandıracağı düşünülmektedir.

Hem iç göç, hem dış göç ama ağırlıklı olarak dış göç ulus-devletin inşasında ve devamlılığında bir araç olarak kullanılmasına rağmen; diğer taraftan bazılarınca göçün tersine etkisiyle beraber ulus-devletin homojenliğini bozan bir olgu olarak

²⁵⁸ Castles ve Miller, s. 21.

²⁵⁹ Castles ve Miller, s. 21.

²⁶⁰ Giddens, *Sosyoloji*, s. 568.

²⁶¹ Castles ve Miller, s. 418.

²⁶² Giddens, *Sosyoloji*, s. 569; Castles ve Miller, s. 418.

²⁶³ Castles ve Miller, s. 418.

²⁶⁴ Abadan-Unat, s. 5.

görülebilmektedir. Bu tersine etkiyi azaltmak ve yok etmek için asimilasyon, entegrasyon veya çok kültürlülük politikalarına yönelinilmektedir.²⁶⁵

Asimilasyon: “*Ev sahibi kültürün kendine özgü dünya görüşünü, diğerinin yerine koymaya çalıştığı yeniden sosyalleştirme sürecidir. Asimilasyon ‘yerine ikame edilen’dir.*” Yani diğer bir kültürle karşılaşıldığında onunla birlikte var olmaya değil; onun yerine geçmeye çalışılan, hakim kültürün diğerinin yerine ikame edilmesine çalışılan bir süreçtir, denilmektedir.²⁶⁶

Entegrasyon: “*...Bireylerin ve grupların çoğunluk halindeki toplumsal ve kültürel bağlamla bütünleşmesi.*”²⁶⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Çok kültürlülük: Göçmenlerden, belli başlı temel değerlere uyum göstermeleri beklenmekle beraber, onların farklılıklarını terk etmelerinin amaçlanmadığı bir politika güdülmesi söz konusudur.²⁶⁸

Son olarak şunu da eklemek gerekir ki ulus-devlet ve uluslararası göç arasındaki ilişkinin incelenmesinde uluslararası göçün, ulus-devletin homojen bir yapıya sahip olma istencini etkileyen bir unsur olarak ele alınmasını Wimmer ve Schiller “yöntemsel milliyetçilik” kavramıyla açıklamakta ve böyle bir bakış açısını indirgemeci olarak görmektedir.²⁶⁹

2.4. KİMLİK SORUNU ve PSİKO-SOSYAL ETKİLER

Dış göç hem göçün kaynağı olan toplumu, hem de göçün sonlandığı toplumu ilgilendiren çift yönlü bir olgu olarak görülmektedir.²⁷⁰

²⁶⁵ Collins (1988)’den aktaran; Ahmet İçduygu “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 50.

²⁶⁶ Milton J. Bennett, “Intercultural Communication: A Current Perspective”, **Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings**, Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1998, s. 14. http://www.mairstudents.info/intercultural_communication.pdf (19.05.2017).

²⁶⁷ İsmail Altıntaş, **Dış Göç ve Din**, İstanbul: Dem Yay., 2008, s. 39.

²⁶⁸ Castles ve Miller, s. 364.

²⁶⁹ İçduygu, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 50.

²⁷⁰ Beril, s. 161. <http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/Arsiv/1986-23.pdf> (09.12.2016).

İnsanlar, özellikle de dış göçün kapsamına giren bir göç yaşantısı içine girdiğinde aynı zamanda kültürler arası bir göç süreci içine de girmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durumdaki insanlar bir yandan kendi kültürel özelliklerini korumaya çalışırken, diğer yandan geldikleri topluma uyum sağlayabilmek için onlara ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Bu gibi durumlarda da insanların bütünleşmiş bir benlik tasarımı ihtiyacından dolayı zaman zaman kimlik problemleri açığa çıkmaktadır.²⁷¹ Hem geldikleri yerin kimliğine sahip olan göçmenler, hem de göç ettikleri yerlerin kimliğini edinmeye çalıştıklarından dolayı onların, çoklu kimlikler geliştirme olasılıklarından bahsedilmektedir.²⁷² Nitekim, Cicourel iki toplum arasında yaşayan insanların eski ve yeni kültürleri arasında yaşadıkları gerginliklerden dolayı kimlik sorunları, yabancılaşma, toplumsal kararsızlık ve reddetme duyguları yaşadıklarını belirtmektedir.²⁷³

Bu durumu küreselleşmeyle de paralel bir durum olarak değerlendirebilmek mümkündür. Zamanın ve mekanın dönüştürülmesiyle ilgili olan küreselleşme kavramı toplum içi ve toplumlar arası hareketliliğe neden olmaktadır.²⁷⁴ Küreselleşmeyle beraber toplumsal ve bireysel hayatın pek çok değişim ve dönüşüm geçirmesi gibi kişisel kimlikler, ötekiyle ilişkiler de değişim ve dönüşüm geçirmektedir.²⁷⁵ Küreselleşme bir yandan toplumlar arası birlik, geçişkenlik, dünyanın bir köymüş gibi algılanmasını sağlarken, diğer yandan yerel kimliklerin vurgulanması, milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkması gibi bölünmelere, ayrışmalara yol açmaktadır.²⁷⁶ Bu durum için konuyla bağlantılı olarak özellikle teknolojik, ekonomik ve kültürel gelişmelerle gittikçe artan küreselleşmenin çeşitli olgu ve sonuçlarının göç ve iltica hareketlerine aynı zamanda “yeni kimlikler, bölünmüş kişilikler”in ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir.²⁷⁷

Göç edenler hem kendi kültürel, dini siyasi özelliklerini taşımakta hem de geldikleri yerden etkilenmektedir. Bunun sonucunda bir “ara kültür” formu meydana gelmektedir. Göç etmiş bireyler ne tam olarak geldikleri yere bağlanabilmekte ne de göç

²⁷¹ Beril, s. 162.

²⁷² Castles ve Miller, s. 420.

²⁷³ A.V. Cicourel (1982)’den aktaran, Tufan Beril, s. 162.

²⁷⁴ Sevimli, s. 301.

²⁷⁵ Giddens, *Sosyoloji*, s. 101.

²⁷⁶ Sevimli, s. 301.

²⁷⁷ Abadan- Unat, s. 7.

edip yerleştikleri yeni yere tam olarak adaptasyon sağlayabilmektedirler. Arif Korkmaz, *Göç ve Din* adlı kitabında bunu kültürler ve renkler arasında bir anoloji yaparak “ara renk” örneklemeyle açıklamaktadır. Örneğin mor renk ele alındığında, mor maviyle kırmızının birbiriyle karışımıyla oluşan bir renktir. Ancak o karıştıktan sonra içinde mavi ve kırmızı olsa da artık tam manasıyla ne kırmızı, ne de mavidir. O kendine özgü bir ara renktir.²⁷⁸ İşte tüm göç olaylarında özellikle de ulus aşırı olarak gerçekleştirilen mülteci, sığınmacı, yerinden edilme vs. şeklinde olaylarda bu ara renkleri, geçişleri, bölünmüş kimlikleri bulmak mümkündür. Nitekim bu durumu en iyi anlatan ifadelerden biri de 1940-5-60 vs. dönemlerinde Türkiye’den Almanya’ya göç etmiş vatandaşlarımızın “orada Türk, burada Almancı’yız.” ifadesidir.

Arif Korkmaz’ın “İsveç’teki Türkiyeliler” üzerinden örneklendirdiği bu ara kültür formu²⁷⁹ “Türkiye’deki Suriyeliler” özelinde düşünüldüğünde iki ana kültür olan Suriye ve Türkiye kültürünün alaşımından bir ara kültür formu olarak “Türkiye’deki Suriyeliler” ara kültür formu oluştuğundan bahsedilebilir. Bu ara form her iki kültürden de öğeler taşımakla beraber artık onların ikisiyle de tam olarak aynı değildir.²⁸⁰ Bu durumu tüm dünyadaki göçmenler ve mültecilere uygulamak mümkündür.

Kerem Kınık da mülteci konumundaki bir kimseyi yıllarca alışık olduğu topraklardan koparılıp, alışık olmadığı farklı bir iklimde yeni bir ormana dikilmiş bir ağaca benzetmektedir. Bu durumun bir insanın veya bir toplumun karşılaşabileceği en trajik hallerden biri olduğunu ifade etmektedir.²⁸¹

Bu durumda olan insanların yeni çevrelerine alışmasının belli bir süreç alacağı ve bu süreçte zaman zaman orada daha önceden yerleşik olan toplumla bazı noktalarda ayrışma ve uyum sorunlarının yaşanma ihtimali olabileceği düşünülebilir. Bu süreçte etrafındakilerle uyum sağlamada zorluklar çekebilirler tabir-i caizse yerini yadırgama durumuyla karşılaşabilir. Bu durumda elbette orda daha önceden bulunanların da takındığı tutum ve yaptığı davranışlar da önem arz etmektedir.

²⁷⁸ Korkmaz, s. 44- 45.

²⁷⁹ Korkmaz, s. 45.

²⁸⁰ Korkmaz, *Göç ve Din (İsveç’teki Kulular Örneği)*, s. 44, 45’teki örnekten esinlenerek yazılmıştır.

²⁸¹ Kınık, s. 2.

Göç eden bireylerin arada kalma durumlarının ya da yaşadıkları kimlik problemlerinin, kişisel özelliklerinin, göç etme sebeplerinin, göç öncesinde, esnasında ve ettikten sonra yaşadıkları tecrübelerin onların psikolojik sağlıklarına²⁸² ve uyum süreçlerine etkisi olduğu ifade edilmektedir.²⁸³ Yerleştikleri ülkeye psikolojik, kültürel, sosyal, ekonomik bakımdan uyum sağlamak zorlanan mültecilerin ruhsal ve sosyal çöküntü yaşaması olasıdır. Siyasi bakı, insan hakları ihlalleri, savaş, çatışma vs. sebeplerle yerinden ayrılmış olanların psikolojik sağlıklarının daha önceden yaşadığı ülkede maruz kaldığı bu tip durumlardan, yaşadığı travmalardan ötürü bozulmaya başladığı, vardıkları ülkelerde de devam ettiği ifade edilmektedir.²⁸⁴ Onlar bir yandan yaşadıkları kayıplar, diğer yandan yeni yerleştikleri ülkedeki kazanımlar, öte yandan uyum sorunları dolayısıyla birbirine zıt pek çok duyguyu aynı anda yaşamak durumunda kalabilmektedirler.²⁸⁵

Nitekim herhangi bir şekilde kalıcı yer değiştirmelerin psiko-sosyal sağlık üzerinde etkisi bulunduğu dair çeşitli kuramlar bulunmaktadır. “Kültürel şok”, “sosyal izolasyon”, “kültürel değişim” gibi kuramlar, göç yaşantısının özellikle yabancı bir ülkeye göç etmiş bireyin psikolojik sağlığı,²⁸⁶ ve sosyal yaşamı üzerinde etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal izolasyon kuramına göre yaşadığı çevreden ayrılan bireyler sadece fiziksel çevreden ayrılmış olmamakta aynı zamanda sosyo-kültürel çevresinden de ayrılmış olmaktadır. Bu durum hasebiyle bireylerde yalnızlık, yabancılaşıma, kendini değersiz görme gibi duygular açığa çıkabilmektedir.²⁸⁷ Bu teoriye göre göçün en yıpratıcı tarafı insanların içine doğdukları sosyal ortamdan ayrılması olarak gösterilmektedir.²⁸⁸

²⁸² Erol ve Ersever, s. 48.

²⁸³ Erol ve Ersever, s. 59.

²⁸⁴ Sevimli, s. 304.

²⁸⁵ Sevimli, s. 304.

²⁸⁶ Cengiz Şahin, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 21, sy. 2, (2001), s. 62. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gefad/article/viewFile/5000078949/5000073166> (16.11.2016); Leyla Ercan Esentürk, “Yabancı Uruklu ve Türk Üniversite Öğrencilerine Ait Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, (Doktora Tezi), **Gazi Üniversitesi, SBE, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı**, s. 24, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (17.11.2016).

²⁸⁷ Ercan Esentürk, s. 24.

²⁸⁸ W. Kuo (1976)’dan aktaran, Tufan Beril, s. 163.

Kültür şoku kavramı ise herhangi bir kültürden başka bir kültüre geçmiş olan bireylerin, karşılaştıkları yeni kültüre uyum sağlamada yaşadıkları güçlükler, sıkıntılar, bunalımlar ve tepkiler olarak tanımlanabilir.²⁸⁹ Kültürel şok kuramına göre ise yabancı bir çevrede hayatını sürdüren bireylerin karşılaştıkları kültürel farklar bireylerin bu yeni çevreye uyum sağlamasında zorluklar yaşamasına sebep olabilmektedir.²⁹⁰ Garcia, yaşanan bu yeni çevre eğer kişinin kendi kültürüyle benzerlik gösteriyorsa daha az, göstermiyorsa daha çok uyum problemi yaşanabileceğini belirtmektedir.²⁹¹

Özellikle savaş, iklim koşulları, siyasi, ırkçı ve ideolojik baskılar vs. sebeplerle bulunduğu yerden göç etmek durumunda kalmış bireylerin, uyum problemi ile karşılaşma ihtimallerinin gönüllü olarak göç edenlerden daha fazla olduğu söylenmektedir.²⁹²

Nitekim Murphy de gönüllü olmayan, ekonomik ve siyasal baskılar sonucu zorla yerinden edilmiş insanların, dil, din ve gelenek yönünden geldiği toplumla bütünleşememiş insanların, kültürel olarak kendi kültüründen çok farklı bir topluma gelmiş olan ve geri dönme ihtimali kalmayan insanların, psikolojik rahatsızlıklara daha yatkın olabileceğini belirtmektedir.²⁹³

Kültürel değişme ise göç sebebiyle karşı karşıya kalınan kültürel değişmenin bireylerin, stres yaşamasına sebep olduğunu kabul eden yaklaşımdır. Kuo, kültürel olarak farklı ortamda yaşayan bireylerin yeni topluma uyuma zorlanması durumunda kendi kültürünü aşırı derecede benimseyip, onu üstün tutmaya giriştiklerini belirtmektedir.²⁹⁴

²⁸⁹ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991, s. 22.

²⁹⁰ Ercan Esentürk, s. 24.

²⁹¹ Garcia (1985)'den aktaran, Ercan ve Esentürk, s. 24.

²⁹² Abdülkadir Çevik (2010)'dan aktaran, Zeynep Aksoy, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 5 / 20, Kış, 2012, s. 301.

²⁹³ H. B. Murphy (1977)'den aktaran, Beril, s. 165-166.

²⁹⁴ Süleyman Doğan (1988)'den naklen, Ercan ve Esentürk, s. 25.

Nitekim Çiğdem Kağıtçıbaşı da, yabancı ülkede yaşama tecrübesi edinen bireylerin kendi ülkelerine, kültürlerine daha çok bağlandığını ve takdir ettiğini bir çok araştırmacının tespit ettiğini belirtmektedir.²⁹⁵

Bir toplumdan başka bir topluma gitmek durumunda kalmış bireylerin iç dünyalarında bazı değişiklikler yaşanmakta ve bazı duygular özellikle bu kişilerde daha sık açığa çıkmaktadır. Bu duygular yalnızlık, yabancılık, boşluk, özlem, kişilik sorunu, köksüzlük, anavatanlarındaki değer yargılarının aşağılanması, aşağılık duygusu, ana dilin aşağılanması, kuşkuculuk, kırgınlık, suçluluk ve ön yargı olarak sıralanabilir.²⁹⁶ Genel olarak göç eden bireyler için geçerli bu durumların özele indirgeyerek mülteciler için de geçerli olduğu söylenebilir. Onların gönülsüz bir şekilde zulüm, baskı ve ölüm korkusundan dolayı vatanlarını terk ettikleri düşünüldüğünde bu duyguların onlarda daha ağır bastığını söylemek mümkün gözükmektedir. Nitekim karşılaştırmalı olarak göçmen ve sığınmacıların ele alındığı çalışmalarda, maruz kaldıkları zor şartlardan dolayı sığınmacılarda ruhsal problemler, anksiyete ve depresyon görülme olasılığının daha fazla olduğu belirtilmektedir.²⁹⁷

Dış göç tecrübesi yaşayan insanların, özellikle de ilk kuşak olarak bilinen bireylerin, insanlar arası ilişkilerde o ana kadar öğrendikleri pek çok kural geçersiz hale gelmektedir.²⁹⁸ Çünkü özellikle yazısız olan, her toplumun kendi içinde geliştirdiği, o topluma has olan ve sosyalleşmeyle öğrenilen kurallar ve sosyal değerler bulunmaktadır. Yabancı bir ülkeye giden insanlar kendi toplumuna ait bu kurallar ve değerlerden koptukları gibi aynı zamanda özellikle birinci kuşak, kendine has özelliklerini bilmedikleri ve içinde ilk sosyalleşmelerini gerçekleştirmedikleri bir ortama yerleşmektedirler. Mirdal, bu duruma örnek olarak; insanların yaşadığı toplumda olağan bir eylem olan “selam verme”nin bile kime, ne zaman, ne şartlarda verileceğini bildiğini, bu tür bir eylemi gerçekleştirirken bir efor sarf etmeden, fazla düşünmeden

²⁹⁵ Ali Dönmez, “Yurtdışı Yaşantısı ve İnsan Doğası Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. 24.5.1, Ankara: 1991, s. 93. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6133.pdf> (07.12.2016) ; Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Dış Ülke Yaşantısının Etkileri: Bir Uluslar arası Eğitim Mübadelesi Programının Değerlendirilmesi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1975.

²⁹⁶ Göhler (1990)’dan aktaran , Şahin, s. 63-64.

²⁹⁷ Aysel Ekşi, Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (3), 2002, s. 216, <http://www.turkpsikiyatri.com/c13s3/siginmacivegocmenlerde.pdf>, (08.01.2017).

²⁹⁸ Gretty M. Mirdal, “Göçmen Türk Kadınlarının Psikosomatik Sorunları”, *Türkiyeli Göçmen Kadınlar Avrupa Konferansı, Amsterdam Haziran 1985, Toplum ve Hekim*, c. 6, sy. 40, 1986, s. 13-14, file:///C:/Users/user/Downloads/19860104.pdf;file:///C:/Users/user/Downloads/19860104.pdf, (10.01.2017).

gerekeni yaptığını belirtmektedir. Bu durum tıpkı araba süren bir sürücünün otomatik olarak vites değiştirmesi gibi, insanın ait olduğu toplumda insanlar arası ilişkileri otomatikmen yürütmesine benzetilmektedir. Ancak yabancı bir ülkede selam veya tebessüm gibi sıradan bir eylemi gerçekleştirirken bile üzerine düşünmek, ne tepki verileceğini ölçmek kısacası bir efor sarf etmek gerekmektedir. Bu gibi durumlarla karşılaşan, karşısındakinin nasıl tepkiler vereceğini bilmediği bir toplumda yaşamaya, bu tepkileri öğrenmeye ve kavramaya çalışan insanların üzerinde, bu tip durumların stres yarattığı ifade edilmektedir.²⁹⁹

Bu durumu aynı zamanda belki tersine bir etkiyle de okumak mümkün olabilir. Şöyle ki özellikle de kitlesel şekilde dış göç alan bir toplumdaki yerleşik insanların da çeşitli şekillerde göç ederek gelmiş bu gruplara nasıl davranacağını ve onlardan nasıl tepkiler geleceğini bilmemesinin aynı şekilde yerleşik halk üzerinde de zaman zaman bir stres yarattığı söylenebilir. Ancak elbette stres yaratan durumların her iki taraf içinde pek çok yönü vardır, tek sebep bu değildir. Ama sebeplerden biri olarak bu gibi durumlar gösterebilir.

Bu noktada belki de en önemli problem yaratıcı etkenlerden biri dil problemidir. Çünkü dil insanların çevresine ve kendisine duyduğu güveni etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. Göçmenlerin dilini bilmedikleri bir toplumda yaşamaları onların kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olabildiği ifade edilmektedir.³⁰⁰ Nitekim geldikleri toplumun insanları için de aynı etkilerden bahsedilebilir. Çünkü insanların gelen göçmenlere karşı problem olarak gösterdikleri mesellerden biri de onların dillerini bilmemeleri, bir durum karşısında onlarla iletişim kuramadıkları için zaman zaman korku ve endişeye kapılmaları olabilmektedir.

Göç edenlerin tutumu onların kendi kültürel bagajı, yaşadıkları şartlar, göç etme vs. sebeplerden kaynaklandığı gibi zaman zaman göç edip geldikleri ülkelerdeki insanların onlara karşı tutumlarından da etkilenmektedir. Nitekim bir bakıma tezin konusu bu açıdan da önem icap etmektedir. Amin Maalouf konuyla ilgili şöyle demektedir: *“Dilinizin küçümsendiğini, dininizle alay edildiğini, kültürünüzün*

²⁹⁹ Mirdal, s. 14.

³⁰⁰ Göhler (1990)’dan aktaran; Cengiz Şahin, s. 64, 65.

aşağılandığını hissederseniz, farklılığınızın işaretlerini abartılı bir gösterişle sergileyerek tepki verirsiniz; tersine, size saygı duyulduğunu hissettiğinizde, yaşamayı seçtiğiniz bir ülkede bir yeriniz olduğunu hissettiğinizde daha farklı davranırsınız.”³⁰¹

Thomas ve Znaniecki'ye göre bireylerin özgüvenini ve kültürel kimliğini belirleyen diller, giyim tarzları, toplumsal davranışlar ve değerler gibi kültürel özellikler yabancı ülkede aşağılandığı zaman kişilerin özsaygıları, kimlikleri ve başarı durumları olumsuz etkilenebildiği belirtilmektedir.³⁰²

Aslında mültecilerin ve onların iltica ettiği toplumlarda daha önce yaşayan toplumların başlangıçta birbirini reddetmesi doğal karşılanmakta, toplumların birbirini tanıması ve alışması için zamana ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Belli bir süre geçtikten sonra birbirlerini tanıyıp, anlayıp, kabul edip, onaylayacakları varsayılmaktadır. Ancak bu safhaların düzgün bir şekilde gerçekleşebilmesi için birbirlerini doğru tanımalarına, birbirlerine sevgi besleyebilecekleri ortamlara gerek olduğu düşünülmektedir.³⁰³

Nitekim Çiğdem Kağıtçıbaşı da bir dış ülke yaşantısının, bireyin tutumlarında olumlu değişim ile sonuçlanabilmesi için, bireyin toplumdaki kişiler ile yakın ilişkiler içine girmesi, sevilmesi ve o topluma kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁰⁴

2.5. GÜVENLİK MESELESİ

Güvenlik, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ihtiyaçlardan sonra gelen en önemli ihtiyaç olarak piramidin ikinci katında yer almaktadır.³⁰⁵

Mültecileri, sığınmacıları, yerinden edilenleri vs. de içeren uluslararası göç³⁰⁶ gittikçe güvenlik yahut güvensizlik ile anılır olmuştur.³⁰⁷

³⁰¹ Amin Maalouf, **Ölümcül Kimlikler**, (trc. Aysel Bora), İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2016, s. 39.

³⁰² Beril, s. 162.

³⁰³ Sevimli, s. 305.

³⁰⁴ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Dış Ülke Yaşantısının Etkileri: Bir uluslar arası Eğitim Mübadelesi Programının Değerlendirilmesi**, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1975, s. 234-235.

³⁰⁵ Abraham H. Maslow, **Motivation and Personality**, Harper & Row Publishers, 1970, s. 39, 72. http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/Motivation_and_Personality-Maslow.pdf (11.03.2017).

³⁰⁶ İçduygu “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslar arası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, s. 27.

³⁰⁷ Şebnem Köşer Akçapar, “Uluslar arası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”, **Küreselleşme çağında Göç Kavramlar,Tartışmalar**, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s. 563.

Güvenlik konusu hem uluslararası arenada ülkeler arasında, hem de psiko-sosyal açıdan gündelik hayatta bireyler arasında olmak üzere iki şekilde ilticayla ve diğer ulus aşırı göçlerle birlikte gündeme gelmektedir. Nitekim Ole Waever da iki türlü güvenlikten bahsetmektedir. Bunlardan biri devletin güvenliği, diğeri ise kültürel kimlikle alakalı toplumsal (societal security) güvenlik olarak ifade edilmektedir.³⁰⁸

Bireysel ve toplumsal açıdan bakıldığında da hem göç alan toplumun, hem de göç eden toplumun göç ve onun yarattığı sonuçlardan etkilendiği bilinmektedir.³⁰⁹

Psiko-sosyal açıdan bireylerin kendi sosyalleştikleri çevre, bilindik kültürel kodlarla örülmüş bir hayat içinde kendini güvende hissettikleri, aksi durumda ise yani belirsizlik ortamında güvensizlik ve tedirginlik ortamının oluştuğu belirtilmektedir. Göç alan, ev sahibi olarak nitelenen toplum nezdinde, alışıldık ve rutin hayat tarzlarında yaşanan değişimler karşısında ilk sorumlu tutulan yabancı olarak görülenlerdir.³¹⁰ Bunların arasında da ilk akla gelen gruplardan birileri göçmenler³¹¹ ve mülteciler olmaktadır.

Göç ile beraber oluşan sosyal ve psikolojik durumlardan en çok etkilenenlerin göç edenler olduğu düşünüldüğünde³¹² güvenlik veya güvensizliğin göç veya iltica etmiş bireylere bakan yönünün büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Aynı sosyo-psikolojik etkilerle, hatta göç etme nedeni ve göç ediş şeklinin de göçmenin psikolojik sağlığı için önemli olduğundan hareketle³¹³ özellikle mülteci ve sığınmacı gibi zorunlu göç yaşantısı geçiren bireylerde, güvensizlik ve şüphe sorunuyla belirgin bir şekilde karşılaşıldığı söylenebilir.³¹⁴ Nitekim yapılan araştırmalarda, göç edenlerin, etmeyenlere

³⁰⁸ Ole Waever (1993)'den naklen; Maggie İbrahim, "The Securitization of Migration: A Racial Discourse", **International Migration**, vol. 43 (5), Oxford: 2005, s. 170. <http://n.erserve.fiu.edu/010034825-1.pdf> (29.11.2016).

³⁰⁹ Beril, s. 161,

³¹⁰ Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, (trc. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yay., İstanbul, 2013, s. 59, 60.

³¹¹ Castles ve Miller, s. 20.

³¹² Erol ve Ersever, s. 47, 67.

³¹³ Erol ve Ersever, s. 47, 48.

³¹⁴ Aysel Ekşi, "Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji", **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13 (3), 2002, s. 218, <http://www.turkpsikiyatri.com/c13s3/siginmacivegocmenlerde.pdf>, (08.01.2017).

oranla psikolojik sağlık açısından daha fazla risk altında olduğunun açığa çıkarıldığı ifade edilmektedir.³¹⁵

Göçün diğer sosyal ve psikolojik etkileri ve sonuçları gibi “güvenlik” meselesi de her iki toplumu etkileyen bir olgu olarak tartışılmaktadır. Yani hem ev sahibi ülkenin güvenliği yönüyle, hem de azınlık, göçmen, mülteci veya sığınmacı olarak ulus aşırı hareketlilik içinde olan insanlara bakan yönüyle güvenlik meselesi tartışılmakta ve ele alınmaktadır. Yani aslında çift yönlü olarak üzerinde durulan bir konu olmaktadır. Her iki tarafın da güven içinde yaşamasını sağlanmak önem arz etmektedir.³¹⁶ Devletlerin sınır güvenliklerinin sağlanması yanı sıra, sığınma zorunda kalan insanların da can güvenliği tehlikeye atılmamalı, onların da sahip olmaları gereken haklardan yararlanmaları sağlanmalıdır.³¹⁷ Nitekim Pierre Sane’nin de belirttiği gibi insan haklarının evrensel olması ve bir yerde uygulanıp diğer bir yerde uygulanmamasına izin verilmemesi gerekmektedir.³¹⁸

Uluslararası arenada bakıldığında özellikle zor şartlar altında göçmek durumunda kalmış mültecilerin, gittikleri ülkeler için huzur, güvenlik ve istikrar açısından bir problem olarak görüldüğü ifade edilmektedir.³¹⁹

Hem Avrupa’daki bazı göç karşıtı aşırı sağ partilerin, hem de medyanın göçmen, sığınmacı ve mültecileri ülkede yaşanan çeşitli ekonomik, kültürel ve güvenlik problemlerinin hedefi haline getirdiği,³²⁰ ve kamuoyunda bu insanların, güvenliği tehdit eden unsurlar gibi algılandığı ifade edilmektedir.³²¹ Daha çok yasa dışı göçün birçok sorunun kaynağı gibi ifade edildiği ancak bu durumun diğer tüm göçmenlerin toplumdaki algısına da sirayet ettiği belirtmektedir. Böylece bu konudaki kamusal hoşnutsuzluklardan faydalanarak aşırı sağ siyasi partilerin özellikle seçim zamanlarında destek gördükleri, bu politikanın onların merkez siyasete dahil olmalarını sağladığı

³¹⁵Süleyman Doğan, **Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 1990, s. 47, http://www.ted.org.tr/pdf/ted_yurtdisindan_donen_genclerin_sorunlari_ocr.pdf, (09.12.2016); Tufan Beril, *a.g.m.*, s. 166.

³¹⁶Köřer Akçapar, s. 573.

³¹⁷BMMYK, s. 183, 194.

³¹⁸Pierre Sane, “İnsan Hakları ve Kùltürler atışması”, **Medeniyetler atışması**, İstanbul: Vadi Yay., 2006, s. 280-281.

³¹⁹Oėuzhan Türkoğlu, “Mùlteciler ve Ulusal/ Uluslar arası Güvenlik”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Dergisi**, vol: 30: 2, 2011, s. 102.

³²⁰Köřer Akçapar, s. 566.

³²¹Köřer Akçapar, s. 572.

belirtilmektedir.³²² Mesela Le Pen'in liderliğindeki FN, 2002 yılında başkanlık seçimlerinde ilk turda ikinci olmuş,³²³ oyların beşte birini almıştır.³²⁴ 2016-2017 yıllarında yapılan Amerika ve Avrupa'daki kimi ülkelerde yapılan bazı seçimlerde de göç karşıtı söylemlere sahip adayların yükselişe geçtiği bilinmektedir. Özellikle Müslümanlar, göçmenler ve ya mülteciler konusunda pek çok karşıt söyleme rastlamak mümkündür.³²⁵ Örneğin oy oranlarına gittikçe yükselterek 2012'deki 15 sandalyesini, 2017'de 20'ye çıkararak ikinci parti olarak meclise giren Hollanda'da Özgürlük Partisi (PVV) lideri Geert Wilders,³²⁶ İslam karşıtı bakış açısını ve göçmenlere asimilasyon fikirlerini şu cümlelerle dile getirmektedir: *“Bizim normlarımız ve değerlerimiz daha iyi, daha asil, daha insani olmasına rağmen Müslümanların neden uyum sağlaması gerektiğini düşünüyoruz ki? Entegrasyon değil, asimilasyon istiyoruz.”*³²⁷

11 Eylül'ün ardından güvenlik, güvensizlik veya korku söyleminin özellikle müslümanlar, göçmenler³²⁸ ve mülteciler üzerinde yoğunlaştırıldığı gözlemlenmektedir. Bu durumun zenofobiyi ve özellikle de İslamofobiyi tetiklediği, birlikte yaşamayı zora soktuğu, ötekileştirmeyi, negatif söylem ve eylemleri artırdığı ifade edilmektedir.³²⁹ Bu durum islami değerlerle karikatür, film vs. yollarla dalga geçilmesinden, Müslümanların kendi inançları doğrultusunda giyinmelerini ve yaşamalarını engellemeye, hatta onların can güvenliklerine kastetmeye kadar varan, çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir. Güvenlik endişesi gerekçe gösterilerek Müslümanlara uluslararası göçlerde kısıtlamalar getirilmeye çalışılmaktadır.³³⁰ Ancak Müslümanların güvenliğini tehdit eden durumların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. İslamafobiden dolayı nefret suçları işlenmektedir.

³²² Castles ve Miller, s. 386.

³²³ Castles ve Miller, s. 380.

³²⁴ Castles ve Miller, s. 341.

³²⁵ Nesrin Akıncı Çötök, H. Musa Taşdelen, “Avrupa Ekseninde Yabancı Korkusu ve İslamafobi Algısının Değerlendirilmesi”, **Turkish Studies International Periodical For The Language and History of Turkish or Turkic**, vol. 8/6, 2013, s. 3.

³²⁶ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/hollanda-secimini-ruttenin-partisi-kazandi>, (29.03.17).

³²⁷ <https://www.setav.org/hollandali-siyasetcilerin-nefret-soylemleri/> (30.03.17).

³²⁸ Akıncı Çötök ve Taşdelen, s. 3.

³²⁹ Akıncı Çötök ve Taşdelen, s. 2, 3.

³³⁰ Akıncı Çötök ve Taşdelen, s. 3.

Göçün son dönemlerde gittikçe güvenlikle anılan bir olgu haline gelmesiyle, göçü kısıtlayıcı ve engelleyici uygulamalara yönelinilmiştir.³³¹ Malların, hizmetlerin ve paranın özgürce hareketini sağlayan küreselleşme içinde; güvenlik söylemiyle insanların dolaşımını kısıtlamaya gidilmesinin bir paradoks oluşturduğu ifade edilmektedir.³³² 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren sınır denetimlerinin gittikçe artırıldığı,³³³ göçün kısıtlama ve engellemeler sebebiyle gittikçe yasa dışı alana itildiği ifade edilmektedir.³³⁴ Sınırların gittikçe yükselmesi, örneğin Suriyeliler veya son dönemde Ortadoğu'da meydana gelen çatışmalardan kaçan insanlar gibi, insan haklarından mahrum kalmış ve başka bir yere sığınmaya mecbur kalmış insanlara mültecilik statüsünün özellikle gelişmiş ülkelerde verilmemesinin veya çok az insana verilmesinin, yasal göç olanaklarının kısıtlanmasının düzensiz göçü artırdığı söylenmektedir.³³⁵ Mültecilik, sığınmacılık, vatansızlık, zorla yerinden edilme vakaları da gittikçe artmaktadır.³³⁶ Ancak sınırlar da gittikçe yükselmekte ve göçü zorlaştıracı uygulamalar da artarak devam etmektedir.³³⁷ Mesela AB ülkelerinin ilk olarak altı ülkeyle başlayan sonra diğer pek çoğunu kapsayan Schengen anlaşmasıyla vize uygulaması, Dublin sözleşmesiyle sığınma talebinin yalnız bir Avrupa ülkesine karşı sunulabilmesinin sağlanması,³³⁸ EUODAC ile sığınma talebinde bulunanların parmak izi alınarak, daha sonra gittikleri Avrupa ülkelerinden ilk başvuru yaptıkları yere gönderilebilmesine zemin hazırlanması,³³⁹ 2005 Yılında Avrupa Birliği üye devletlerin sınır güvenliğini sağlamak için FRONTEX'in³⁴⁰ (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı³⁴¹) kurulması gibi uygulamalarla sınırlar daha denetimli ve aşılması zor hale getirilmektedir. Hatta bazı ülkeler ise hava

³³¹ Maggie İbrahim, s. 164.

³³² Reinhard Lohrmann, "Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threat to Peace?", **İnternational Migration**, vol: 38: 4, 2000, s. 18. <http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=02103173b/MuseProtocol=http/MuseHost=content.ebscohost.com/MusePath/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMNxb4kSeprU4yOvsOLCmr0%2Bepq5SsKe4TbCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGusVGvqbZNuePfgeyx43zx1%2B6B&T=P&P=AN&S=R&D=a9h&K=3616229> (04.04.2017).

³³³ Öncü ve Weyland, s. 19.

³³⁴ Korkut ve Tok, s. 5.

³³⁵ Reyhan Atasü-Topçuoğlu, "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği", **Küreselleşme çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 510.

³³⁶ Korkut ve Tok, s. 5.

³³⁷ Atasü-Topçuoğlu, s. 510.

³³⁸ Abadan-Unat, s. 280.

³³⁹ Adıgüzel, s. 140, 141.

³⁴⁰ Köşer Akçapar, s. 567.

³⁴¹ Frontex, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Frontex> (29.11.2016).

limanlarında durdurma merkezleri ile gelenlerin ülkeye hiç girmediğini farz ettiği ifade edilmektedir.³⁴²

Özellikle “güvenlik” söylemi ile 11 Eylül sonrası artan bu kısıtlamalarla, göçün insani perspektifi zaman zaman göz ardı edilmekte, insanların temel haklarından mahrum kalmaları pahasına sınırlarda zorluklar çıkarılmakta, hatta bazen sığınma başvurusu dahi yapamadan sınır dışı edilme tehdidiyle karşılaşılmaktadır.³⁴³ Bu gibi kısıtlamaların göçmen ve mültecilerin bireysel güvenliklerini tehdit ettiği, insanların insan haklarına ulaşmak için ülkesini terk etmeye mecbur kalmışken sığınmaya çalıştıkları yerlerde de yine bu haklara ulaşamadığı, insan tacirlerinin eline düştüğü, zaman zaman yollarda hayatlarını kaybettikleri gözlenmiştir.³⁴⁴ Gitmek istedikleri ülkelere vardıkları takdirde de, zaman zaman maddi, manevi veya fiziksel güvensizlikle, zenofobik ve dışlayıcı tutumlarla karşılaştıkları ifade edilmektedir.³⁴⁵

Sığınmacıları kısıtlayıcı önlemlerin, hem mültecilerin hem ev sahibi ülkelerin güvenliği üzerinde daha çok olumsuz etki yarattığı söylenmektedir.³⁴⁶ Sayısı yüzeysel biçimde azalmış gibi gözükse de aslında denetimi daha zor olan gizli düzensiz göçlere dönüştüğünü, bu durumun da insan kaçakçılığına mahal verdiğini iddia edenlerin olduğu belirtilmektedir.³⁴⁷

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın hazırladığı İnsani Gelişim Raporlarında insanlığı tehdit eden riskler ve potansiyel güvenlik tehditlerine karşı yeni bir bakış açısı sağlanmaya çalışıldığına dikkat çekilmektedir. Undp 1994’teki raporda, ele alınması gereken küresel insan güvenliği sorunları olarak uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası terörizm, nükleer üretim, bulaşıcı hastalıklar, çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi, doğal afetler, etnik çatışmalar ve mülteci akışı sayılmaktadır.³⁴⁸ Görüldüğü gibi iltica bir güvenlik sorunu olarak anılmaktadır. Ancak Maggie İbrahim, insan güvenliğini tehdit eden uyuşturucu kaçakçılığı vs. unsurların arasında uluslararası

³⁴² UNHCR (1997), s. 191.

³⁴³ Köşer Akçapar, s. 564.

³⁴⁴ Köşer Akçapar, s. 564.

³⁴⁵ Lohrman, s. 18.

³⁴⁶ BMMYK, s. 194, 203

³⁴⁷ BMMYK, s. 183, 199

³⁴⁸ UNDP, **Human Development Report 1994**, Oxford, Oxford University Press, 1994, s. 4, 9, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, (29.11.2016).

göçün yer almasını rahatsız edici bulmakta, “insan merkezli” yaklaşım ile bağdaştıramamaktadır. Bu yaklaşımda göçün sadece göç alan ülkeler açısından değerlendirildiğini, bu durumda insan merkezli yaklaşımla bir paradoks oluştuğunu ifade etmektedir. Önce vatandaşın mı, yoksa göçmenin mi “insan güvenliği” korunmalıdır, sorusunun düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁴⁹

Sonuç olarak insanların can güvenliğinin tehdit altında olmasından kaynaklı sığınma ve iltica gibi insan hareketlilikleri, zor durumda kalan bu insanlar için kısıtlamalar dolayısıyla yine güvenliği tehdit edici bir hale dönüşmektedir, denebilir.³⁵⁰ İnsan hakları ve geri gönderilmeme (non-refoulement) ilkesi gereği sığınmacılara, gerekli hakların tanınması, sığınma başvurusunda bulunabilmeleri ve can güvenliklerini sağlayabilmeleri konusunda ulus- devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir.³⁵¹

Ayrıca göçün sadece “güvenlik” veya “güvensizlik” penceresinden ele alınmasının, göçün topluma olumlu katkılarının gözden kaçırılmasına sebep olacağı belirtilmektedir.³⁵² Bu olumlu katkılardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Örneğin göçmenlerin ekonomik olarak gittikleri yerlere katkı sağladığını gösteren veriler de bulunmaktadır. Mesela uluslararası göçmenlerin Amerikan ekonomisinin 60 milyar dolar katkı yaptığı ifade edilmektedir.³⁵³

Genel olarak herhangi bir sebep veya yolla göç etmiş insanlara çalışma hakkı tanınmasının genellikle işsizliği artırdığı veya haksız rekabet oluşturduğu düşünülmektedir. Ancak özellikle düzensiz göçmenlerin çalışmasıyla ilgili iki olasılık söz konusu olmaktadır. Bunlardan biri daha önce orada yaşayan insanların yaptıkları işleri yapmaları, diğeri ise o ülkenin vatandaşlarının çalışmadığı veya çalışmak istemedikleri alanlarda çalışmalarıdır. Bunlardan ilkinin olduğu durumlarda genellikle rakip olarak görülmeleri ihtimali olabilmektedir, ancak ikincisinin olduğu durumlarda daha önceden yapılmayan veya yapılmak istenilmeyen bir işin yapılması söz konusu

³⁴⁹ Maggie İbrahim, s. 169.

³⁵⁰ Köşer Akçapar, s. 571.

³⁵¹ Köşer Akçapar, s. 566.

³⁵² Köşer Akçapar, s. 572.

³⁵³ Khalid Koser, “Why Migration Matters”, **Current History**, 2009, s. 45. <http://matt-cirbo.wikispaces.dpsk12.org/file/view/Why+Migration+Matters+Article.pdf> (12.03.2017) ; Köşer Akçapar, s. 572.

olduğu için o ülkenin ekonomisine pozitif katkı sağladıkları düşünülmektedir.³⁵⁴ Ayrıca genellikle düşük ücretli, düşük güvenlikli işlerde çalıştıkları ifade edilmektedir.³⁵⁵ Çoğunlukla tarım, inşaat, ağır endüstri, üretim ve servis işlerinde çalıştıkları belirtilmektedir.³⁵⁶ Göçmenlerin ekonomiye katkısı konusunda, düşük ücretli emeğe duyulan ihtiyacın karşılanması ve enformel ekonomiye katkı sağladıklarının da dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir.³⁵⁷ Ayrıca yurt dışına göç eden bireylerin, vardıkları ülkelerden kaynak ülkelerine gönderdikleri para, işçi dövizlerinin başta fakir ülkeler olmak üzere, kaynak ülkelerin ekonomisine katkı sağladığı ifade edilmektedir.³⁵⁸

Göçmen ve mültecilerle ilgili önyargılı tutumları önlemenin bir yolu olarak, diğer insanlara, başarılı olan ve gittikleri ülkenin ekonomisine, sanayisine, bilimine katkı yapmış uluslararası göçmenlerden bahsedilebilir.³⁵⁹ Örneğin; Helena Rubenstein³⁶⁰ Polonya doğumludur. Önce Zürih'e sonra Avustralya'ya ve oradan New York'a kadar pek çok ülkeye göç etmiştir. Kozmetik sektörünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır.³⁶¹ Aynı şekilde Google'ın kurucularından Sergey Brin Rusya doğumlu, ABD'li önemli bir girişimcidir. Ailesiyle beraber altı yaşında anti semitizmden dolayı ABD'ye göç ederek, sığınmak durumunda kalmışlardır. Daha sonra ise ABD'nin en zengin insanlarından biri olmuştur.³⁶² Kendi kişisel hikayesinden dolayı mülteci ve göçmenlere desteğiyle bilinen George Soros ise Nazilerden dolayı Macaristan'dan kaçarak Londra ve daha sonra New York'a gitmiş, ülkenin önde gelen yatırımcılarından biri olmuştur. Mülteci ve göçmenlere yardım planları bulunduğu ifade edilmektedir.³⁶³ Örnekleri çoğaltmak mümkündür, bu insanlar gibi pek çok göçmen, sığınmacı veya mültecinin göç ettikleri topraklarda ekonomi, bilim, sanayi vs. gibi pek çok alanda önemli icraatlar yaptıkları bilinmektedir. Khalid Koser Amerika'daki mühendis, bilim

³⁵⁴ Atasü-Topçuoğlu, s. 508.

³⁵⁵ Martin O. Heisler, Zig Layton-Henry, "Migration and the Links Between Social and Societal Security", **Identity Migration and the New Security Agenda**, St. Martin's Press, New York, 1993, s. 152. <https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6320/readings/Waever-Buzan.pdf> (29.11.2016).

³⁵⁶ Koser, s. 45.

³⁵⁷ Atasü-Topçuoğlu, s. 511.

³⁵⁸ Koser, s. 45.

³⁵⁹ Koser, s. 46.

³⁶⁰ Koser, s. 45.

³⁶¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/Helena_Rubinstein (04.04.17).

³⁶² <http://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/zenginler-listesi-aciklandi-listede-surpriz-isimler-var/11> (04.04.17).

³⁶³ <http://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/zenginler-listesi-aciklandi-listede-surpriz-isimler-var/19> (04.04.17).

adamı ve doktora sahibi insanların yarısının Amerika'nın dışında doğmuş olan insanlardan oluştuğunu ifade etmektedir.³⁶⁴

Ayrıca yaşanan çatışmalar ve neticesinde ortaya çıkan yetersiz yaşam koşullardan dolayı pek çok ilim sahibi insan da ülkesini terk etmektedir.³⁶⁵ Bunun neticesinde aslında bir nevi beyin göçünün gerçekleştiği söylenebilir. Bu da zaman zaman misafir ülkenin bilimsel ilerlemesine destek olabilmektedir. Örneğin Nazi Almanyası'ndan kaçan pek çok bilim adamı Türkiye'ye sığınmış ve üniversitelerde görevler icra etmiş, bilimsel katkılar sunmuşlardır.³⁶⁶ Aynı şekilde İlber Ortaylı da 2. Mahmud Dönemi'nde gerçekleştirilmek istenen askeri reformlar için 2. Mahmut'un vefatından on yıl sonra Osmanlı'ya sığınmış olan hem Müslüman hem Avrupa tekniğini iyi bilen Macar ve Polonyalı mültecilerden faydalandığını aktarmaktadır.³⁶⁷ Koser de beyin göçünde göçmenlerin önemine değinmekte Sahra-altı Afrika'daki pek çok doktor ve hemşirenin Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinde hizmet verdiğini ifade etmektedir.³⁶⁸

Bunların yanı sıra mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin geldikleri ülkelere yenilikler getirdikleri ve ülkenin gelişimine katkıda bulundukları durumlar da bulunmaktadır. Mesela Güney Sudan'da Ugandalı mültecilerin yerleştikleri topraklarda yeni ürünler yetiştirerek, tarıma ve ekonomiye katkı sundukları ifade edilmektedir. Aynı şekilde Pakistan'daki Afganlı mültecilerin de bölge halkının daha ucuza mal almalarını sağlayacak yeni alış veriş ve ticaret imkanları oluşturduğu belirtilmektedir.³⁶⁹

Diğer bir nokta da özellikle Avrupa gibi nüfusu gittikçe yaşlanan yerler için, göçle gelen genç nüfusun üretim ve hizmet konusunda faydalı olabileceği hususudur.³⁷⁰

³⁶⁴ Koser, s. 43.

³⁶⁵ Myron Weiner, "Bad Neighbors, Bad Neighbourhood: An Inquiry into the causes of Refugee Flow", **International Security**, vol. 21: 1, 1996, s. 31. <http://www.marmara-elibrary.com/edsresolve?tgurl=http%3a%2f%2fcontent.ebscohost.com%2fContentServer.asp%3fEbscoContent%3ddGJyMNxb4kSeprU4yOvsOLCmr0%252Bepq5Ssqe4TbKWxWXS%26ContentCustomer%3ddGJyMPGusVGvqbZNuePfgeyx43zx1%252B6B%26T%3dP%26P%3dAN%26S%3dR%26D%3da9h%26K%3d9608184425> (11.03.2017).

³⁶⁶ Türkoğlu, s. 111.

³⁶⁷ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: İletişim Yay., 2005, s. 52.

³⁶⁸ Koser, s. 46.

³⁶⁹ BMMYK, s. 71.

³⁷⁰ Heisler ve Layton-Henry, s. 152.

Francis Fukuyama, göç ve iltica gibi insanların ulus aşırı hareketlilikleri sonucu farklı kültürlerin ve medeniyetlerin bir araya gelmesiyle oluşan kültürel etkileşimlerin Huntigton'un savunduğu gibi kriz ve çatışmaya değil; uyum, hoşgörü ve yenilenmeye vesile olacağını belirtmektedir.³⁷¹ Ayrıca göçmenlerin kaynak ülke ve varılan ülke arasında işbirliği ve diyaloga katkı yaptığı ifade edilmektedir.³⁷²

Göçmen ve mülteciler aleyhine sergilenen tüm durumlara rağmen insanların kültürel sınırları aşan hareketliliğinin önlenmesinin çok zor görüldüğünü belirtilmektedir.³⁷³ Yapılması gereken insanları “güvenlik söylemi” ile kısıtlayarak, onların bireysel güvenliklerini tehlikeye atmak değil; onlara koruma sağlamak, göçü düzenli hale getirmeye çalışmak,³⁷⁴ gelişmiş ülkelerin daha fazla göçmen alarak yükün paylaşılmasını sağlamak,³⁷⁵ en önemlisi ise ilticaya sebep olana nedenleri ortadan kaldırmaya ve önlemeye çalışmaktır.³⁷⁶ Tüm çözüm önerileri için sadece kaynak ve hedef ülke olarak anılan, göç alan ve göç veren ülkeler değil tüm dünyanın uluslararası iş birliği yaparak sorunlara çözüm için sorumluluk almaları gerekmektedir.³⁷⁷

2.6. ZENOFOBİ

2.6.1. Zenofobi Nedir?

Zenofobi, İngilizcesi “xenophobia” olup, Yunanca yabancı anlamına gelen “xenos” ve korku anlamına gelen “phobos” kelimelerinin birleşiminden oluşup, kısaca “yabancı korkusu” anlamına gelmektedir.”³⁷⁸

Zygmunt Bauman zenofobiye “...*genel olarak ‘yabancı’ olan her şeye düşmanlık...*” olarak tanımlamaktadır.³⁷⁹

³⁷¹ Francis Fukuyama, “Savaşların Geleceği”, **Medeniyetler Çatışması**, Vadi Yay., İstanbul, 2006, s. 207.

³⁷² Lohrmann, s. 6.

³⁷³ Fukuyama, s. 205.

³⁷⁴ Köşer Akçapar, s. 564.

³⁷⁵ Köşer Akçapar, s. 574.

³⁷⁶ Türkoğlu, s. 115, 116.

³⁷⁷ Türkoğlu, s. 117.

³⁷⁸ Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Zenofobi> (22.01.2017).

³⁷⁹ Bauman, s. 59.

Voster'e göre zenofobi, “Bir kişinin grup dışı³⁸⁰ olarak gördüğü kişilere veya gruplara karşı korku (veya nefret) eğilimini tanımlayan belirsiz psikolojik bir kavramdır.”³⁸¹

Oksana Yakushko ise “zenofobi göçmenlere ve yabancı olarak görülenlere karşı tutumsal, duygusal ve davranışsal önyargının bir formudur.”³⁸² şeklinde daha özele indirgeyerek bir tanım yapmaktadır. Ayrıca Yakushko, bu terimin genellikle sosyal psikologlar, insan hakları kuruluşları ve Birleşmiş Milletler tarafından da daha çok göçmen karşıtı görüşler bağlamında kullanıldığının altını çizmektedir.³⁸³ Nitekim Vorster de zenofobinin ortaya çıktığı durumların başında göçmenlere karşı duyulan korku ve zaman zaman nefret hali geldiğini belirtmektedir.³⁸⁴

Zenofobi, İngilizce'ye nispeten yeni sayılacak bir dönemde, 19. Yüzyılın sonunda girmiştir. İlk kullanımına 1880'lerde rastlanmıştır.³⁸⁵ 2016 yılında ise dictionary.com tarafından yılın en çok merak edilen kelimesi ilan edilmiştir. En çok Haziran ayında kelimenin arandığı tespit edilmiştir. İngiltere'deki Brexit seçimleri ve ABD'deki başkanlık seçimlerinin kelimenin merak edilip, araştırılmasında etkisi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca göçmenlerin ve Suriyeli mültecilerin gittikçe artan sayısı, alternatif sağın yükselişi, Fransa'daki burkini (haşema) yasağı olaylarının da zenofobiyle ilgili araştırmaları etkilediği söylenmektedir.³⁸⁶

Zenofobi tanımında sıklıkla kullanılan “yabancı” sözünü açacak olursak yabancından kasıt hakkında hiçbir şey bilinmeyen ve hiç karşılaşılmayan kimse değil, aksine hakkında az- çok bir şey bilinen ve insanların yerleşik olarak yaşadıkları yerlerde yaşayan, yüz yüz gelinen, karşı karşıya kalınan insanlardır. Varlıkları insanların ilgi alanına girenlerdir. Onlar ne “bizden” ne “bizden değil” diye kesin yargıda bulunamayacağı için insanlarda şaşkınlık ve endişe yarattıkları düşünülen, nasıl

³⁸⁰ Outsiders: yabancı ve dış gruptan kimse.

³⁸¹ J. M. Vorster, “Racism, Xenophobia and Human Rights”, *The Ecumenical Review*, 2002, vol: 54, July, 1: 22, s. 301. <https://www.thefreelibrary.com/The+Ecumenical+Review/2002/July/1-p52016> (21.11.2016).

³⁸² Oksana Yakushko, “Xenophobia: Understanding the Roots and Consequences of Negative Attitudes toward Immigrants”, *The Counseling Psychologist*, 2009, 37: 1, s. 43. <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1089&context=edpsychpapers> (06.02.2017).

³⁸³ Yakushko, s.44.

³⁸⁴ Vorster, s. 303.

³⁸⁵ Xenophobia, <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/a-short-history-of-xenophobia> (22.01.17).

³⁸⁶ Dictionary.com's 2016 Word Of The Year, <http://blog.dictionary.com/xenophobia/> (22.01.17).

davranılacağı, nasıl tepkilerle karşılaşılacağı bilinmeyen bireyler olarak tanımlanmaktadır.³⁸⁷ Nitekim Simmel de yabancıları anlatmak için şöyle bir örnek vermektedir. “Sirius’un (Akyıldız, Büyük köpek Takımyıldızında bir çift yıldız³⁸⁸) yerlileri bizim için gerçekten yabancılar değildirler, en azından sosyolojik manada değildirler, onlar bizim için yokturlar; yakın ve uzağın ötesindedirler...”³⁸⁹ demektedir. Burada Simmel’in de vurguladığı şey birinin yabancı olması için yakınlık ve uzaklığın, bir sınır içinde veya dışında olmanın, etkileşimde olmanın önemli olduğudur. Ona göre “yabancı” aynı veya ortak mekanda olunan ancak zihinsel olarak en dışta tutulandır.³⁹⁰

Zenofobiyle ırkçılık zaman zaman karıştırılmakta veya birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak zenofobi, ırkçılıktan daha genel bir kavram olarak görülmektedir. Irkçılık, etnisite ve ırka dayalı bir önyargı olarak kabul edilirken; zenofobi zenofobik tutuma sahip bireyin kendinden farklı gördüğü her türlü birey veya gruba karşı duyduğu korkuyu kapsayan daha geniş bir anlama sahiptir.³⁹¹ Nitekim zenofobinin sadece etnik veya dinsel farklılığa karşı oluşan bir durum olmadığını belirten Roberto Aliboni, zenofobinin mesela eşcinsellere yönelik düşmanlığa kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsadığını belirtmektedir.³⁹²

Hatta teknoloji dictionary.com’ da insana benzer veya yakınlaşan robotların gelişiminin bile farklı olana korkuyu tetikleyen bir sebep olabileceği ifade edilmektedir. Zenofobinin kapsamına giren “öteki”nin teknolojiyle paralel bir biçimde daha fazla hayatımıza gireceği belirtilmektedir.³⁹³

Stephan Castles ise zenofobi veya etnosentrizm vs. gibi kavramların aslında “ırkçılık” kavramını örtmek için kullanıldığını ifade etmektedir. Yani ırkçılık kavramını

³⁸⁷ Bauman, s. 77.

³⁸⁸ Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirius> (25.02.2017)

³⁸⁹ George Simmel, “The Stranger”, **The Sociology of George Simmel**, (trc., ed., Kurt Wolff), New York: 1950, s. 402. http://www.infoamerica.org/documentos_pdf/simmel01.pdf (25.02.2017).

³⁹⁰ Sezgi Durgun, “‘Yabancıya Kimse Yabancı Olamaz’ Uluslararası Emekli Göçünün Türkiye’deki Yansımaları”, **Küreselleşme çağında Göç Kavramları, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 529.

³⁹¹ Symptoms and Causes of Xenophobia, <https://www.allaboutcounseling.com/library/xenophobia/> (22.01.2017).

³⁹² Aliboni, s. 3.

³⁹³ Dictionary.com’s 2016 Word Of The Year, <http://blog.dictionary.com/xenophobia/> (22.01.2017).

kullanmaktan duyulan çekinceden dolayı kullanılan kavramlar olduğunu belirtmektedir.³⁹⁴

2.6.2. Zenofobinin Ortaya Çıkış Şekilleri

Yabancı korkusu veya düşmanlığı olarak tanımlanan zenofobi farklı alt yapılarda ve farklı şekillerde kendini göstermektedir.

Zenofobinin açığa çıkma şekillerinden biri olumsuz tutum ve düşüncelerin sözlü olarak ifade edilmesi, karşındakinin istenmeyen sıfatlarla nitelendirilmesidir.³⁹⁵

Diğer bir tezahür şekli ise karşındakine dolaylı yoldan inceden hisstirmek suretiyle açığa çıkmaktadır. Mesela yabancı olarak algılanan biriyle karşılaştığında yolunu değiştirmek veya onların yerleştiği bir bölgeden veya evden onlardan duyulan rahatsızlıktan dolayı taşınmak şeklinde bu tutum sergilenebilir.³⁹⁶

En üst seviyede ise zenofobinin nefret suçu, şiddetli saldırılar, sürgün ve soykırım şeklinde kendini gösterdiği ifade edilmektedir. Zenofobi insanları öldürmeye veya yaralamaya kadar varabileceği gibi, pek çok insanda psikolojik tramvaya sebep olabilmektedir.³⁹⁷

Zenofobik tutumlar dine ve o dinin mensuplarına yönelik, ırksal farklılıklara yönelik, kültürel veya etnik farklılıklara yönelik olarak ortaya çıkabilmektedir.³⁹⁸ Dine karşı farklılığa yönelik zenofobik tutumlara örnek olarak İslamofobi gösterebiliriz.³⁹⁹ Nitekim “İslamofobi, yabancı korkusunun dini bir kategori altındaki şekli olarak İslam korkusuna dayalı bir Müslüman karşıtlığı...”⁴⁰⁰ olarak tanımlanmaktadır. İslamofobi zenofobinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.⁴⁰¹ Özellikle 11 Eylül’den sonra daha

³⁹⁴ Castles ve Miller, s. 48.

³⁹⁵ Omololu Soyombo, “Xenophobia in Contemporary Society A Sociological Analysis”, *Xenophobia: A Contemporary Issue in Psychology*, Chapter: 6, s. 96, <http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=0210315xz/MuseProtocol=http/MuseHost=content.ebscohost.com/MusePath/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMMv17ESeprM4yOvsOLCmr0%2Bep7BSr6m4Ta6WxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGusVGvqbZNuePfgeyx43zx1%2B6B&T=P&P=AN&S=R&D=a9h&K=66960330>, ().

³⁹⁶ Soyombo, s. 96.

³⁹⁷ Soyombo, s. 93, 96.

³⁹⁸ Soyombo, s. 94.

³⁹⁹ Soyombo, s. 92.

⁴⁰⁰ Akıncı Çötök ve Taşdelen, s. 5

⁴⁰¹ Roberto Aliboni, “The EU, Islamophobia and Immigration”, *Conflict in Focus*, 2006, February 2011, http://pubblicazioni.iai.it/pdf/mediterraneo/ConflictinFocus/infocus_11.pdf (21.11.2016).

da görünür hale gelen İslamofobinin Avrupa ve Kuzey Amerika’da baskın olduğu söylenebilir. İslamofobik bakış açısına sahip bireylerde Müslümanların şüpheliler olarak görülmesi, negatif stereotipleştirme ve açık düşmanlıkların sergilendiği gözlenmektedir.⁴⁰²

Aynı şekilde Yahudi düşmanlığı veya nefreti olarak bilinen anti-semitizm ve Nazi Almanyası’nda yaşanan olaylar da bu bağlamda düşünülebilir.⁴⁰³

Zenofobi genellikle göçmen veya azınlık gruplara karşı açığa çıkmaktadır. Ancak Güney Afrika’da apartheid döneminde uygulandığı gibi azınlığın çoğunluğa uyguladığı örnekler de mevcuttur.⁴⁰⁴

2.6.3 Zenofobinin Nedenleri

Zenofobinin altında yatan nedenler çeşitli araştırmalardan faydalanarak oluşturulmuş şu başlıklar altında toplanabilir:

2.6.3.1. Etnosantrizm, Nativizm

Yokushko farklı araştırmalardan yola çıkarak zenofobinin etnosantrizm, milliyetçilik, nativizm (doğuşancılık⁴⁰⁵) ve kendini diğer insanlardan üstün görme ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁰⁶

Her toplumun kendine özgü kültürel özellikleri vardır. Bu özellikler toplumdan topluma farklılık gösterir.⁴⁰⁷ Bu kültürel özelliklerin her birinin kendine özgü fenomeni, arka planı ve o toplum için önemi vardır. Ancak bir toplum için önemli olan bir kültürel öge, kültürel olay diğer bir toplum için bir anlam ifade etmeyebilir.⁴⁰⁸ Bu durumda da zaman zaman insanlar, diğer kültüre has özellikleri yorumlamada gerçekçi olmayan nedenlere dayalı tutumlara sahip olabilmekte⁴⁰⁹ veya yanlış değerlendirmeler

⁴⁰² Soyombo, s. 92

⁴⁰³ Aliboni, s. 2.

⁴⁰⁴ Soyombo, s. 96.

⁴⁰⁵ Nativizm Nedir? <https://www.lugatsozluk.com/nativizm-nedir-nativizm-ne-demek/> (08.02.17).

⁴⁰⁶ Yakushko, s. 44, 45.

⁴⁰⁷ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011, s. 28.

⁴⁰⁸ Joseph H. Fitcher, **Sosyoloji Nedir**, (trc. Nilgün Çelebi), Ankara: Anı Yay., 2012, s. 169.

⁴⁰⁹ Maruf Beçene, (ed.), “Zenofobi Nedir?, Belirtileri Nelerdir?”, 2012. <http://www.aktuelpsikoloji.com/zenofobi-nedir-belirtileri-nelerdir-11590h.htm> (03.04.2016).

yapabilmekte, hatta tabir-i caizse saçma görebilmekte veya aşağılayabilmektedir. Halbuki toplumsal farklılıklar göz önüne alındığında her toplumun kendine has özellikleri bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

Bu noktada etnosentrizm olgusu zenofobiyle yakın temas içinde bir kavram olarak görülmektedir. Diğer kültürlerin daha aşağı görülmesi, tuhaf ve anormal olarak karşılanması zenofobiye ve ırkçılığa kadar uzanan bir nefrete ve düşmanlığa sebep olabilmektedir.⁴¹⁰

Etnik ve kültürel farklılıklara karşı zenofobik tutuma örnek olarak 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasının ardından Almanya'da Türk ve Asya kökenlilerin dışlanması gösterilebilir. Bu tutumun zamanla örneğin Türkleri yaralama ve öldürmeye kadar varan bir hale geldiği bilinmektedir.⁴¹¹

Nitekim Victoria M. Esses (vd.), insanların kimliğe ulusal ve ulus aşırı olarak hangi bağlamda baktıklarının onların göçmenlere karşı tutumlarını teorikte ve pratikte etkilediğini belirtmektedir.⁴¹² Ulusaşırı bir kimlik, yurttaşlık bakış açısına sahip olanların çeşitli şekillerde göç edenlere karşı daha pozitif; kendini diğer milletlerden üstün gören bir tür milliyetçi bakış açısına sahip olanların ise görece daha negatif olduğunu belirtmektedir.⁴¹³ Bu durumun sebebi bireylerin, ulus aşırı kimlik penceresinden baktıklarında göçmenleri de kendi iç gruplarının bir parçası olarak algılayacağı ve onları kabullenmelerinin daha kolay olacağı düşüncesidir.⁴¹⁴ Milliyetçilik ise bir toplumu diğerinden üstün görme şeklinde cereyan ederse o toplumda göçmenlere karşı olumsuz tutumlar gelişebildiği ancak milliyetçilik eğer üstünlük olarak değil; vatan sevgisi ve ulusa bağlılık olarak cereyan ederse, bu durumda göçmenlere karşı tutumda etkin bir rol oynamadığı tespit edilmiştir.⁴¹⁵

⁴¹⁰ Aöf, *Sosyolojiye Giriş*, s. 115, 116.

⁴¹¹ Abadan-Unat, s. 81.

⁴¹² Victorio M. Esses, John F. Dovidio, Antoinette H. Semanya, Lynee M. Jackson, "Attitudes Toward Immigration, The Role of National and International Identity", *Social Psychology of Inclusion and Exclusion*, s. 318, (07.02.2017)

⁴¹³ Victorio M. Esses (vd.), s. 326.

⁴¹⁴ Victorio M. Esses (vd.), s. 332.

⁴¹⁵ Victorio M. Esses (vd.), s. 332.

2.6.3.2 Ekonomik, Siyasi ve Çevresel Faktörler

İkinci olarak ekonomik, siyasi, çevresel faktörlerin göçmen karşıtı söylemlere sebep olarak gösterildiği belirtilmektedir. Örnek olarak ekonomik durgunluk, işlerinin elinden gittiği, suç oranlarının arttığı gibi sebeplerle göçmen karşıtı görüşlerin kendilerine dayanak bulduğu ifade edilmektedir. Ancak ekonomik ve sosyal dataların bu argümanları desteklemediğini belirten örnekler de bulunmaktadır.⁴¹⁶ Mesela 1997 yılında National Academy of Science, göçmenlerin Amerikan ekonomisine katkı sağladığını, yerleşik gruplardan farklı alanlarda ve şartlarda çalıştığını, bu yüzden onların pek çoğunun gelirini ve iş fırsatlarını önemli ölçüde etkilemediğini belirtmektedir.⁴¹⁷ Nitekim Güney Afrika'da da işsizlik oranlarının artması, fakirlik, ulaşılabilir kaynakların kıtlığı, hijyen, gıda, eğitim vs.de yaşanan sıkıntılardan göçmenlerin sorumlu tutulduğu ve bunun da onlara karşı negatif bir tutum geliştirmede etkili olduğu söylenmektedir.⁴¹⁸ Ancak aslında formel işlerde çalışanların sayısının çok az olduğu belirtilmektedir.⁴¹⁹

2.6.3.3. Genellemeler ve Hatalı ya da Eksik Bilgiler

Üçüncü olarak yabancılar veya göç edenler için belli bir kesimin yaptığı davranışların, bu grubun hepsi için, gerçekçi olmayan bir şekilde genellenmesi ve böylece gerçekçi olmayan sonuçların doğması ve bu durumun da zenofobiye yol açması olasılığıdır.⁴²⁰ Çiğdem Kağıtçıbaşı bu tip durumlar için insanların, dış gruba karşı hissettiği “onların hepsi aynı” etkisinden bahsetmektedir. “Onların hepsi aynı etkisi” sonucu bireylerin zihninde, dış grubun benzer özelliklere sahip olduğu düşünülürken; iç grubun ise kendi aralarında farklılaştığını düşündüklerinden bahsetmektedir. Örnek olarak Almanlar kaba ve çalışkan, İngilizler soğuk gibi genellemeler verilmektedir. Dış grubun hepsi aynı olarak görülüp genellenmesinin sebepleri arasında iç grup üyelerinin

⁴¹⁶ Yakushko, s. 46.

⁴¹⁷ News From The National Academies, , Overall U.S Economy Gain a Immigration, But It's Costly to Some States and Localities. <http://www8.nationalacademies.org/onpinews/newsitem.aspx?RecordID=5779> (22.02.17).

⁴¹⁸ Mamokoshi Choane, Lukong Stella Shulika, Mandla Mthombeni, “An Aalysiss of The Causes, Effects and Ramifications of Xenophobia in South Africa”, *Insight on Africa*, 2011, 3: 2, s. 135. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0975087814411138> (06.02.2017).

⁴¹⁹ Alan Morris, “Our Fellow Africans Make Our Lives Hell”: The Lives of Congolese and Nigerians Living in Jonhannesburg”, *Ethnic and Racial Studies*, 1998, 21:6, s. 1124. <http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=0210j15yr/MuseProtocol=http://MuseHost=www.informaworld.com/MusePath/openurl> (19.02.2017).

⁴²⁰ Maruf Beçene, (ed.).

dış gruba göre daha tanıdık olması, dış grupla daha az etkileşime girilmesi, dış gruptakilerle geleceğe yönelik olarak bir ilişkinin olmayacağı düşüncesiyle onları tanıma ve iletişime girme çabasının sarfedilmemesi, iç grubu diğerlerinden ayıran farklılıklara yoğunlaşarak bunları ön plana çıkarma çabaları gösterilebilir.⁴²¹

Rydregen, özellikle insanları yanlış ya da yetersiz bilgilerle genellemenin, negatif stereotipler oluşturma'nın zenofobiye neden olan önemli sebeplerden olduğunu vurgulamaktadır. Genellikle zenofobik tutum yaratan bilgilerin ardında nesnel olarak doğru, kesin veya yeterli olmayan bilgiler olduğunu ancak bunların özellikle belirsizlik durumlarında öznel olarak doğruymuş gibi kabul edip insanların, kendi içlerinde rasyonelleştirdiğinden bahsetmektedir.⁴²² Yani kısaca genellikle doğru bilinen yanlışlar olduğu söylenebilir.

Yani kalıp yargıların ve genellemelerin, a priori yani tecrübe ve deneyime dayanmayan ve kritik edilmeden kabul edilen bilgilerin önyargı, ayrımcılık ve zenofobi üzerinde önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Mesela gündelik hayatta basit tümevarımsal yöntemle kullandığımız B, A'dır; C, A'dır; o zaman B, C'dir gibi tümevarımsal yöntemlerle insanları nitelediğimizi, ancak sosyal kategorilerin daha girift olduğunu, pek çok faktörün bulunduğunu ve hiçbir zaman tek bir olayla genelleme yapılamayacağını, belli sıklıkla tekrar eden olaylar üzerinde genelleme yapabileceğini belirtmektedir. “Mesela insanlar tembelse çalışmazlar, göçmenler çalışmıyor o zaman göçmenler tembeldir.”, şeklinde bir çıkarımın insanları doğrulara ulaştırmayacağını anlatmaktadır. Çünkü aslında insanların çalışmamasının birçok nedeni olabilmektedir; çalışma izini olmayabilir, önyargı ve ayrımcılıktan dolayı işverenler iş vermeyebilir ya da başka birçok sebep olabilir. Bu yüzden insanların göçmenler ve çalışmayla ilgili diğer faktörleri görmezden gelmesinin, bu durumun sıklığına ve genel bir durum olup olmadığına bakmamasının, onlar hakkındaki bireysel olarak bilgi eksikliği olmasının insanları bu tür çıkarımlara, bunların da önyargı ve zenofobiye götürebileceğinden bahsetmektedir.⁴²³ Bu hatalı çıkarımların, ya toplumsal olarak önceden oluşturulmuş

⁴²¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş**, İstanbul: Evrim Yayınları, 2012, s. 278- 281.

⁴²² Jens Rydregen, “The Logic of Xenophobia”, *Rationality and Society*, 2004, 16: 23, s. 124, 125. http://www.academia.edu/1090226/The_logic_of_xenophobia (21.11.2016).

⁴²³ Rydregen, s. 128-135.

kalıp yargılardan kaynaklandığını ya da insanların bireysel olarak tümevarımlarından veya sezilerinden kaynaklandığını belirtmektedir.⁴²⁴ “Belirsizlik durumunun da tüm bu önyargılarda etkili olduğu söylenmektedir.”⁴²⁵ Nitekim insan bilemediğinin düşmanıdır, sözü bu durumu destekleyici olarak görünebilir.

Alan Morris insanların kafasında bir göçmen tipi oluşturma ve tüm göçmenlerin belli sıfatlarla genelleştirilmesi hususunda medyanın da etkili olduğunu belirtmektedir.⁴²⁶ Medyanın özellikle uluslararası göç durumunda, örneğin ekonomik göçmenler için vatandaşların işlerini elinden aldığı, sığınmacı ve mülteciler için ulusal bütünlüğe, uluslararası ilişkilere zarar verebileceği, düzensiz göçmenler için terörist oldukları şeklinde düşünceler serdettiği belirtilmektedir.⁴²⁷

2.6.3.4. Olumsuz Tecrübeler

Zenofobiye etki eden diğer bir faktör olarak tarihte yabancı veya göçmenlerle ilgili yaşanmış olumsuz tecrübelerden bahsedilebilir.⁴²⁸ Bu duruma, Güney Afrikalıların, gelen göçmenlere karşı olumsuz tavır sergilemelerinin ardında yatan sebeplerden biri olarak gösterilen “apartheid” döneminin etkisiyle, onların yabancılara karşı olumsuz tavır takınmaları örnek olarak gösterilebilir. Çünkü bu dönemde, Güney Afrikalıların diğer toplumlardan izole bir hayat yaşamalarından dolayı yabancılarla yaşamaya alışık olmadıkları için yabancı düşmanlığı sergiledikleri düşüncesi, bu bölgede görülen zenofobinin nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.⁴²⁹

Aynı şekilde Nermin Abadan-Unat, özellikle Berlin Duvarının yıkılmasının ardından Almanya’daki Türklere yönelik zenofobik tutumların altında Berlin Duvarı’nın yıkılması, etnik ve kültürel farklılığa olan toleransın gittikçe azalmasının yanı sıra,⁴³⁰ temelde Nazi Almanyası’ndan kalma fikirlerin ve tutumların etkili olduğunu belirtmektedir.⁴³¹

⁴²⁴ Rydregen, s. 124.

⁴²⁵ Rydregen, s. 124, 141.

⁴²⁶ Morris, s. 1126.

⁴²⁷ Köşer Akçapar, s. 566.

⁴²⁸ Maruf Beçene (ed.).

⁴²⁹ Morris, s. 1125.

⁴³⁰ Abadan-Unat, s. 79.

⁴³¹ Abadan-Unat, s. 289, 291.

2.6.3.5. Olumsuz Nitelemeler ve Önyargılar

Bir diğeri ise çeşitli şekillerde göç etmiş insanları veya yabancıları olumsuz sıfatlarla, gerçekçi olmayan analizlerle nitelemektir, örneğin lakap takmak, onları küçük düşürücü hikayeler anlatmak.⁴³² Göçmenlerle ilgili nahoş, alaycı ve bunların ötesinde zenofobik tutumları barındıran duruma örnek olarak Almanya’da yaşayan Türklerle ilgili “*Beyaz çizgi ile bir Türk arasındaki fark nedir? (Cevap) Arabanı beyaz çizgi üzerinde süremezsın.*”⁴³³ ve benzeri şekilde pek çok söylemler, karikatürler örnek olarak gösterilebilir.⁴³⁴

Aynı şekilde bir grubu veya toplumu gerçekçi olmayan sıfatlarla nitelemeye ve genellemeye örnek olarak zenofobinin bir türü olan İslamafobik bakış açısına sahip bireylerin, Müslümanları “boğaz kesen”, “eşini döven”, “tehlikeli bir topluluk”⁴³⁵ gibi gerçekçi olmayan ve asla İslam’la ve Müslümanlarla bağdaşmayan sıfatlarla nitelenmesi ve bunun sonucunda İslamofobinin kendini göstermesinden de bahsedilebilir.

Güney Afrika’da göçmenlerin Aids gibi hastalıkların taşıyıcısı olarak görülmeleri,⁴³⁶ suçlu, uyuşturucu kaçakçısı, ve sahtekar olarak algılanmaları⁴³⁷ ve sonucunda --göçmenleri öldürmeye kadar varan göçmen karşıtı eylemlerin gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Nitekim yabancı düşmanlığı neticesinde çıkan şiddet olaylarında 2008 yılında 50 kişinin, 2015 yılında 6 kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir.⁴³⁸

Zenofobiyle önyargı arasında da bir ilişki bulunduğu belirtilmektedir. Önyargı zenofobiyi önceleyen bir tutumdur.⁴³⁹ Ancak bu elbette her önyargı zenofobik bir tutum

⁴³² Maruf Beçene (ed.).

⁴³³ Barre Toelken’den aktaran, Abadan-Unat, s. 290.

⁴³⁴ Başka örnekler ve detaylı bilgi için bkz.: Abadan-Unat, s. 290-291; Erdoğan, s. 262-267.

⁴³⁵ Ayhan Kaya, **İskam Göç ve Entegrasyon**, (trc. Nur Yasemin Ural), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2016, s. 6.

⁴³⁶ Francis B Nyamnjoh, **Insiders and Outsiders, Citizenship and Xenophobia in Contemporary Southern Africa**, Codesria Books ve Zed Books, Londra ve New York, 2006, s. 40. https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=Ywsj_-0TkKUC&q=40#v=snippet&q=40&f=false (20.12.2016)

⁴³⁷ Morris, s. 1125, 1126.

⁴³⁸ <http://www.trthaber.com/haber/dunya/guney-afrikadaki-yabancilar-tedirgin-179325.html> (20.02.16).

⁴³⁹ Soyombo, s. 90

doğurur, demek değildir. Ama zenofobinin öncüllerinden biri de önyargı demektir. Önyargı ırk, kültüre veya bir dine vs. ye karşı olabilmektedir.⁴⁴⁰

Walter G. Stephan (vd.), insanların ev sahibi ülkede, göçmenlere veya dış gruba karşı önyargıyla yaklaşımlarının ardında dört sebep üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki gerçekçi tehdittir ki bu, göçmen veya yabancıların iç grup içerisinde siyasi ve ekonomik istikrarsızlık yaratacağı düşüncesinden kaynaklı çekincedir. İnsanların ekonomik veya politik kaygılarla göçmenlere önyargılı yaklaştığı ifade edilmektedir. İkincisi sembolik tehdit olarak ifade edilmektedir. Bu ise inançların, değerlerin, ahlakın, tutumların farklı olmasından kaynaklı olarak insanların göçmenlere olumsuz bakmasına sebep olan durumlardan biri olarak gösterilmektedir. Üçüncü önyargı oluşturuvcu durum ise negatif kalıpmış yargılardır (stereotipler). Buna örnek olarak dış grup olarak görülen grup bireylerinin güvenilmez, agresif vs. gibi olumsuz sıfatlarla etiketlemesini vermek mümkündür. Dördüncü olarak ele alınan durum ise gruplar arası anksiyetedir. Bu madde grup arası ilişkilerde insanların dış grupla ilişki içine girdiğinde kendisi için olumsuz sonuçlar doğuracağından çekinmesinden dolayı diğer insanlara karşı özellikle dış gruplara karşı korku duyduğunu belirtmektedir. Örneğin aşağılama, alay edilme vs. şeklinde.⁴⁴¹ Bu durum ev sahibi ülke vatandaşları için göçmenlere yönelik olabileceği gibi göçmenler için ev sahibi ülkenin vatandaşlarına yönelik de olabileceği düşünülebilir.

Bauman ön yargı ve zenofobiyle bağlantılı olarak “biz ve onlar” , “iç grup ve dış grup” ayırımından bahsetmekte ve insanların gruplara ayrılmasında “biz” ve “onlar” ayırımının insanlar arası ilişkilerde en öne çıkan ve en keskin ayırım olduğunu belirtmektedir. “Biz” içinde bulunulan, ait hissedilen, insanın kendini güvende hissettiği, insanlar arası ilişkilerini nasıl sürdürebileceğini bildiği kişinin sosyal grubudur. “Onlar” ise insanların kendilerini ait hissetmedikleri, ve hatta bunu istemedikleri, haklarında genel olarak netlik yerine belirsiz düşüncelere sahip olunan

⁴⁴⁰ Sovombo, s. 90

⁴⁴¹ Walter G. Stephan, C. Lausanne Renfro, Victoria M. Esses, Cookie White Stephan, Tim Martin, The effects of Feeling Threatened on Attitudes Toward Immigrants, *International Journal of Intercultural Relations*, 2005, sy. 29: 1, s. 1-3. <http://0210716c1.y.http.www.sciencedirect.com.proxy2.marmara-elibrary.com/science/article/pii/S0147176705000325> (07. 02. 2016).

gruplardır.⁴⁴² Dolayısıyla bu ayrım insanlar arasında güveni, korkuyu, kuşkuyu, duygusal bağlanmayı, işbirliği ve zıtlaşmayı vs. temsil eden bir ayrım olarak görülebilir.

“Biz” ve “onlar” ayrımı sosyolojide “iç grup” ve “dış grup” olarak da adlandırılmaktadır.

Bauman genellikle dış grubun iç gruba zarar vereceği düşüncesiyle iç grubun onlara bir yanıt, bir kalkan olarak düşmanlık, kaygı, kuşku taşıdığını bundan dolayı zamanla önyargı oluştuğunu ifade etmektedir.⁴⁴³ Bu önyargıların genellikle iki grup arasında yaşananları abartmaya ittiği söylenebilir. Hatta bazen öyle bir hal alır ki onların yaptığı iyi ahlaki davranışlar bile reddedilip, altında bir kötülük aranırken, yaptıkları kötü ahlaki davranışlar ise abartılarak yorumlanır. Önyargının, karşı tarafın iyi niyet taşıma ihtimalini düşünmeyi engelleyici bir işlevi olduğu söylenebilir.⁴⁴⁴

İç grubun üyeleri kendi grup üyeleri için doğal olarak gördükleri her şeyi, dış grup için lütuf olarak görmektedirler. Eğer dış grup tarafından yapılmış övgüye layık bir davranış olursa bunu da önemsiz görüp, zaten yapılması gereken bir şey olarak algırlar. Halbuki aynı şeyi iç grup üyelerinden biri yaparsa onu takdir ederlerken, dış grup üyelerini takdir yerine doğal insanlık vazifesi olarak değerlendirmektedirler. Önyargı taşıyan insanlar için iç grubun kendi yararına yaptıkları özgürlük savaşı, devrim olarak algılanırken; karşı tarafın yaptıkları isyan, terör, bela olarak algılandığı belirtilmektedir.⁴⁴⁵ Bu durumu iç grubu kayırma etkisi ile de açıklayabiliriz. Genel olarak iç grubun daha çok şey hak ettiği ve diğerlerinden daha üstün olduğu düşüncesi üye olunan gruba karşı hissedilen durumlardan birisidir. Bu durum da ırk, etnik ayrım⁴⁴⁶ ve zenofobiye neden olabilecek bir hale dönüşebilmektedir. Bir diğer açıdan iç grubu kayırma etkisiyle kendi grubunun olumlu davranışlarını, dış grubun ise olumsuz davranışlarını içsel nedenlere, tam tersi durumları çevresel faktörlere bağladığından bahsedilmektedir.⁴⁴⁷ Yani özetle adil ve doğru olanın iç grup olduğu, dış grubun ise

⁴⁴² Bauman, s. 51.

⁴⁴³ Bauman, s. 58.

⁴⁴⁴ Bauman, s. 58.

⁴⁴⁵ Bauman, s. 58, 59.

⁴⁴⁶ Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, s. 280, 281.

⁴⁴⁷ Kağıtçıbaşı *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, s. 281.

haksız olduğu düşüncesinin önyargı taşıyan insanlar arasındaki yaygın kanı olduğu söylenebilir.⁴⁴⁸

Ancak şunu belirtmek gerekir ki bir iç grup içinde bu özelliklere herkes sahiptir denilemez. Bu önyargıları taşıyanlar arasında da önyargının dozu, oranı, keskinliği farklılık göstermektedir.⁴⁴⁹ Mesela kimi insanlar tamamen kutuplaşmış bir bakış açısıyla insanları tabiri caizse siyah ve beyaz olarak ikiye ayrılmakta ara tonlar tamamen yok sayılmaktadır. Bu tip durumlar genellikle önyargısı çok olan inanlarda görülür ve bu tip insanlar farklı hayat tarzlarına tahammül edemez ve katı kurallara bağlı bir hayat sürmektedirler. Yani bazıları keskin kutuplara göre insanları değerlendirmekte ve kendinden farklı olan herkese kötü duygular beslemeye yatkın olabilmektedir. Bu tür yönelimler de ırkçı veya geniş olarak zenofobi olarak tanımlanır.⁴⁵⁰

2.6.4. “Yerleşikler ve Dışarıllıklar” Teorisi⁴⁵¹

Zygmunt Bauman’ın, Norbert Elias’ın “yerleşikler ve dışarıllıklar” teorisi olarak adlandırdığı⁴⁵² teori zenofobik tutumları ve bir bölgeye yahut iç gruba dışarıdan gelenlerin, yabancı olanların nasıl algılandığı ve karşılandığı, karşılıklı olarak geçirdikleri süreci izah etmek açısından önem arz etmektedir.

Norbert Elias’a göre eski sakinlerin yani yerleşikler olarak anılanların kendi aralarında standart, alışılmış bir hayat tarzları ve kuralları bulunmaktadır. Bunlar da zamanla ve yavaş yavaş gelişmektedir. Bu gelişen ortak değerlerden de pek çok kimse gurur duymaktadır.⁴⁵³ Ancak yeni gelenleri bu düzene bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Onlardan davranış, tutum, vs. bakımından daha üstün olduklarını düşünmektedirler.⁴⁵⁴ Bu durumda yeni gelenler kendilerine atfedilen aşağı statüden kurtulma peşindeyken; yerleşik gruplar dışarıllıkların tehdit ettiği üstün statülerini korumak için çaba harcamaktadır ve onların “yerini bilmediklerini” ifade etmektedirler.

⁴⁴⁸ Bauman, s. 51-52.

⁴⁴⁹ Bauman, s. 59.

⁴⁵⁰ Bauman, , s.59.

⁴⁵¹ The Established and The Outsiders: Zygmunt Bauman’ın tercümesi esas alınarak “Yerleşikler ve Dışarıllıklar” olarak tercüme edilmiştir, bkz. s. 60.

⁴⁵² Bauman, s. 60.

⁴⁵³ Norbert Elias ve John L. Scotson, **The Established and The Outsiders**, Dublin: University College Dublin Press, 2008, s. 175.

⁴⁵⁴ Elias ve Scotson, s. 175.

Aynı şekilde yeni gelenler kendilerine bir yer bulma için çabalarken, daha önceden yerleşik olan gruplar ise kendi pozisyonlarını koruma arayışı içine girmektedir.⁴⁵⁵ Bauman da bu durumu normalde geçirilebilecek, önem atfedilmeyecek küçük olayların bile iki grup arasında tansiyonu yükselttiğini ve her iki grubun da bu durumları birlikte yaşamayı engelleyen önemli olaylarmış gibi algıladığını, endişe ve düşmanlığa sebep olabildiğini Elias'ın teorisinden aktarmaktadır.

Özellikle yerleşikler, kendi hayat tarzları ve kurallarına aykırılık yapacaklarını düşünerek yeni gelenlere oldukça mesafeli davranmakta “eskilik”lerini bir üstünlük sağlama aracı olarak kullanmaktadırlar. “Eski” olmak övgüye değer bir şey ve büyük bir sosyal erdemmiş gibi düşünülmektedir. Böylece sadece diğerlerinden daha uzun zamandır orada olduklarını değil, statü olarak da üstün olduklarını vurgulamaktadırlar. Yani diğerlerinden farklarını belirten sosyal statü verici bir durum gibi algılamakta, eskiliklerine atıf yaparak onlardan üstünlüklerini belirtmeye çalışmaktadırlar.⁴⁵⁶

Yazar aslında, yeryüzünde tüm ailelerin eşit eskilikte olduğu, bir yerde “eski” olmanın bir farklılık, sosyal statü, üstünlük belirtmediği vurgulamaktadır.⁴⁵⁷

İç grubun kendi içinde ayrılıkları olsa da, üyelerinin farklı statüleri ve birbirleriyle farklı ilişkileri olsa da, söz konusu dış grup olunca onlara karşı birlik olup, onları dışlayabileceklerinden bahsedilmektedir. İç grup üyelerine yabancılara davrandıklarından daha hassas davranma eğiliminde olabilmektedirler.⁴⁵⁸ Nitekim Bauman da iç grubun içinde ayrışmalar olsa da bir tehlike anında birleşeceklerini ve birbirlerini anlayacaklarını düşündüklerini ifade etmektedir. Bu nedenle kendi aralarında dışarıya karşı tahsis ettikleri bir güven duygusu bulunmaktadır.⁴⁵⁹

Nitekim sınıf, toplumsal cinsiyet, ve millet gibi gruplar iç grubun büyük hacme sahip olanlarına örnek teşkil etmektedir. Bu gruplar cinsiyet, gelenek, görenek, din, etnisite, ekonomik düzey vs. gibi yönlerden ortak özelliklere sahip olsalar da genellikle kendi aralarında çatışmalara hatta parçalanmalara maruz kalabilmektedirler. Ancak bu

⁴⁵⁵ Bauman, s. 60.

⁴⁵⁶ Elias ve Scotson, s. 175-176.

⁴⁵⁷ Elias ve Scotson, s. 176.

⁴⁵⁸ Elias ve Scotson, s. 180.

⁴⁵⁹ Bauman, s. 54, 55.

gruplar içinde “biz” demek bizi kendi içimizde ayırıştıran şeylerden çok “dışarıya karşı” bizi birleştiren şeylere öncelik veriyorum, demek olarak algılanmaktadır.⁴⁶⁰

İç grubun bu karşılıklı güveni, dayanışmayı, ortak paydalara sahip olmayı sağladığı, birbirlerine yakınlıklarının büyük bir aile gibi düşünüldüğü hatta bu yüzden bir topluluğa seslenirken samimiyet ve dayanışmayı tesis etmek için “bacılar”, “kardeşler” diye seslendiği belirtilmektedir. Aynı şekilde milli duyguları beslemek için “ana vatanımız”, “atalarımızın toprağı” söyleminin etkili olduğu düşünülmektedir.⁴⁶¹

İnsanların farklı olan inançlara ve davranışlara karşı toleranslarının düşük olduğu belirtilmektedir. Bunun sebeplerinden birisinin insanlar arasında daha önceki dönemlerde “stabil” veya ”hareketsiz” oluşun normal ve toplumun asli hali olduğu, sosyal hareketliliğin ise anormal olduğu şeklindeki yaygın kanı olduğundan bahsedilmektedir.⁴⁶²

Elias, pek çok araştırmanın daha mutlu ve refah seviyesi yüksek bir yaşam resmini endüstri öncesi dönemde, kırsaldaki stabil hayat olarak resmettiğini ifade etmektedir. İnsanların endüstrileşme, şehirleşme vs. süreçler ile artan sosyal hareketler ve karşılaşılan zorluklar arasında özlem duyulan ve asli görülen hayatın endüstri öncesi sabit hayat olarak düşündüğü savını ortaya atmaktadır. Ancak her iki hayatında kendine has özellikleri, zorlukları olduğu belirtilmektedir.⁴⁶³

Aslında hareketliliğin ve akışkanlığın her alanda kendini göstermesi üzerine kurulu olan küreselleşme ve küreselleşme kuramına göre “dünya sürekli yeniden kurulan bir çevre” olarak algılanmalıdır. Bu çerçevede de dünyanın tek bir yer olarak algılanması ve Malcolm Waters’dan Marshall’ın aktardığı üzere coğrafyaya dayalı toplumsal ve kültürel düzenlemelerin farklılıklara bakış üzerindeki dayatmasının azaldığı bir süreç beklenmektedir.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Bauman, s. 56.

⁴⁶¹ Bauman s. 52.

⁴⁶² Elias ve Scotson, s. 184.

⁴⁶³ Elias ve Scotson, s. 184.

⁴⁶⁴ Marshall, s. 449.

Bauman iç ve dış grup ayrımında, biz ve onlar, yerli ve yabancı ayrımında kültürün etkisi bulunduğundan bahsetmektedir.⁴⁶⁵ Bauman kültürün yapısından ötürü kaosa karşı bir düzen yaratma durumu olduğunu bunun da aynı kültürel kodları taşıyanlar arasında aşinalık, güvenlik hissi ve kendini daima evinde hissetme rahatlığını verdiğinden bahsetmektedir. Diğer alternatiflerin ise bu kendi içindeki rahatlık ve güveni bozacağı düşünüldüğü, onların basitlik ve düzensizlik, anormallik ve bozukluk olarak algılandığı belirtilmektedir. Belki kendi içlerinde kabul edilebilirlik olarak düşünülse bile, bu davranışların “biz” olarak görülen gruba asla layık olmadığı düşünülmektedir. Bauman bu tip tepkileri zenofobinin türleri olarak gördüğünü belirtmektedir. Öteki veya yabancı olarak algıladıkları insanları ancak belli şartlar dahilinde sınırlı etkileşim, sıkı denetim içinde hoşgörüyle karşılayacağı ifade edilmektedir. Mesela yabancıların ticari ilişkilerde gündelik hayata müdahil olmadan, sınırlı iletişim içeren şartlarda, tercihen el emeğine dayalı işlerde olması bunun yanı sıra kültürel ürünlerin de gündelik hayata sızmamaları sadece serbest zaman aktivitelerinde bir eğlence, iyi vakit geçirme aracı olarak kaldıkları müddetçe sempati ve hoşgörü besleneceğini belirtmektedir.⁴⁶⁶

Ancak aslında insan olmanın bin bir türlü yolu olduğu, insanların bir işi yapış şeklinin diğerlerinden farklı olmasının normal olduğu, kültüre dayalı meselelerde hiçbir zaman tek bir doğru olmadığı, tek bir kültür değil kültürler olduğunu kavramak gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁶⁷

İnsanlar başka bir bölgeye dışarıdan biri olarak gittiğinde “yerleşikler” ve “dışarıklar” gerilimiyle bir şekilde karşılaşacaklarını ancak oraya kabul ve uyum konusunda ya uzun süre orada yaşamalarının ya da çocukluktan itibaren o bölgede yetişmenin pozitif katkısı olabileceği düşünülmektedir.⁴⁶⁸ Yani toplumsal kabul ve uyumun zaman gerektiren bir süreç olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Empati duygusunun da göçmen veya sığınmacılara veya genel olarak bir toplumda yabancı olarak görülenlere karşı negatif tutumu önleyeceği düşünülmektedir.

⁴⁶⁵ Bauman, s. 177.

⁴⁶⁶ Bauman, s. 176, 177.

⁴⁶⁷ Bauman, s. 176.

⁴⁶⁸ Elias ve Scotson, s. 194.

Nitekim yapılan bir araştırmada katılımcıların kendilerini mültecilerin yerine koyarak düşünmeleri ve onlara karşı tutumlarını bu gözle değerlendirmeleri istenmiş.⁴⁶⁹ Sonucunda empatinin dış gruplara karşı tutumlarda faydalı etkiler uyandırdığı belirtilmiştir.⁴⁷⁰ Elbette bunun sadece tek başına yeterli olmadığı da vurgulanmıştır.⁴⁷¹ Bauman da benzer şekilde “emsal duygusu”ndan bahsetmektedir. Bu emsal duygusu bir çeşit empatidir aslında. Yani kendini karşıdakinin yerine koyma ve onun derdiyle dertlenme, sevinciyle sevinmeyi anlatmaktadır. Kısacası “duygudaşlık”tır. Bu tür duyguları yakın mesafede karşılaştıklarımızla daha da arttığı belirtilmektedir.⁴⁷² Türk toplumunda bu tür durumun örneği Suriyeli mülteciler bağlamında görüldüğü ve pek çok insanın onların durumunun zorluğunu anladığını onlar için yardım faaliyetlerine verdikleri destekten anlaşılabılır.

Son dönemde gittikçe artan uluslararası göçe katılanlar ve mülteciler belki de bu “biz ve onlar” ayırımına, önyargılı ve zenofobik tutumlara en çok muhatap olan grupları oluşturmaktadır. Bu bağlamda uluslararası göç, mültecilik ve zenofobi ilişkisinin ve bunların temel taşlarının derinlemesine analiz edilmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir. Herkesin temel insan haklarına ulaşmada eşit haklara sahip olması gerektiği gerçeği de bu noktada mihenk taşı olmalıdır, diye düşünülmektedir.

⁴⁶⁹ Walter G. Stephan (vd.), s. 11, 12.

⁴⁷⁰ Walter G. Stephan (vd.), s. 16.

⁴⁷¹ Walter G. Stephan (vd.), s. 15.

⁴⁷² Bauman, s. 50, 51.

İKİNCİ BÖLÜM: ALAN ARAŞTIRMASI

TOPLUMUMUZUN MÜLTECİ ALGISINDA DİNİ ve SOSYAL ETMENLER

Araştırma konusuyla ilgili olarak kavramsal ve kuramsal çerçeveye ilgili bir önceki bölümde verilen bilgilerin ardından bu bölümde uygulamalı araştırma esnasında gerçekleştirilen mülakatlar üzerinde durulacaktır.

Yapılan görüşmelerin analizi ve yorumlanması esnasında şöyle bir yol izlenmiştir. Toplumumuzun mülteci algısına yönelik etmenler çeşitli başlıklar altında sıralanmış, katılımcıların bunlara ilişkin görüşleri çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Öncelikle hakim görüşlere, daha sonra da farklı görüşlere yer verilmiştir. Katılımcıların kendi fikrini yansıtan kısımlar kayıtlardan alınarak kullanılmıştır.

1. DİNİ ETMENLER

Suriyelilerin Türkiye'ye 2011'de gelmeye başlamasının ardından şu an Türkiye'de istatistiklere göre yaklaşık 3.049.879 milyon Suriyeli bulunmaktadır. Suriyelilerin çoğunluğunun ve toplumumuzun çoğunluğunun Müslüman olduğu düşünüldüğünde aynı dine sahip olmanın beraber yaşamayı, onlar hakkındaki duygu ve düşünceleri ne kadar ve nasıl etkilediği ölçülmeye çalışılmıştır. Nitekim bilindiği üzere dinin birleştirici, bütünleştirici fonksiyonu⁴⁷³ ve etki boyutu bulunmaktadır.⁴⁷⁴ Bu durumun Suriyelilerle Türk toplumu arasında ne kadar rol oynadığı derinlemesine mülakatlarla, önceden yapılmış çalışmalardan ve internet taramalarından faydalanarak ölçülmeye ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Sosyolojik açıdan dinin, birleştirici ve bütünleştirici boyutu ile etki boyutunun toplumumuzun, Suriyelilere bakışında etkili olduğu varsayılmaktadır.

Bilindiği üzere dinin bireysel işlevleri yanında toplumsal işlevleri de bulunmaktadır. Toplumsal işlevlerin başında sosyal dayanışmayı sağlama, kültüre ve

⁴⁷³ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yay., 10. Baskı, 2011, s. 250- 252.

⁴⁷⁴ Charles Y. Glock, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", (çev. Mehmet Emin Köktaş), **Din Sosyolojisi**, Vadi Yay., 3. Basım, Ankara, 2007, s. 252, 253.

değerlere etki etme, toplumun birleşme ve bütünleşmesini temin etme, müntesiplerine kimlik ve aidiyet duygusu verme gibi işlevler sayılabilir.⁴⁷⁵

Öncelikle ortak din ve kültüre sahip olmanın birleştirici, bütünleştirici bir tesiri olduğu ve aidiyet duygusunun oluşmasına katkı sağladığı ifade edilmektedir.⁴⁷⁶ Nitekim Emile Durkheim da dini tarif ederken dinin, o dinin müntesiplerini inanç ve uygulamalar etrafında birleştiren bir sistem olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁷⁷

Aynı şekilde göç ve mültecilik açısından bakıldığında da grupların birbirine ne kadar çok benzerse ve farklar ne kadar az olursa uyumun o kadar kolay olacağı tahmin edilmektedir.⁴⁷⁸

İster iltica ister ekonomik göçmen olsun, göç alan ve göç eden iki toplum arasındaki (dil, etnisite vs.nin yanı sıra) farklılık veya benzerlik oluşturunca noktalarından biri de dindir. Bu yüzden aynı inanca sahip olmanın birlikte yaşamayı kolaylaştırdığı varsayılmaktadır. Nitekim Joachim Wach etnik olarak farklı grupların bütünleştirmede dinin önemli rolü olduğunu ifade etmektedir.⁴⁷⁹

Kimi mülteci ve göç alan toplumlarda, gelen insanların dini değer ve kültürlerinin farklı olmasının toplumsal istikrarı bozabileceği endişesi taşıdığı ifade edilmektedir.⁴⁸⁰ Bunu tersine okuyarak dini değerlerin ve kültürün ortak olmasının uyumu kolaylaştıracağı varsayılabilir. Nitekim dinin toplumsal işlevlerinden olan birleştirici ve bütünleştirici etkisinin, toplumda istikrarı sağlayabilen bir unsur olduğu belirtilmektedir.⁴⁸¹ Tabi bu durum, toplumdaki mülteci algısının sadece bir yönünü teşkil etmektedir. Ekonomik çıkarlar, siyasi düşünceler, uluslararası politikalar, dil ve etnisitede benzerlik veya farklılıklar vs. gibi diğer pek çok etmenden söz edilebilir.⁴⁸² Ancak dinin ortak olması en azından bu gibi unsurlardan birinde ortaklık sağlanması demektir ki bu durumda ev sahibi toplum tarafından gelen toplumun daha sıcak

⁴⁷⁵ Çelik, s. 304.

⁴⁷⁶ Ünver Günay, s. 29.

⁴⁷⁷ Emile Durkheim, **Dini Hayatın İlk Şekilleri**, (çev. İzzet Er), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 63.

⁴⁷⁸ Garcia (1985)'den aktaran, Ercan Esentürk, s. 24.

⁴⁷⁹ Joachim Wach'dan aktaran; Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, ““Din ve Toplum İlişkileri”, **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, s. 44.

⁴⁸⁰ Lohrman, s. 12.

⁴⁸¹ Çelik, s. 304.

⁴⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Lohrman, s. 7- 15.

karşılanabileceği,⁴⁸³ bunun da uyumu kolaylaştırıcı veya hızlandırıcı bir görev icra edebileceği varsayılmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak, mülakat yapılan insanlara dinin onların Suriyelilere bakışlarında bir anlam ifade edip etmediğini, “din kardeşliği”nin önemli olup olmadığını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Bazı konuşmacıların, bu durumun Suriyelilere bakışında etken olduğunu ifade eden açıklamalarda bulundukları görülmüştür. Bazıları ise ileride belirtileceği üzere din kardeşliğinin bir etken olmadığını düşünmektedir. Ayrıca Suriyelilerin, toplumumuzdan daha fazla dinsel ve kültürel kardeşlik vurgusu yaptığı belirtilmektedir.⁴⁸⁴

-“Tabi önemli olmaz mı? Din kardeşim benim. Suriyeli olmaz da Iraklı olur, İranlı olur, başkası olur yani din kardeşiyiz sonuçta. Yani biz ülke meselesi önemli değil bir yerde, önemli olan Müslüman kardeşin o senin.”⁴⁸⁵

-“Zaten o bizi şey ediyor biraz ığğ yumuşattıyor yani. Yoksa şey yok yani. Din kardeşi olmamız biraz daha sıcak bakmamıza yarıyor.”⁴⁸⁶

-“Ediyor tabi etmez olur mu? Ediyor tabi. Bir sürü yardım yapıyoruz, sağlık yardımları, işte eğitim yardımları bunların hepsi Müslüman oldukları için tolerans gösteriliyor zaten.”⁴⁸⁷

-“Oluyor tabi tabi. Ya zaten öncelik onda oluyor yani. Müslüman olduğu için sen bir defa otomatikman farklı bakıyorsun olaya...”⁴⁸⁸

- “Tabi Müslüman olması biraz daha sıcak davranmamızı sağlıyor. Mesela biz yurt dışına gittiğimizde Müslümanları sevmeyen ülkeler felan insanlar n’apıyorlar, kötü bakıyorlar. Aaa onlar Osmanlı bunlar kötü felan. Böyle sıkıntılı oluyor ama. Müslüman olduğu zaman böyle yurtdışında bir Müslüman gördüğünde biraz daha samimi oluyorsun. Hani biraz daha ılımlı davranabilirsin. Etkisi oluyor yani.”⁴⁸⁹

⁴⁸³ Nihan Cigerci,” Bursa-Kırcaali Hattı: 1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Kuramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, s. 113.

⁴⁸⁴ Murat Erdoğan (2014,).s. 112.

⁴⁸⁵ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁸⁶ ABC- 18, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁸⁷ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁴⁸⁸ ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁸⁹ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

-“Zaten şöyle söyleyeyim biz halk olarak eeğğ Müslüman olduğumuz için bazı şeylere burada yani katlanıyoruz. Eğer ki bunlar da Müslüman olmasa yani bunu burada bizim Türk milletimiz barındırmaz. Ya bu yüz kişinin içinde tamam elli kişi, otuz kişi ama diğerlerine de mal oluyor. Yani o kadar sanki yıllardır Türkiye’de yaşamış, sizi dışlayanlar var. Yani bunu eğer merak edenler varsa dediğim gibi Sultanahmet, Aksaray ben burada doğdum, büyüdüm. Buralara gitsin gelsinler, buraları görsünler. Yani adam açım, diyor. Tamam çıkartıyorsun, yemeğini veriyorsun. Mesela Ramazan’da Sultanahmet’te biz ailece gidiyoruz. Ramazanımızı yapıyoruz. Yemekle bitmiyor. Yemekle bitmiyor yani davranışları, hareketleri. Tamam onlar da insan, Müslüman kardeşlerimiz ama dediğim gibi bir çevrede bulunsalar elimizden gelen yardımı yaparız. Biz her sene yapıyoruz. Biz buradan dünya kadar pantolon gönderiyoruz. Daha geçen ay üç bin tane gönderdim. İstemem onların da yani kötü duruma düşmesini. Ama kontrol altında olmaları gerekiyor.”⁴⁹⁰

- “... Hani bireysel olarak gelip benden bir şey istese veririm. Ama dilenci mahiyetinde değil. Mesela bir yerde düştü yardım ederim. Normal karakterimden, Müslümanlığımın verdiği şeyle yardım ederim...”⁴⁹¹

Ayrıca bazı konuşmacılar Suriyelilerle Türk toplumu arasındaki ilişkiyi Hz. Peygamber Dönemi’ne atıf yapılarak ensar ve muhacir ilişkisi içinde ele almaktadır.

- “Muhacir ve ensar kavramları hakkında bilginiz var mı? Kendinizle ve mültecilerle ilişkilendiriyor musunuz?” sorusuna verilen birkaç yanıt şu şekildedir:

- “Evet. Biz o şekilde düşünüyoruz yani zaten konuyu, boyutu yani. Ee aynı işte peygamber Efendimiz döneminde Medine’deki olay gibi muhacir ve ensar durumunda yani şu anda. Onlar zaten o şekilde olmamış olsa bu Türk milleti o şekilde daha hoş görülür davranmaz yani.”⁴⁹²

- “Kuruyoruz. Yani yardım ediyoruz. Firmamız olarak yardım ediyoruz, yani elimizden gelen yapabileceğimiz çok şeylerden çok yardım ettik, etmeye çalışıyoruz. Ellimizden geldiği kadar ediyoruz. Biz ensar oluruz yani onlara.”⁴⁹³

⁴⁹⁰ ABC- 22, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁹¹ ABC- 2, Kişisel Görüşme, Kasım 2016.

⁴⁹² ABC- 18, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁹³ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

-“Aynı zamanda Efendimizin hicretini düşündürdükleri için, Efendimiz Medine’ye gittiğinde, Medineli ensar onları bağrına bastıkları ve Efendimiz onlardan memnun oldukları için belki bize bir sünnet sevabı yazılır ümidiyle karınca misali yardım etmeye çalışıyoruz.”⁴⁹⁴

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ensar ve muhacir kavramlarını bilmeyen veya bu durum için kullanılmasını uygun bulmayanlar da bulunmaktadır.

-“Muhacir neydi? Mekkenin yerlileri miydi? Mekkenin Medine’ye göç edenler muhacirdi. Ensarlar neydi? Mekkenin yerlileri miydi?

- Evet. Peki Suriyelilerle ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Toplumumuzla bağlantı kuruyor musunuz?

- Valla şimdi biz aslında işin esas kısmını bilmiyoruz. Medyada gösterdiği kısmını biliyoruz. Şimdi o adamlar o savaşı niçin yapıyor? Niçin var? Şimdi bizimkilerin muhacir olmamalarının sebebi neydi o da dinlerini yaşamamalarıydı. Şimdi onlar orada dinleri yaşıyamıyorlar mıydı? Yoksa iç savaş mı vardı. Bu çok sosyalist bir durum. Nasıl denir ona yani? Ben birebir bağdaştıramıyorum yani. O olayla bağdaştıramıyorum.”⁴⁹⁵

-“Muhacir eğer şeyden gelen Arnavutlardan gelenlere deniliyor bildiğim kadarıyla ama ensarı bilmiyorum.”⁴⁹⁶

Din kardeşliği ve dinin inanç boyutunun oluşturduğu yakınlık ve bütünleşmenin yanı sıra dinin pratik boyutu olan ibadetler, dualar, dinsel ayin ve törenlerin de o dine inananları bir arada tutmada, birleştirip bütünleştirmede etkili olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹⁷ Hatta öyle ki sosyologlar arasında ibadet olmadan dinin varlığının devam ettirilebilmesinin zor olduğunu düşünenlerin bulunduğu dile getirilmektedir.⁴⁹⁸ Çünkü psikolojide, insanların ortaklaşa yaptığı işlerin bir bütünlük, “biz” şuuru oluşturmada önemli rol oynadığı ifade edilmektedir.⁴⁹⁹ Nitekim İslam’da da bireysel yapılan ibadetlerin yanı sıra toplu ibadetlere de önem verilmektedir. Mesela müslümanların ibadethanelerinden olan cami Arapça cem’ kökünden gelmekte olup,

⁴⁹⁴ ABC- 22, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁹⁵ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁴⁹⁶ ABC- 7, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁴⁹⁷ Ünver Günay, s. 247.

⁴⁹⁸ Ünver Günay, s. 248.

⁴⁹⁹ Ünver Günay, s. 248.

“toplayan, bir araya getiren” manasına gelmektedir.⁵⁰⁰ Ayrıca kelimenin sözlük anlamında da görüldüğü gibi müslümanları bir araya toplayan camide cemaatle namaz kılmanın fertle kılmaktan 27 kat sevap olarak görülmesinin ve yapılan diğer toplu ibadetlerin, Müslümanların kaynaşmasına, birlik olmasına vesile kılındığı ifade edilmektedir.⁵⁰¹ Nitekim ortak mekanı paylaşmanın da birlik ruhunu ve aidiyet duygusunu oluşturduğu ve pekiştirdiği ifade edilmektedir.⁵⁰²

Bu durumu Suriyeliler ve toplumumuz özelinde düşündüğümüzde her iki toplumun da Müslüman olması hasebiyle aynı ibadet mekanlarını paylaşmalarının, aynı bayramları kutlamalarının, aynı iftar sofralarında bulunmalarının yani dinin pratik yönünün birleştirici ve bütünleştirici tesirinin göstermesine zemin hazırlayabileceği düşünülmektedir.

Nitekim çeşitli Belediyeler ve vakıflar tarafından Suriyeliler için, iftar programları,⁵⁰³ bayramlaşma programları düzenlendiği,⁵⁰⁴ Suriyelilere dağıtmak üzere kurbanlar kesildiği ile ilgili örneklerle rastlamak mümkündür. Bu gibi toplu ibadet ve törenlerin, aynı sofrayı paylaşan, aynı dualara amin diyen ve aynı dine inanlar arasında bir ülfet, sevgi ve muhabbet bağı kurmada yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Yapılan mülakatlarda konuşmacılardan bir kısmının, çok sık olmamakla beraber, ortak ibadete vurgu yaptıkları görülmüştür. Bu duruma örnek olarak şu cümleler dile getirilmiştir:

-“Onlar da Müslüman. Tabi Müslüman olduğu için. Burada yan yana namaz kılıyorsun.”⁵⁰⁵

-“Yani çok fazla katıp alma şeyimiz yok. Dedim ya Ortadoğu’daki zaten bazı kültürler birbirine çok yakın olduğu için çok aşırı bir şey olmuyor ama dedim ya şimdi cami kültürleri bunu çok iyi kullanıyorlar. Okuma kültürleri yani giriyorsun Fatih Cami’ne sekiz kişi bir araya

⁵⁰⁰ Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, “Cami”, **DİA**, c. 7, İstanbul, 1993, s. 46.

⁵⁰¹ Ünver Günay, s.248.

⁵⁰² Ünver Günay, s. 29.

⁵⁰³ <http://www.umraniye.bel.tr/tr/main/news/umraniye-belediyesi-suriyelileri-iftarda-bir-/4399> (10.04.17)

⁵⁰⁴ <https://www.kanalpendik.com/suriyeli-muhacirler-pendikte-bayram-yapti/> (10.04.17).

⁵⁰⁵ ABC- 11, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

gelmiş. Bakıyorsun orda hemen kendilerince bir şeyler yapıyorlar, okuyorlar yani. O yönleri güzel.”⁵⁰⁶

*- “Tabi Müslüman olmaları daha fazla etkili. Mesela bizim burada var. Dualara geliyorlar. Beraber namaz kılıyorsun, Kur’an okuyorsun. Etkili olmaz mı?”*⁵⁰⁷

*- “Ee tabii ki şu an Ramazanı geçtik. Suriyelilerle beraber iftar yaptık. Dualar ettik. Sonuçta onların ülkeleri için de dualar ettik. Din kardeşliği bizim için önemli.”*⁵⁰⁸

Nitekim ileride de değinileceği üzere dinin sosyolojik öneme sahip olan boyutlarından biri de “etki” boyutudur; buna göre dinler sadece teolojik alanla ilgi bir içeriğe sahip değildir, teolojik alan dışındaki hayatın diğer alanlarıyla da ilgili bir içerik ve bir zihniyet dünyası sunmaktadır. Bu içerikler de ferdin dünyevi olaylara bakışını yönlendirmeye ve ferdi bu zihniyet çerçevesinden hareket etmeye sevk etmektedir. Yani dinler, müntesiplerinin ister bilinçli olsun, ister farkında olmadan olsun, oluşturdukları zihniyet ile hayata belli bir çerçeveden bakmalarını sağlayarak, gündelik hayatlarına etki etmeye çalışmaktadır.⁵⁰⁹

Freyer dinin, meydana getirdiği zihniyetin, tüm kültür safhalarına nüfuz edebileceğini belirtmektedir. Hatta insanın dünyevi davranışlarına bakarak hangi dine ait olduğunun dışarıdan anlaşılabilirliğini beyan etmektedir.⁵¹⁰ Yani bir dinin müntesiplerinin toplumsal herhangi bir olay karşısında takındığı tavır, din ve dinin kazandırdığı zihniyetle bağlantılıdır, demektir.⁵¹¹

Nitekim sığınma konusunda da çoğunluğu Müslüman olan toplumumuzda, bu konunun önem arz edip arz etmediği belirlenmeye çalışılmıştır. Toplumumuzun yardımsever tutumları, mülakat yapılan bazı kişilerin din kardeşliğini önemsemesi, yine bazı kimselerin Suriyelilerle toplumumuz arasındaki ilişkiyi ensar ve muhacir ilişkisine benzetmesi gibi durumların, İslam dinin bu kişiler üzerindeki etki boyutuyla

⁵⁰⁶ ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁰⁷ ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁵⁰⁸ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

⁵⁰⁹ Hans Freyer, **Din Sosyolojisi**, (trc. Turgut Kalpsüz), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964, s. 71.

⁵¹⁰ Freyer, s. 75.

⁵¹¹ Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, (trc. Ünver Günay), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s. 81.

açıklanabileceği varsayılmaktadır. Ayrıca ileri de değinileceği üzere sadece Müslümanlara değil; din, dil, ırk ayrımı yapmadan tüm zorda kalmış insanlara yardım etme düşüncesinin de yine İslam'ın oluşturduğu zihniyet dünyasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Nitekim Tefvîk Odman Kur'an-ı Kerim'de sığınanlara yardımda bulunma adına pek çok ayetin olduğunu ifade etmekte; bunlardan biri olarak Enfal Suresi, 74. ayete işaret etmektedir. Ayet-i Kerime'de *“İman edip göç eden ve Allah yolunda savaşanlarla bu göç edip gelenleri barındırıp onlara yardımda bulunanlar, işte gerçek mü'min bunlardır; mağfiret ve bol rızık beklemektedir bunları.”*⁵¹² buyurulmaktadır.

Bir hadis-i şerifte ise *“Allah için size sığınan kimseye sığınak olun. Allah için isteyen kimseye verin. Sizi davet edene icabet edin. Size bir iyilik yapana karşılığını verin. Eğer onun karşılığını verecek bir şey bulamazsanız, karşılığa bulduğunuza kanaat edinceye kadar ona dua edin.”*⁵¹³

Ayrıca zulüm ve baskı altında olanların bundan kurtulmak için imkanı varsa göç etmesi ve Müslümanların da kendilerine sığınanlara hem toplum hem devlet olarak yardım etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Buna delil olarak Haşr Suresi (59) 8. ve 9. ayetler delil olarak gösterilmektedir.⁵¹⁴ Bahsedilen 8. ayette şu şekilde *“Ve bir de o ganimetler, yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılıp çıkarılan fakir muhacirlere verilir; bunlar Allah'ın lütfunu ve hoşnutluğunu diler ve Allah ile peygamberine yardımda bulunurlar; dosdoğru mü'min olanlar, işte bunlardır.”*⁵¹⁵ buyurulmaktadır.

Müslüman olması Suriyelilere karşı yaklaşımında etkilidir diyenlerin yanı sıra Müslüman olması etkili ama farklı bir dinden de olsa yardım ederim; farklı din ve Müslümanları kıyaslayacaksak önceliği Müslümanlara veririm ama diğerine de yardım ederim ya da edilmesini isterim ya da dinin bakış açımında bir önemi yoktur, şeklinde de görüşler bulunmaktadır.

⁵¹² Kuran, Enfal suresi, 74. Ayet.

⁵¹³ Ebu Davud, Zekat, 38.

⁵¹⁴ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c. 1, s. 160.

⁵¹⁵ Kur'an, Haşr Suresi, 59/8.

Yani konuyu karşılaştırmalı olarak değerlendiren konuşmacıların dinlerine bakmaksızın Müslüman olmasa da meseleye aynı şekilde yaklaşacaklarını ifade etmektedirler. Bunun da yine dinimizin zorda kalanlara yardım etmemizi istemesi, tarihimizde bu durumun örneklerinin görülmesiyle yani dini ve kültürel özelliklerimizde darda kalana yardım etme eğilimi olması, tarihimizde pek çok dinin, ırkın, milletin uyum içerisinde yaşaması ile açıklamak mümkün gözükmektedir.

- “Bizim dinimizin gereği yani ne olursa olsun yani nerde ne kadar gariban varsa hepsine yardım etmemiz gerekiyor. Ama tabii ki kendi dinimizden olması biraz daha şey yani.”⁵¹⁶

-“Hayır. İnsanın zor durumda kaldığında yardım etmek din, dil, ırk ayrımı kabul etmez. İnsanlık olarak bakılmalıdır. Hiçbir bağlantı olmayan bir ülkede sende o durumda olabilirsin. Farklı davranmam.”⁵¹⁷

-“Oluyor tabi tabi. Ya zaten öncelik onda oluyor yani. Müslüman olduğu için sen bir defa otomatikman farklı bakıyorsun olaya. He bir gayr-i Müslim de olsa belki bu durumlarda biz Müslüman olarak çok art niyetli bakmayız ama. Tabi müslümanlık orada ön plana çıkıyor.”⁵¹⁸

-“İnsanlık adına her zorda kalana yardım edilmeli. Fakat Müslüman olmaları bir çıta daha üstünde. İnançları, ibadetleri, Kur'an okumaları bize uygunlukları daha sahip çıkmaya yöneltiyor. Aynı dinden olmak daha fazla etkili oluyor.”⁵¹⁹

- “Ben sırf onları değil, ben tüm yaratılmışlara eşit şartlarda görüyorum kendimi. Yani Müslüman, Hristiyan. Neticede Hristiyan da Allah'ın dini, iğğ işte Yahudilikte Allah'ın dini. Ben hiçbirini ayırmıyorum. İnsan insandır yani. Neticede yaratılmış yaratılmıştır. Dünyada var olan her şey yaratılmıştır. O yüzden saygı duymak zorunda olduğumuzu düşünüyorum.”⁵²⁰

-“Tabiki. daha fazla artı oluyor tabi. Seçeneğim olsa iki tane seçeneğim olsa tabii ki onu alırım. Bir Yunanlı gelse, bir o gelse tabii ki onu alırım ben. Ama normal zamanda da Yunanlı'yı da isterim yani. Ne biliyim öbür taraftan şeyi de isterim. Tarihimizde çok var tabi de.

⁵¹⁶ ABC-18, Kişisel Görüşme, Mart 2017

⁵¹⁷ ABC-2, Kişisel Görüşme, Kasım 2016.

⁵¹⁸ ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵¹⁹ ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁵²⁰ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

*Müslüman olmaları tabii ki bizim artı bir şekilde onlara bakmamızı gerektiriyor.*⁵²¹

- *“Yok, etken olmuyor. Ben insani şeyle bakıyorum yani şöyle bir şey bizim kültürümüz ya da büyüdüğümüz yer bize bunu söyleten belki bu inancımız bize. Ben o Müslüman, özellikle orada sadece Müslüman yok çünkü Ezidiler de var...”*⁵²²

- *“E tabii ki şimdi oradan gelenler bizim dinimizden olmayanları da var. Ordan gelip Müslüman olmayanları da var. Biz burada onlarla da yaşamayı biliyoruz yani işimiz gereği olsun, başka türlü olsun. Tabi biraz ılımlılık yapıyor ama başka dinlere mensup olanlara da öyle çok kötü bakmıyoruz.”*⁵²³

- *“Muhakkak ne derler ee şey, eski padişahlar mesela sahip çıkmışlar. Müslüman ya da yabancı, mağdur olana sahip çıkmışlar. Bizim dinimizde bunu emrediyor. İnşallah bunun götürüleri olmaz. Ben öyle diyorum. Her zaman öyle diyorum ya. Ya Müslüman olması artı ama herkes Allah'ın kulu.”*⁵²⁴

- *“Ben bu tip durumlarda dini şeylerine dikkat etmiyorum. Yani Hristiyan da olsa, Müslüman da olsa fark etmez. Düşüncem aynı yani”*⁵²⁵

- *“Yoo onlar benim din kardeşimdir, canımdır, diyemem. Öyle bir şey yok. Sadece yardıma ihtiyaçları var. Evet yardım etmeliyiz. Ama bu sadece insan oldukları için. Din kardeşi oldukları için değil.”*⁵²⁶

- *“Tabi ki öncelik olarak öyle ama sonuçta insan olması yeterli bence. Benim açımdan.”*⁵²⁷

Sonuç olarak İslam toplumu ve Müslümanlar açısından bakıldığında iki toplumun dinin aynı olmasının uyumu ve bütünleşmeyi kolaylaştırdığını söylemek demek değildir ki diğer farklı dinlere karşı beraber yaşama hususunda tersine etki söz konusudur. Diğer dinlere karşı hoşgörülü olmak da yine İslam'a ve onun kurallarına uygun bir davranış olarak görülmektedir. Bu yüzden Murat Erdoğan'ın da belirttiği

⁵²¹ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵²² ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵²³ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵²⁴ ABC-26, Kişisel Görüşme, Haziran 2017

⁵²⁵ ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵²⁶ ABC- 4, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

⁵²⁷ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

üzere bazı görüşmecilerin bu duruma insani perspektiften yaklaşması⁵²⁸ ve yapılan mülakatlarda bazı kimselerin diğer dinlerden de olsa yine anı şeyi yaparız, şeklindeki cevaplar vermesinin de, aslında yine İslam'ın özünde olan zorda kalana dili, dini, ırkı ne olursa olsun yardım etme durumundan ileri geldiği söylenebilir.

Bu durumu dinin etkileme boyutu (konsekansiyel boyutu⁵²⁹) ile açıklamak mümkündür. Etki boyutu dini inanç, bilgi, tutum, duygu ve düşüncelerin dünyevi hayata yansımaları olarak tanımlanabilir.⁵³⁰

Dini Saiklerin ve dinin kazandırdığı zihniyetin, beşeri ilişkilerde, toplumsal olaylar karşısında tutum, davranış ve düşünceler üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir.⁵³¹ Nitekim Ünver Günay da dinin oluşturduğu zihniyetin ve ruhun şuurlu veya daha az şuurlu bir biçimde insanların toplumsal meselelere bakışlarına ve ilişkilerine etki ettiğini ifade etmektedir. Dinin insanlara bir “dünya görüşü” kazandırdığı ve dünyaya bu çerçeveden bakmalarını sağladığını beyan etmektedir.⁵³²

Nitekim İslam inancının yaygın olduğu başta Osmanlı Devleti olmak üzere pek çok toplumun tarihte ve günümüzde diğer dinlerle hoşgörü çerçevesinde hep beraber yaşandığını gösteren pek çok örnek bulunmaktadır.

İslam hukukunda uluslararası ilişkiler bağlamında bakıldığında, adalet, kanunilik, ahlakilik, eşitlik, dini tebliğ gibi temel ilkelere sahip olunduğu, insanların dini, ırkı, dili, cinsiyeti arasında ayırım yapmadan temel insan haklarına saygılı olunduğu, tek üstünlüğün takva ile olduğu belirtilmektedir. İslam'da insanların ırklara ve milletlere ayrılması asla bir düşmanlık sebebi olarak görülmemektedir.⁵³³ Hatta insanların statüsüne, ırkına, dinine, diline bakmaksızın tüm insanlara yaşam hakkının sağlanması ve korunmasının ilk defa İslam Hukukunca tanındığı ve intizamlı bir şekilde uygulandığı belirtilmektedir.⁵³⁴

⁵²⁸ Erdoğan, s. 127, 180.

⁵²⁹ Ünver Günay, s. 243.

⁵³⁰ Charles Y. Glock, 2007, s. 252, 253.

⁵³¹ Wach, s. 81.

⁵³² Ünver Günay, s. 253, 254.

⁵³³ Hacı Mehmet Günay, s. 335.

⁵³⁴ Türkan, s. 298.

2. Kültürel Etmenler

Anadolu yüzyıllar boyunca pek çok göç almıştır. 10. yüzyıldan itibaren Türkler göç etmeye başlamıştır. Daha sonra, Osmanlı Dönemi'nde İspanya ve Portekiz Yahudileri, sonraki dönemlerde Kafkasya ve Kırım'dan Müslüman halk ve Balkanlar'dan sığınan insanlarla beraber Anadolu'nun, pek çok sığınma olayına ve farklı dinin, ırkın ve kültürün bir arada yaşamasına sahne olduğu bilinmektedir. Nazi Almanyası Dönemi'nde ise Almanya ve Avusturya'dan kaçıp ülkemize sığınan pek çok insandan söz edilmektedir. Tüm bunlara ve daha birçok örneğe bakarak Anadolu'nun "sığınma toprağı" olarak nitelendirilebileceğı belirtilmektedir.⁵³⁵

Kültürel ve tarihi bu gerçekliğin, toplumun bilinçaltını etkilediğı düşünülebilir. Bu konuda Juliette Tolay, toplumsal açıdan geçmişten, özellikle Osmanlı'dan kalan pozitif tecrübelerin etkisiyle bir çokkültürlülük fikri ve söylemi olduğunu ve çokkültürlülüğün olumlu karşılandığını ifade etmektedir.⁵³⁶

Zenofobiye etki eden faktörlerden biri olarak tarihte yabancı veya göçmenlerle ilgili yaşanmış olumsuz tecrübelerden bahsedilmektedir.⁵³⁷ Meseleye tersinden bakarak, farklı etnik, dini vs. gruplarla ilgili yaşanmış olumlu deneyimlerin, bir arada yaşama tecrübelerinin o toplumda zenofobiye yönelik tutumları azalttığı, engellediğı veya yabancı olarak görülenlerle bir arada yaşama tecrübesini ve hoşgörüyü beslediğı farz edilebilir.

Tarihsel geçmişin göçmenlere karşı tavrı belirlediğı ve mesela apertheid döneminde yaşanan izole hayatın ve yabancılara karşı olumsuz bakışın, Güney Afrikalıların göçmenlere karşı tutumunu etkileyen nedenlerden biri olduğunu⁵³⁸ kabul edecek olursak; o zaman bunu tersine okuyarak Türk toplumunun göçmenlere daha açık olmasının beklendiğı söylenebilir. Çünkü Türkiye ve Anadolu, tarih boyunca pek çok

⁵³⁵ Cengiz Aktar, "Göç ve İltica Konusunda Sınırlı İlerleme Kaydedilmiştir!: Güncel İltica Meseleleri Işığında Bürokrasi ve Kamuoyunun İltica Konusuna Bakışı", *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika*, Ankara: UNHCR, 2011, s. 197, http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf, (22.12.2015).

⁵³⁶ Juliette Tolay, "Türkiye'de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi", *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika*, Ankara: UNHCR, 2011, s. 205, http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf, (22.12.2015).

⁵³⁷ Maruf Beçene, (ed.), "Zenofobi Nedir?, Belirtileri Nelerdir?", 2012, <http://www.aktuelpsikoloji.com/zenofobi-nedir-belirtileri-nelerdir-11590h.htm>, (03.04.2016).

⁵³⁸ Morris, s. 1125.

millete, ırka, dine ve özellikle zor durumda kalmış insanlara kucak açmış, yardım etmiştir. Bu nedenle göçmenlere ve sığınmacılara daha pozitif tutum ve davranışlar sergilenmesi beklenebilmektedir.

Nitekim Osmanlı'nın bu konuda ne kadar başarılı bir imparatorluk olduğu ve farklı dinlerin, dillerin, ırkların, etniklerin bir arada yaşadığı bilinmektedir. Kemal Karpat Osmanlı'da farklılıkların bir arada yaşamasıyla ilgili olarak *“Osmanlı Devleti, Ortaçağ ve modern zamanlarda üç tek tanrılı dini birden (İslam, Hristiyanlığı ve Yahudiliği) resmen tanıyan ve etnik ve dilsel alt gruplarıyla birlikte uyumlu bir şekilde bir arada yaşamalarını güvence altına alan tek siyasi organizasyondur. Osmanlı idaresinde şu ya da bu zamanda yaşamış etnik veya dilsel grupların sayısı altmışın üzerindedir.”* demektedir.⁵³⁹

Murat Erdoğan'ın 2014 yılı anket sonuçlarına göre, *“Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye kabul edilmesi ülkemizin tarihinden, coğrafyasından kaynaklanan bir zorunluluktur.”* önermesine *“Kesinlikle katılıyorum”*, *“Katılıyorum”* cevabını verenlerin oranı %51.2 olarak tespit edilmiştir.⁵⁴⁰ *“Kabul etmenin gerekçeleri içinde ‘savaştan, zulümden kaçan insanlara kucak açmalıyız.’, ‘biz din kardeşiyiz’, ‘misafirperveriz’, ‘çokkültürlüyüz’ gibi insani ve kültürel vurgular dikkat çekmektedir.”* denilmektedir.⁵⁴¹ Ancak Murat Erdoğan şu tespitten de bahsetmektedir ki, toplumumuz tarafından, onlara yardımın insan haklarına saygımızdan, dinimizin yanı sıra kültürümüzden kaynaklandığı düşünülse de⁵⁴² Suriyelilerle kültürel benzerliğimiz olduğu vurgusuna çok rastlanmamaktadır.⁵⁴³ Yani bu durumun, iki toplumun kültüründe bir ortaklıktan dolayı değil de, kültürümüzden kaynaklı insana bakış açımızdan kaynaklandığının düşünüldüğü belirtilmektedir.

Bu kültürel yapı üzerinde İslam'ın da rolü olduğu düşünülmektedir. Nitekim, hem kültürel yapının dini, hem de dinin kültürel yapıyı etkilediği bilinmektedir. Aileden, ekonomiye, ondan siyasete kadar dinin, kültürel hayat üzerinde etkisini

⁵³⁹ Kemal Karpat (2006), “Giriş”, Osmanlı ve Dünya s. 16'dan aktaran; Ziya Kazıcı, Osmanlı Devleti'nde Din ve Hukuk, İSTEM, 20001, 1/1, s. 62.

⁵⁴⁰ Erdoğan, s. 126, 127.

⁵⁴¹ Erdoğan, s. 114.

⁵⁴² Erdoğan, s. 114.

⁵⁴³ Erdoğan, s. 117.

görmek mümkündür.⁵⁴⁴ Hoşgörü, din ve vicdan hürriyeti, zorda kalana yardım etme vs. İslam'ın müntesiplerine öğütlerindendir. Nitekim “Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat o, verdikleriyle sizi imtihan etmek için öyle yapmamıştır. O halde hayır işlemekte yarışın.” şeklinde Maide Suresi, 48. ayet İslam dininde hoşgörü, din ve vicdan hürriyetine örnek olarak gösterilmektedir.⁵⁴⁵

Aynı şekilde Türk-İslam geleneğinde hoşgörülü yaklaşımlar, özellikle tasavvufi bakış açısıyla “Gel ne olursan ol gel!”, “Tanrı misafiri”, “Bu dünyada hepimizin misafiriz.” düsturları, bu konuda kültürümüzün önemli parçasını teşkil etmektedir, denebilir.

Tüm bunlardan hareketle tarihsel geçmişin, kültürün ve dinin “insanların yabancılara bakışını” etkilediği düşünüldüğünde İslam ve Osmanlı kültüründe karşılaşılan pek çok örneğin konuya ışık tutmayı sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim hem İslam, hem Osmanlı tarihinde diğer dil, din, ırklar ve milletlerle birlikte yaşama tecrübesine dair pek çok örnek bulunmaktadır.

Endülüslerin Müslümanların yönetiminde olduğu dönemlerde Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin bir arada yaşadığı, ortak bir medeniyetin inşasına katkı sağladıkları belirtilmektedir. Ayrıca bu dönem için “birlikte yaşama tecrübesi” anlamına gelen “convivencia” terimi kullanıldığı ifade edilmektedir.⁵⁴⁶

İspanya’da yaşayan Yahudi ve Müslümanların 1492’den, yani Güney Avrupa’nın yeniden fethi manasına gelen “reconquista” hareketi olarak anılan dönemden itibaren, çeşitli zulüm ve baskılara maruz kaldıkları ifade edilmektedir.⁵⁴⁷ Bu zor durumda kalmış, baskı ve zulümden kaçan insanların ise en çok Osmanlı’ya sığındıkları belirtilmektedir.⁵⁴⁸

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Osmanlı’nın hem doğudan, hem batıdan zulüm ve baskılar sonucu kaçarak gelen pek çok sığınmacıyı kabul ettiği

⁵⁴⁴ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, “Din ve Toplum İlişkileri”, **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, s. 46.

⁵⁴⁵ Ünver Günay, s. 478

⁵⁴⁶ İbrahim Kalın, **İslam ve Batı**, İstanbul: İsam Yay., 4. Basım, 2013, s. 90, 92

⁵⁴⁷ Kalın, s. 96, 97

⁵⁴⁸ Bernard Lewis, **Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler**, 5. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay., (trc. Nurettin Elhüseyni), İstanbul: 2008, s. 27.

bilinmektedir.⁵⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin tarih boyunca ülkesini terk etmek durumunda kalmış, zulme uğramış ve zor durumda kalmış olan insanlara ırk, dil, din ayrımı yapmadan sığınak olduğu, hoşgörü ve misafirperverliğiyle tüm dünyaya nam saldığı ifade edilmektedir.⁵⁵⁰

Avrupa'dan gelenlere örnek olarak mesela 1848 Avrupa İhtilalleri'nde Macar Özgürlük Savaşı'nı Rusya ve Avusturya'nın bastırması üzerine⁵⁵¹ Osmanlı'ya sığınan Macar ve Polonyalı mültecilerden bahsedilebilir.⁵⁵² Sultan Abdülmecit başta olmak üzere pek çok devlet adamının ve Osmanlı halkının ise onlara karşı misafirperver ve hoşgörülü tavrı dikkat çekmektedir. Hatta İngiltere, Fransa, Amerika gibi ülkelerde mültecilere karşı bu tutumun büyük ses getirdiğı belirtilmektedir.⁵⁵³ Nitekim Sultan Abdülmecid'in onları geri isteyen Rusya ve Avusturya'ya karşı *"tacımı veririm, tahtımı veririm fakat, devletime sığınanları asla vermem"* dediğı aktarılmaktadır.⁵⁵⁴ Ayrıca hem halkı ile hem de devlet adamları ile Osmanlı'nın, yardımseverlik ve misafirperverliğin en güzel örneklerini dünyaya sergilediğı belirtilmektedir. Nitekim Polonya'nın işgal ve parçalanma isteğine çoğı ülke sessiz kalırken, Osmanlı'nın onlara kucak açması, alicenaplığının göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bu durumla ilgili Mickiewicz'ten şu sözler aktarılmıştır. *"Polonya'nın komşu düşmanlar tarafından ezilmesine hiçbir devletin ses çıkarmadığı günlerde, tek dostumuz Türkler olmuştur. Biz Türkleri düşmanımızın önünde eğilmediğı ve Polonyanın işgalini kabul etmediğı için, üstün bir millet olarak severiz."*⁵⁵⁵

Bu durumun benzerini, şimdi Suriye'den ülkemize gelenlere kucak açan Türkiye Cumhuriyeti örneğinde de görmek mümkündür.

Katılımcılardan bazılarının yapılan mülakatlarda, Suriyeliler kendi kültürlerini mi korumaya devam etmeli, yoksa bize mi uymalılar noktasında verdikleri cevaplarda, çok kültürlülüğe veya kültürel göreliliğe dair açıklamalarında, bu tarihsel

⁵⁴⁹ Bayram Nazır, **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2008, s. 11. <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0012425.pdf> (17.04.2017).

⁵⁵⁰ Cengiz Ersun, "Önsöz", **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**, 2. Baskı, İstanbul : İstanbul Ticaret Odası Yay., 2008, s. 3.

⁵⁵¹ Nazır, s. 14, 15

⁵⁵² Nazır, s. 11.

⁵⁵³ Nazır, s. 97, 98.

⁵⁵⁴ Nazır, s. 15.

⁵⁵⁵ Nazır, s. 15.

gerçekliklerden etkilendikleri düşünülebilir. Nitekim bu tarihsel gerçeklikler, sözler, atıflar toplumumuzun kültürünün bir parçasıdır ve kültürün de tıpkı din gibi bir zihniyet ve dünya görüşü oluşumunda katkı sağladığı bilinmektedir. Bize uymalılar yanıtları da bulunmakla birlikte çeşitli sorularda çok kültürlülüğe toplumumuzun aşına olduğu ve dini, kültürel, tarihi ve tasavvufi kanalların bu yapıyı beslediğini gösteren örnek ifadelerle rastlanmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; bu demek değildir ki herkes tamamen bu veçheden bakmaktadır. Bu durumu benimseyenler olduğu kadar benimsemeyenler veya olaya tamamen ekonomik, siyasi veya gündelik hayatta karşılaştıkları durumlar vs. çerçevesinden bakanlar da bulunmaktadır. Bu tip durumların bakış açısına etkileri ileriki bölümlerde ele alınacaktır. Burada gösterilmek istenen bazı insanlar üzerinde tamamen veya kısmen de olsa bu etkinin olabildiğidir.

“-Niye biz Almanya’ya, Belçika’ya gittiğimizde kızmıyor muyuz? Onlar kendilerine benzetmek istiyorlar, diye. Niye? Onlarda burada kendi kültürleri neyse onu yaşayacak. Bundan daha doğal bir şey olamaz. Bize niye benzesin. Biz Türk’üz, onlar Suriyeli.”⁵⁵⁶

“-Yok canım herkes kendi şeyini gavur gavurluğunu, şeyliğini, kimse kimseye zorla bir şey yaptıramaz canım öyle. Herkes kendi inancını dinini yaşamak zorunda.”⁵⁵⁷

-“Tabi fark var. Ama yine ne kadar da olsa insan insandır yani. Nasıl ki zamanında bizim Osmanlı şeyi de kabul etti mesela, İsraillileri de kabul ettiler... Ama dersin ki tercih: ben tabii ki tercihim Müslümanlıktan yana kullanırsın yani.”⁵⁵⁸

“-Valla hiç kimse kendi aslını inkar etmez yani şimdi. Nereye giderse gitsin. Kendi şeylerini etseler de daha iyi. Ama iyi yanları mesela Türkiye’de de iyi yanlarını, onları da öğrenseler o da kendi açılarından o da kendilerine göredir yani. Kendileri kazanırlar. Sonuçta kendileri için yani.”⁵⁵⁹

-Yani istediği gibi yaşasınlar diyorum. Herkes istediği gibi yaşasın. Korumayabilir sıkıntı yok.”⁵⁶⁰

⁵⁵⁶ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁵⁷ ABC- 13, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁵⁸ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁵⁹ ABC- 11, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁶⁰ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

-“Kendi kültürlerini korumalılar tabii ki. Rahatsız olduğum bir şey yok.”⁵⁶¹

- “İkisini de yapmaları gerek işte.”⁵⁶²

-“Dezavantaj oluşturmaz. 80 milyon bir ülkeye iki, üç milyon, göçmenin, muhacirin, kaçağın, şuyun bunun gelmesi bize bir şey yapmaz. Zaten yıllardır var. Türkmenler var, Afganlar var, Özbekler var, Ermeniler var. Yani bizim ülke böyle şeylere alışık. -ki onların da ben çoğunun gideceğini düşünüyorum.”⁵⁶³

-“Yani herkes kendi kültüründe yaşamalı ama ya tabi ki medeniyete ayak uydurmak gerekiyor. Ta bende de bir kültür var ama İstanbul’a geldiğim zaman nasıl davranacağımı da biliyorum, bu toplum içinde onlarda öğrenmeliler yani. Bu demek değil ki sadece Türk kültürüyle yaşasın sadece medeni değiller yani.”⁵⁶⁴

-“Yani süreçle bakacağız. Biz onlardan, onlar bizden almayı becerirse biz onlardan alırız. Yararlı, yaptıkları her güzel şeyi türkülerini de söyleriz.”⁵⁶⁵

-“Ya bir kere insanlar arasında üstünlük diye bir şey olmaz. Kültürler arasında yaşam biçimleri oluyor. Bizim yaşam biçimimize ayak uydurmaları gerekiyor. Burası Suriye değil. Bizde oraya gitsek. Biz de onlara ayak uydurmak zorunda kalmamız lazım. Bu Almanya’ya gidenler için de aynı şekilde geçerli ki öyle oluyor. Biliyorsunuz Almanya artık öyle birilerini aldığına Alman vatandaşlığına şey uygulaması var bunlarda uyum süreciyle ilgili eğitime gidiyorlar, yabancı dillerine bakıyorlar. Bu tip şeyleri önce ön şart olarak sunuyorlar, Ondan sonra vatandaş yapıyorlar. Bu sınavlardan geçmeleri lazım yani.”⁵⁶⁶

-“Kendi kültürlerini korumalılar.”⁵⁶⁷

Misafirperverlik ve bunun dinimiz ve kültürümüzdeki yeri ile ilgili olarak ise şu yanıtlara rastlanmıştır.

⁵⁶¹ ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁵⁶² ABC- 18, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁶³ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁶⁴ ABC- 12, Kişisel Görüşme, 2017.

⁵⁶⁵ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁶⁶ ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁶⁷ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

-“Biz Osmanlı torunları olduğumuzdan dolayı bizlerin daha merhametli, daha misafirperver, daha yardım sever olduğunu düşünüyorum.”⁵⁶⁸

-“Düzenli olarak yaşarlarsa yani belli bir çerçeve içinde yaşarlarsa ülkemizde kalmalarında bir problem yok. Biz halk olarak zaten misafirperver insanlarız...”⁵⁶⁹

-“Ülkelerinde yaşanan sıkıntıya istinaden onları misafir etmemiz uygundur. Ancak bu bizim halkımıza zarar vermeden ve adil bir şekilde olmalıdır...”⁵⁷⁰

“...Ama biz eee..Yurtta sulh, cihanda sulh ilkesiyle hareket eden bir toplum olduğumuz için, barıştan yana bir toplum olduğumuz için yardıma muhtaca her zaman elimiz uzanan bir kültüre sahip olduğumuz için şu an bunları idare ediyoruz, diye düşünüyorum...”⁵⁷¹

-“Ya şimdi Tanrı misafirliği de var dinimizin bize gösterdiği şekilde ona bir defa sıcak bakmak zorundasın. Öbür türlü de yani nefretle baktığın zaman bir şey değişmiyor. Çünkü aynı bakkaldan alışveriş yapıyorsun, aynı fırından alışveriş yapıyorsun, aynı yere gidiyorsun, aynı camiye gidiyorsun. Nefretle de baksan çok bir şey değişmiyor yani.”⁵⁷²

- “Tanrı misafiri bizim için. Başımızın üstünde yeri var.”⁵⁷³

-“Hayır öyle katı kurallarım yok. Öyle bir lüksüm de yok. Neticede ben de bu dünyada misafirim yani. Benim bakış açım farklı. Tabi her insanın bakışı aynı değil. Neticede ben de misafirim. Kimi kovuyorum. O da Allah'ın kulu, ben de Allah'ın kuluyum yani. Ben o boyutta baktığım zaman ben bir kendime dur, derim. Nefsime dur derim, hemen şey yaparım. Çünkü insansın bazı durumlarda sinirlenebiliyorsun, şey yapabiliyorsun ee...”⁵⁷⁴

-“Hepimiz insan ırkıyız. Bitkinin de cinsi var, hayvanın da var, insanın da var. Papatyalar, laleler, nergisler gibi. Sonuçta hepimiz bu

⁵⁶⁸ ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁵⁶⁹ ABC- 22, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁷⁰ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁵⁷¹ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2016.

⁵⁷² ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁷³ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁷⁴ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

dünyada misafiriz. Biz de gelip gideceğiz. Herkes temel ihtiyaçlarını giderecek şekilde birbirine yardım etmeli.”⁵⁷⁵

Görüldüğü üzere dinin, tarihsel mirasın ve kültürel özelliklerin, toplumumuzun, Suriyeliler özelinde diğer milletlere hoşgörülü ve misafirperver olmaları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Elbette bu demek değildir ki herkes konuya sadece bu veçheden yaklaşıyor. Bu durum işin sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Konu çok yönlüdür ve kültürden ekonomiye, siyasetten çevresel faktörlere ve medyaya kadar pek çok etmenin insanların, Suriyeli mültecilere bakışında etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca bazı konuşmacılar, *“Bence kesinlikle bize uymalılar. Kendi kültürlerini unutmamalılar. Ama burayı Suriye gibi düşünmemeliler.”*⁵⁷⁶ şeklinde görüşler de bildirmektedirler. Dolayısıyla tutumların da olumlu, olumsuz, bazı yönleriyle olumlu bazı bazı yönleriyle olumsuz vs. gibi bir çok korelasyonu içerdiği söylenebilir. Ancak dinin ve kültürün dinden etkilenen yönünün, toplumumuzun bir kısmında olası bir anlaşmazlığı önleyici, ortadan kaldırıcı veya engelleyici bir vazife icra ettiği veyahut etki boyutuyla hoşgörü ve yardımseverlik duygularını beslediği düşünülebilir.

3. EĞİTİM

Eğitim hakkı konusunda genel olarak olumlu tutum sergilendiği ve mülakat yapılan kişilerin çoğunun temel eğitim hakkı verilmesi yönünde beyanatta bulunduğu tespit edilmiştir. Daha önce Murat Erdoğan tarafından yapılan çalışmada da toplumumuzun çoğunluğunun önemli desteği olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷⁷ Nitekim Murat Erdoğan da bu konu hakkında *“İnsanların % 72’si farklı eğitim türlerini desteklerken, % 27.5’i ‘hiçbir şekilde eğitim verilmemelidir.’ görüşünü ortaya koymaktadır.”*demektedir.⁵⁷⁸

Mülakatlarda “Eğitim hakkı verilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz”, şeklindeki sorulara verilen bazı yanıtlar şu şekildedir:

⁵⁷⁵ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁵⁷⁶ ABC- 26, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

⁵⁷⁷ Erdoğan, s. 89.

⁵⁷⁸ Erdoğan, s. 132.

- “Eğitim hakkı tabi verilsin. Mesela şimdi burada bakıyorum burada iki tane çocuk gidiyor okula geliyor yani burada. Yani okula giderlerse buradaki yaşam şartlarına daha çok uyum sağlarlar yani. Çünkü mesela okula gidecek ne kadar öğrenirse, bir insan her şeyi bilmek zorunda değil yani işte baka baka, ona baka baka öğrenecek yani. Ha buradaki okula gider yeni nesil orda yetiştiği zaman Türkiye’ye daha uyumlu hale gelir diye düşünüyorum. Yani.”⁵⁷⁹

- “Ya eğitim verilsin. Eğitime karşı değilim. Kesinlikle eğitim alsınlar. Çünkü eğitim olmazsa onlar aynen bu şekilde gider. Yani eğitilmeleri gerekiyor. Eğitim şart”.⁵⁸⁰

- “Kesinlikle eğitim verilmesi gerekiyor.”⁵⁸¹

- “Kesinlikle eğitilmeliler. Eğer bu ülkede kalacaklarsa. Eşit şartlarda. Benim söylediğim her şey eşit şartlar için geçerli.”⁵⁸²

- “Yani bunu kabul etmememiz için bu söylediklerimi inkar etmem lazım benim. Ben şimdi yesin, içsin, eğitim hakkı ben niye vermeyeyim şimdi bu adama. Tabiki eğitim hakkı verilmeli yani. İnsani olarak. Yani şimdi bunların gideceğini düşünün. Üç sene sonra bunlar gidecekler ama Avrupa ülkelerine ama kendi ülkelerine. Eğitim almasınlar mı? Gidince ne yapacaklar bunlar yani.”⁵⁸³

- “Eğitim yaşındaki her çocuk nerde olursa olsun devam etmeli.”⁵⁸⁴

- “Eğitim verilsin tabi eğitimsizler. Öyle olan da var yani öyle gelen de var. O ama çok nadir.”⁵⁸⁵

- “Tabi ki çocuk savaş var diye bir şeylerden mahrum bırakılmamalı. İnsan haklarının en önemli şeyi eğitim hakkı. Ama bunun da bir belli kurallar çerçevesinde olmalı. Onlara bir ayrıcalık verilmemeli.”⁵⁸⁶

Bu konuyla ilgili olarak BM’in eğitimle ilgili 26. Maddesi’nde herkesin eğitim hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır.

“ Madde 26

⁵⁷⁹ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁸⁰ ABC- 22, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁸¹ ABC-16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁸² ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁸³ ABC- 2, Kişisel Görüşme, Kasım 2017.

⁵⁸⁴ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2016.

⁵⁸⁵ ABC- 13, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁸⁶ ABC- 4 , Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

(1) Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim seviyelerinde, parasız olmalıdır. İlk eğitim zorunlu olmalıdır. Teknik eğitim ve uzmanlık eğitimi yaygın olarak sağlanmalı ve yüksek eğitim yeteneğe dayalı biçimde herkese açık hale getirilmelidir.”⁵⁸⁷

Toplumumuzun bu maddeyle uyumlu bir tutum sergilendiği, bu yönüyle insan haklarıyla uyumlu bir tutum sergilendiği göze çarpılmaktadır.

Ancak eğitim konusunda toplumda yaygın olarak görülen yanlış bir bilgi bulunmaktadır. Bu da Suriyelilerin üniversiteye sınavsız alındığıyla ilgili yanlış bilinen, ancak yaygın olan bir bilgidir. Bu eksik veya hatalı bilgi de zaman zaman insanları olumsuz düşüncelere sevk etmektedir. Bazı konuşmacıların eğitim hakkı verilsin ama eşit şartlarda diyerek özellikle altını çizme sebeplerinin başında da bu yaygın ama doğru olmayan bilgi yatmaktadır. Bu bilginin de daha çok sosyal medya vasıtasıyla yayıldığı gözlemlenmiştir.

- “Söylüyorlar. Diyorlar. Onlar üniversiteye giriyorlar, diyorlar. Herkes söylüyor. İsyan ediyor millet. Böyle bir şey olmaması lazım, diyor. Ben de bilmiyorum, diyorum. Olup olmadığını da bilmiyorum hakikaten. Çünkü bir yerden de duymadım. Var mı yok mu da bilmiyorum...”⁵⁸⁸

- “...Yani sonuçta o çocuklar büyüdüğünde ne olacak? Üniversiteye hakları olacak. Yine aynı haklara sahip olacaklar Suriyeli olarak. Ya kaç yıl uğraştın üniversiteye girmek için. Bir üniversitede okuyan insan olarak soruyorum sana. Şu an onlara bedelsiz, geri ödemesiz öğrenci kredisi veriliyor. Sana öyle mi? Hayır, değil. Sen onu ödemek zorundasın. Ve faiziyle ödemek zorundasın.”⁵⁸⁹

- “Var. Sınavsız üniversiteye gidiyorlarmış. Öğrencilere bin lira mı ne heralde para veriyorlarmış. O sorun değil onlar dert edecek bir şey değil yani.”⁵⁹⁰

- “Bence normal değil, kabul etmiyorum. Eğer benim ülkemdeki insanlar, benim çocuklarım beş sene uğraşıyorsa, o çocuğun da aynı

⁵⁸⁷ UNCHR, “1.3 .1 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, mad. 26”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularindaki_uluslararası_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf, (22.12.2015).

⁵⁸⁸ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁸⁹ ABC- 7, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁹⁰ ABC- 9, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

seviyede girmesi gerekir. Ha üniversiteye alırsınız. Aynı haklarla aynı seviyede üniversiteye girer. İmkani olmadığı için onun imkanlarını siz verirsiniz ona bir lafım yok. Ama şimdi şöyle bir şey var. Atıyorum tıp sen hayatın boyunca o sınava hazırlanacaksın. Türkiye'nin en iyi bin öğrencisi arasına gireceksin tıp fakültesine gireceksin. Onun yanında senin seviyeni bırak senin seviyenin iki yüz beş yüz misli aşağıda olan insan Suriyeli diye senle aynı yerde okuyacak. Sence bu adalet mi? ”⁵⁹¹

- “Alınıyor, diye biliyorum. Bu tamamen, yani ben geçen sene üniversiteye girdim. Bu çok bir yara yani bence. Çok büyük yara yani. Başka bir şey değil. Ben şu an burssuz okuyorum. Belki bir iki puanla kaçırdım. Burs imkanını burada çok şey. Tamam evet üniversite çok fazla var ülkemizde. Herkes aslında üniversiteye girebilir şu an, paralı parasız bir şekilde. Ama yine de hani onların bizden bir tık ayrıcalıklı olması bana yine de şey yapıyor...”⁵⁹²

Ancak aslında “YÖK’ün Ek Madde-2’ Uyarınca Mısır ve Suriye’den Yapılabilecek Yatay Geçiş İşlemlerine İlişkin Esaslar” da belirttiği üzere şu şekildedir:

“18/06/2014 tarih ve 09/07/2014 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında alınan kararlar uyarınca;

2014-2015 eğitim-öğretim döneminden itibaren uygulanmak üzere, 2013-2014 eğitim- öğretim döneminden önce Suriye ve Mısır’da ön lisans, lisans ve lisansüstü (Tıpta uzmanlık ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık programları hariç) düzeyde hazırlık sınıfı dahil eğitime başlayan Türk vatandaşı, bu ülkelerin vatandaşı ile bu ülkelerdeki yabancı uyruklu öğrencilerin ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarına yatay geçiş işlemlerinde

1. Öğrencilerin yatay geçiş için gerekli tüm belgelere sahip olması durumunda birinci sınıfa ve son sınıf dahil yatay geçiş yapabilmelerine,

2. Öğrencilerin başvurduğu bölümün ilgili yılındaki ÖSYS kontenjanının %10 nu geçmemek üzere yatay geçiş başvurularının yükseköğretim kurumları tarafından değerlendirilmesine,

3. Yatay geçiş için istenen belgelere sahip olmayan öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında özel öğrenci olarak ders alabilmelerine, belgelerini sağlayanların yatay geçiş yapabilmelerine,

⁵⁹¹ ABC- 16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁹² ABC- 4, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

4. Lisansüstü (Tıpta Uzmanlık ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Programları hariç) düzeyde eğitime başlayan öğrenciler Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği hükümleri uyarınca ilgili yükseköğretim kurumlarına başvurularına

karar verilmiştir.”⁵⁹³

Görüldüğü üzere Suriye’de daha önce bir üniversitede okuyanlara ve gerekli belgelere sahip olanlara yatay geçiş imkanı tanınmaktadır ve bu imkan üniversitelerde belli kontenjan dahilinde sunulabilmektedir. Gerekli belgeleri olmayanların ise “özel öğrenci” statüsünde eğitim görmeleri sağlanmaktadır. Yani ancak daha önce orada öğrenime başlamış olanlara yatay geçiş imkanı sunulmakta, o da her üniversitenin kontenjanının ilgili yılda öğrenci aldığı kontenjanın %10 u kadar almasına imkan tanınarak belli bir kontenjan verilebilmektedir.

Bu konuda genel olarak göç etmiş kişiler hakkındaki eksik veya yanlış bilgilerin, yeni yerleştikleri toplumda xenofobiye yol açtığı düşünüldüğünde bu gibi bilgilerin doğrusunun topluma anlatılması önem arz etmektedir. Ayrıca teorik kısımda da ifade edildiği üzere bu yanlış bilgilerin yayılmasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de medyanın özellikle sosyal medyanın etkili olduğu gözlemlenmektedir.

4. SAĞLIK HİZMETLERİ

Sağlık hizmetlerinden faydalanmaları konusunda da çoğunluğun, olumlu yaklaştığı ve insani bir hak olan sağlık hizmetlerinden faydalanmaları gerektiğini vurguladıkları tespit edilmiştir.

Bu konuda “Sağlık hizmetlerinden faydalanmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?” şeklinde sorulan sorulara verilen cevaplar şu şekildedir:

-“Faydalansın. Faydalansın Türkiye büyük bir ülke, hepsine bakar.”⁵⁹⁴

-“Tabiki buraya geldiler, burada yaşıyorlarsa bakılmak durumundalar.”⁵⁹⁵

⁵⁹³ http://yok.gov.tr/web/guest/ek_madde_2 (erişim tarihi, 01.05.2017).

⁵⁹⁴ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

- “Kesinlikle faydalanmalılar yani. O ayrı bir konu çünkü.”⁵⁹⁶

- “Faydalansınlar. Yük olarak görmüyorum ben onu. Yapmamız gereken bir şey. Yani aynı baştan söylediğim gibi bir şeyi yarım yapamazsın yani.”⁵⁹⁷

- “Yav iyi yapıyorlar. Zaten Türkiye’de şu anda sağlık parası, Türkiye’de var ya Türkiye’de şu anda hiç kimse kızım sağlık ücreti vermiyor ki. Yani Türk olarak vermiyor. Kimisi sigortalı, kimisi BAĞ-KUR bilmem nesi zaten kimisi de yok. Olmayanın da yeşil kartı var zaten. Hepsinin sağlık hizmetleri devletten gidiyor artık.”⁵⁹⁸

- “Faydalansınlar onlar da.”⁵⁹⁹

- “Hayır bu, bazı şeyler insanidir ve mecburidir. Eğer siz bu insanları kabul ettiyseniz öyle veya böyle isteyerek veya istemeyerek ki ben istemeyen tarafındayım kabul ettiyseniz bunlara eğitim de vermek zorundasınız, sağlık da vermek zorundasınız.”⁶⁰⁰

- “Yani devlet burada barındırıyorsa onların sağlığıyla da ilgilenmek zorunda. İşte ama sistematiki olmak zorunda.”⁶⁰¹

- “Kesinlikle faydalanmaları lazım zaten.”⁶⁰²

- “Onlar bir ülke olarak bize geldikleri için yeterli doktor ve hemşireleri var. Onlara hastaneler kurulsun. Kendi doktor ve hemşireleri baksın. Ama yeterli teknik ekipmanları, doktor ve hemşireleri karşılayamıyorlarsa biz destek olalım. Neticede insan tabi ki sağlık hizmetlerinden faydalansınlar.”⁶⁰³

BM İnsan Hakları Beyannamesi’nin sağlık ve sosyal hizmetlerden faydalanmaya herkesin hakkı olduğuna dair 25. Maddesiyle, toplumumuzun konuya yaklaşımı arasındaki paralelliğe bakınca bu konuda, toplumumuzdaki insan haklarına duyulan saygıyı görmek mümkündür.

“Madde 25

⁵⁹⁵ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

⁵⁹⁶ ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁹⁷ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁵⁹⁸ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁵⁹⁹ ABC- 13, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁰⁰ ABC- 16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁰¹ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁰² ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁰³ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

(1) Herkes, giyecek, yiyecek, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve refahı için yeterli olacak bir yaşam seviyesine ve işsizlik, hastalık, özürlülük, dulluk, yaşlılık veya iradesi dışında oluşan geçimini engelleyici diğer durumlarda güvenlik hakkına sahiptir.”⁶⁰⁴

Daha önce yapılmış çalışmalarda sınır illerindeki yerli halkın, sağlık hizmetlerine erişimde Suriyelilerin engel teşkil ettiğini düşündükleri aktarılmıştır. Ancak bu çalışmada örneklem olarak seçilen ve mülakat gerçekleştirilen Fatih ve Üsküdar’daki iki üç konuşmacı dışında bunun engel teşkil etmediği, sağlıkta yapılan iyileştirmelerden dolayı böyle bir durumla pek karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

- “Yok yok hastanelerde hiç aynı bizler de onlar da kısıtlama yok yani hastanelerde artık. Kısıtlama yok hastanelerde eskisi gibi değil hastaneler.

- Kuyruk felan oluyor mu?

- Yok be öyle çok nadirdir. Yok öyle bir şey.”⁶⁰⁵

- “Yok, yok, kuyruk felan yok. Eskidendi o kızım, kuyruk yok, şimdi öyle bir şey yok.”⁶⁰⁶

- “Yani ben canlısını yaşadım. Ama tabi sağlık bu, sağlık bu.

Size engel mi oldu?

He dedim ya yok, engel teşkil etmedi yani. Ha hastanede onu çok uyumlu, ustruplu şekilde yapıyor. Yani ondan yararlanıyorlar.”⁶⁰⁷

- “Yok, yok hiçbir şeyle karşılaşmadım.”⁶⁰⁸

Bu konuyla ilgili çok az kişi problem oluşturacağını belirtmiş, çoğunluğu bu tarz problemlerle karşılaşmadığını belirtmiştir. Genellikle randevulu sisteme geçilmesi ve sağlık hizmetlerinde önemli iyileştirmelerin olmasının bu durum üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak bunlar, mülakat yapılan yerler ve özellikle İstanbul için söylenebilir. Çünkü ORSAM-TESEV’in ve Murat Erdoğan’ın yaptığı çalışmalarda sınır

⁶⁰⁴ UNCHR, “1.3 .1 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, mad. 25”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularindaki_uluslararasi_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf, (22.12.2015).

⁶⁰⁵ ABC- 13, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁰⁶ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁰⁷ ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁰⁸ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

illerde halkın bu konuda, yani kendilerinin sağlık hizmetine erişimini olumsuz etkiledikleri yönünde, sıkıntılarını dile getirdiğine dair tespitlerden de bahsedilmektedir.⁶⁰⁹

5. EKONOMİK ETMENLER

Çalışma hakkı konusunda, konuşmacılar arasında eğitim ve sağlık hakkı konusundaki kadar net bir tutumdan ziyade, görüşlerin daha çok çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir. Bir grup olumlu bakarken, diğer grubun daha olumsuz baktığı, bazılarının ise alternatif çözümler ürettiği yanıtlar alınmıştır. Genel olarak olumlu bakanlar bir problem olarak görmezken veya sınırlı işler için olumlu yaklaşırken; olumsuz bakanların çoğunluğunun, Suriyelilerin genellikle ucuz işçi olarak çalıştırıldıkları, bu durumun da onların daha çok tercih edilmelerine sebebiyet verdiği ve toplumumuzda işsizlik oranlarını etkilediklerini düşündüklerini belirten ifadeler yer vermişlerdir. Nitekim Stephan Castles,⁶¹⁰ Lohrman,⁶¹¹ Khalid Koser⁶¹² gibi pek çok araştırmacı, çeşitli yollarla göç etmiş bireyleri ağırlayan pek çok toplumun, göç eden bireylerin o toplumda ekonomik dengesizlik yarattığı ve işsizlik oranlarını etkilediğiyle ilgili bakış açısına sahip olduklarını belirtmektedir. Ancak teorik kısımda da ifade edildiği üzere uluslararası insan hareketliliği sağlayan göçmenlerin ekonomiye çeşitli yönlerden katkı sağladıkları da bilinmektedir.⁶¹³ Nitekim ülkemiz için de, T.C. vatandaşlarının çalışmayı tercih etmediği alanlarda çalışmaları ve özellikle vasıfsız iş gücüne duyulan ihtiyacın karşılanması, talebin artması ve Suriye'ye yapılan yardımların Türk firmalardan karşılanması ile üretimin artması gibi olumlu etkilerden bahsedilmektedir.⁶¹⁴ Ancak kira fiyatlarının ve enflasyonun sınır illerde artması⁶¹⁵, kayıt dışı ekonomi⁶¹⁶, zaman zaman ucuz iş gücü olarak Suriyelilerin tercih edilmesi gibi

⁶⁰⁹ Oytun Orhan, Sabiha Senyücel Gündoğar, "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", İstanbul: **ORSAM-TESEV**, Ocak, 2015, s. 20; Erdoğan, s. 93, 119.

⁶¹⁰ Castles, s. 20

⁶¹¹ Lohrman, s. 12

⁶¹² Koser, s. 46

⁶¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ihlamur-Öner, s. 508; Köşer Akçapar, s. 572; Koser, s. 45, 46; BMMYK, s. 71; Heisler ve Layton-Henry, s. 152, 153; Türkoğlu, s. 111.

⁶¹⁴ Orhan ve Gündoğar, s. 18; Erdoğan, s. 81

⁶¹⁵ Orhan ve Gündoğar, s. 17

⁶¹⁶ Murat Erdoğan ve Can Ünver, Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, TİSK, Ankara: 2015, Matsa Basımevi, s. 78, 79. <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf> (13.04.2017)

uzun vadede problem doğma ihtimali olabilecek durumlardan da bahsedilmektedir.⁶¹⁷ Yani hem olumlu, hem olumsuz taraflarıyla değerlendirilen Suriyelilerin ekonomiye olan etkileri ile ilgili olarak “Suriyelilerin ekonomik alanda etkilerine genel olarak bakıldığında risk ve fırsatların iç içe geçtiği bir tablo söz konusudur.”, denilmektedir.⁶¹⁸ Mesela kira meselesi, kiracılar için dezavantajken, ev sahipleri için avantaj olabilmektedir.⁶¹⁹ Nitekim yapılan görüşmelerde bir konuşmacı evlerini daha önce kiraya veremediklerini, onlar gelince tuttuklarını belirtmektedir:

-“İlk başta zaten var ya boştu kardeşim kimse tutmuyordu ki. Türklerden kimse tutmuyordu he. Tutmuyorlar ki. Mecburiyetten şey geldi, tuttu, girdi...”⁶²⁰

Sonuç olarak ekonomiye hem olumlu hem olumsuz bazı etkileri olabileceğinden bahsedilmektedir.⁶²¹ Ancak bu konuda avantaj ve dezavantajlardan bahsederken mültecilerin ekonomik göçmenlerle karıştırılmamasına, zorunluluktan doğan insani bir hak olarak iltica ettiklerine dikkat çekmekte fayda vardır. Zira çoğunluğun ilticanın hak olup- olmadığına vs. ile ilişkin bir bilgisi bulunmamaktadır.⁶²² Bunun yanında elbette ev sahibi toplumun da ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bir denge sağlanmalı, iki tarafın da memnun olacağı şartlar ortaya konulmalıdır. Diğer haklar gibi çalışma hakkı konusunda da hem sığınmacıların, hem yerel halkın haklarının korunması sağlanmalıdır. Bu şekilde endişeler giderilerek, toplumların uyum sağlama süreçlerinin kolaylaştırılabileceği ifade edilmektedir.⁶²³

Murat Erdoğan tarafından yapılan çalışmada araştırma yapılanların %47.4’nün, “Kesinlikle çalışma izini verilmemelidir.” şeklinde cevap verirken; %29,5’u “Beli işlerde kısmi geçici çalışma izini verilmelidir.”; %13.2’si “Her türlü işte çalışmalarına geçici çalışma izini verilebilir.”; %5.4’ü “Her türlü işte çalışmalarında kalıcı çalışma izini verilmelidir.”; %4.5’ine “Belli işlerde kalıcı çalışma izni verilmelidir.” şeklinde yanıtlar verdiği tespit edilmiştir.⁶²⁴

⁶¹⁷ Orhan ve Gündoğar, s. 18

⁶¹⁸ Orhan ve Gündoğar, s. 17

⁶¹⁹ Orhan ve Gündoğar, s. 17.

⁶²⁰ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Orsam, 17-19 s. ; Erdoğan ve Ünver, s.55-57; Erdoğan, s. 79-84.

⁶²² BMMYK, s. 214.

⁶²³ Erdoğan, s. 82; Erdoğan ve Can Ünver s. 87.

⁶²⁴ Erdoğan, s. 81

Bu çalışma çerçevesinde yapılan mülakatlarda Suriyelilerin Türkiye’de çalışmalarıyla ilgili görülen o ki, özellikle onların ucuz işçi olarak çalışmaları ve bu yüzden toplumumuzda işsizliğin arttığını düşündükleri için bu duruma bazı konuşmacılar olumsuz yaklaşmaktadır. Nitekim eşit şartlarda olduğunda bu durumun aşılabileceğini belirten konuşmacılar da bulunmaktadır.

- “Aynı şartlarda çalışırsa haksız rekabet olmaz di mi? Aynı şartlarda çalışacaklar, aynı paraları alacaklar. Ne düşlük ne fazla aynı şartlarda çalışırlarsa sorun olmaz.”⁶²⁵

Yapılan mülakatlar çerçevesinde çalışma hakkına nasıl baktıkları, işsizlik oranlarını etkiledikleri, haksız rekabet oluşturdıkları yönündeki söylemlerle ilgili ne düşündükleri sorulmuş; yukarıda da belirtildiği üzere bazıları Suriyelilerin çalışmalarını bir problem olarak görmemekteyken, bazıları bunun olumsuz etkileri olduğunu düşünmekte, bazı katılımcılar ise konuyla ilgili alternatifler sunan cevaplar vermektedir.

Olumlu bakanların görüşleri şu şekildedir:

- “Çalışma hakkı verilebilir.”⁶²⁶

- “Onlar çalıştığı zaman yani Türkiye’deki diğer işsizler gibi eşit şartlarda çalışsınlar tabi.”⁶²⁷

- “Dediğim gibi kısa bir süre değil yani. Şimdi burada gerçekçi olmak gerekirse yani belli bir ucu açık ne olacağı belli değil. Ama onların mutlaka bir şekilde bir gelir elde etmeleri lazım. Devlet verince yine bizim cebimizden para çıkıyor. Yani devlet onların cebine 2000 lira koysa yine o para bizden çıkacak. Bundan da rahatsızlık duyulacak. Dolayısıyla onların da yani tabi ki çalışması lazım. Madem geldiler burada yaşıyorlarsa aynı bizim şartlarda. Yani bir yere kadar demin söylediğim gibi yardım ederiz, bir yerden sonra yardım etmeyiz, “İşte çocuğun birincisine baktık, ikincisinden bana ne.” diyemeyiz ki yani. Bir iş yapıyorsak tamamına erdirmemiz lazım.”⁶²⁸

⁶²⁵ ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶²⁶ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶²⁷ ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶²⁸ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

- “İyi niyetliler çalışsın ya. Bizim bir tane fabrikası var bir tane adam, on tane aileye bakıyor. Beş altı sen önce gitti Hatay’a temiz aileleri buldu. Getirdi evlerini barklarını verdi...”⁶²⁹

- “İnsan çalışmadan nasıl yaşayacak ki yani bir bakıma çalışmalılar. Çalışmadan dilenci gibi mi yaşasınlar?”⁶³⁰

- “Var. Sorunlar oluyor ama aşılabacak sorunlar. Çünkü onların ustalarını burada çok ucuza, çok cüz’i miktarda çalıştırıyorlar. Bu da ister istemez Türk işçilerinin kalitesini düşürüyor, işçiliklerini düşürüyor, fiyatlarını düşürüyor, böyle bir sıkıntı oluyor ama bunun zamanla... Ama onların zamanla onların derecelerine bakarak aşılabacak diye düşünüyorum. Normalleşecek yani. Onlar da Türk kimliği yaptıktan sonra, kabul etmeyecektir 500 liraya çalışmayı yani.

-Yani bir rekabet oluşturuyorlar mı?

“Vardı ama aşıldı. Zamanla tamamen aşılabacak ve hiçbir problem kalmayacak. Bizde mesela Rusya’ya gidiyoruz. İşte oraya buraya gidiyorsun, gurbetçi olarak. Orda Türkiye’nin iki üç katı fiyata çalışıyorsun. Ama oradaki yabancılara o paralar normal paralar. Aynı durumda onlar var. Ben bunları iş sektöründe bildiğim için bir nokta atışı yapabiliyorum onlarla ilgili. Bir sıkıntısı olmayacağını düşünüyorum. Türkiye’de kalmadı öyle bir sıkıntı.”⁶³¹

- “Onların çalışma hakkı verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çoğu iş yerinde maaşla boş yere durup işlerini yerine getirmeyen insanlar yerine onların alınabileceğini düşünüyorum. Göçmen ya da mülteci diye eğitimleri düşük görülmemelidir. Onlar savaştan önce normal eğitimlerine ve işlerine devam ediyorlardı.

- Peki işsizliği etkiledikleri yönünde söylemlere katılıyor musunuz?

-Tabi ki bazı konularda etkileyecektir. Ama her kuruluşun vasıfsız eleman ihtiyacı vardır. Ve bu ihtiyacını böyle karşılayabilirler. Mesela iki kişi alınacaksa biri Suriyeli biri kendi ülkemizin vatandaşı olmalıdır. Sonuçta Suriyeli kişi de hemen işe alınacak diye bir şey yok. Türk vatandaşı neye kıyasla alınıyorsa bu vatandaşlara da o kıyasları uygulayabilirler.

⁶²⁹ ABC- 11, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶³⁰ ABC- 26, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶³¹ ABC- 8, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

-Ucuz işçi olarak çalıştırıldıklarına dair söylemler konusunda ne düşünüyorsunuz?

-Haksızlık aynı beden ve beyin iş gücü kullanıyorlar. Onlar başka ülkede alışmadıkları ortamda çalışıyorlar. Onların çalışma arkadaşlarıyla uyumu ile Türk vatandaşının çalışma uyumu ve anlaşması farklıdır.”⁶³²

- “Çalışma hakkı konusunda, şimdi çalışanlar zaten var, bizim çevremizde de var, etrafımızda da var, iş yaptığımız gruplarda da var. Hani adamlar çalışıyorlar, çünkü ihtiyaçları var. Biz biraz bu işlere dolduk konuda... Biraz bizimkiler içinde iyi mi oluyor desem, nasıl desem. Çalışmazsa ya dilenecek, kendini idame nasıl ettirecek. Bazıları zaten işini gücünü kurmuş. Bazıları da mecbur çalışmak zorundalar.

-İşsizliği arttırdıkları ile ilgili söylemlere katılıyor musunuz?

- İşsizlik oranlarını biraz etkiliyor ama bizimkiler de çalışmak istemiyorlar. Bizimkilerin on liraya yapacağı bir işi adam sekiz liraya kabul ediyor. Mecbur olduğu için. Tabi tabi biraz etkiliyor, etkilemiyor değil.

- Ucuz işçi olarak çalıştırılmaları konusunda ne düşünüyorsunuz?

-Ucuz da değil aslında biraz kalifiye eleman olan ben etrafımdan da duyuyorum... biraz kalifiye olanlar bizimkilerle aynı parayı istemeye başlıyorlar. Tabi tabi canım yok öyle ucuz çalışıyor felan. O işverenin şeyine bağlı biraz da işte kalbinin yumuşaklığına bağlı. Yani bu adam bizimkilerin yaptığı işi yapıyor. Atıyorum bu adam bizimkiler bu işi on liraya yapıyordu ben de bu adama beş lira veriyorum. Ama haydi o da on lira alsa ona bağlı. On lira vereyim diye gönlünden kopuyor. Ama bazısı diyor ki kardeşim bir tane gelmese başka biriniz gelir çalışır diyor. Biraz da ona bağlı.”⁶³³

Çoğunluk tarafından, olumlu bir yaklaşım sergilediği gözlemlenen bir diğer soru ise “İşveren olsanız bir Suriyeli’yi yanınızda çalıştırır mısınız” sorusu olmuştur. Az bir kesimin hayır, önce kendi vatandaşımı çalıştırırım şeklinde; çoğunluğun ise çalıştırırım, problem olmaz şeklinde cevaplar verdiği tespit edilmiştir. Hatta görüşmeciler arasında bizzat çalıştıranlar da bulunmaktadır.

⁶³² ABC- 1, Kişisel Görüşme, Eylül 2016.

⁶³³ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

-“İşveren olsanız bir mültecinin yanınızda çalışmasını ister misiniz?” şeklindeki soruya verilen bazı cevaplar şu şekildedir:

-“Çalışsın benim için farkı yok ki benim için insan olarak bir farkı yok.”

-İnsan olarak önyargınız yok yani?

- Hayır şu an bizim yanımızda çalışan mesela bir tane Filistinli var”.⁶³⁴

- “Yok, çalıştırdım zaten. Kendi hakkını verdim. Çok da iyi insana denk geldim. Ailesi Suriye idlib’de yaşıyordu onlar. İdlib’e savaş sızramamış. Zeytin yetiştirmeyle uğraşıyorlardı. Nasıl yapmışlarsa bir şekilde bir hayat kurmuşlardı. Benim gitmem lazım dedi. Dedim ki yolun açık olsun yani. Yeter ki orda yaşamayı tercih ederim yani...”⁶³⁵

-“Ben çalıştırdım. Suriyeli öğrencilerim vardır. Benim Taksim’deki dükkanda. Dört beş tane Suriyeli genç çalıştırdım. Tabi o zaman mülteci olarak gelmemişlerdir. Okumak amacıyla gelmişlerdi Türkiye’ye. Turistik bölgede dükkan. Onları çok seviyorum. Hala görüşüyorum hepsiyle. Ama mülteci olarak baktığın zaman önce kendi elemanınızı çalıştırmak gibi geliyor. Onlar da zaten ana elemanım değildi. Part-time gelen çocuklardı. Ana personelim farklıydı. Oturmuş kadroma ek olarak geliyorlardı. Yani işte o gibi işlerde de şey yapabilirler. İşte daha demin demek istediğim şey de oydu. Ana kadro değil ama yardımcı kadro olabilirler yani hepimiz birbirimize neticede yardım eli uzatmak zorundayız.”⁶³⁶

-“Tabii isterim. Bizim iş yerimizde mülteciler çalışıyor şu anda zaten.”⁶³⁷

-“Benimle iletişim kurabiliyor ve işini doğru dürüst yapıyorsa ve başka birisini bulamıyorsa aradım, bulamıyorum. O geldi, alır çalıştırırım yani. Benim ağabeyim çalıştırıyor, mobilyacı iş bilen bir Suriyeli vatandaş gelmiş. Hatta bir evimiz vardı bizim tutmuş. Orayı da ona kiraya vermişler. Çalışıyor, iş de veriyor. Yemek de veriyor. Yani öğle çıkan yemeğin kalanını o topluyor, akşam evine götürüyor. Çünkü kalabalık bir ailesi var. Aldığı asgari ücretle çalışıyor. Çünkü o maaşa, o

⁶³⁴ ABC- 16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶³⁵ ABC- 8, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶³⁶ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

⁶³⁷ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

ücrete sürekli bir insan bulamıyor. Sürekli geliyorlar, üç ay sonra çekip, gidiyorlar. Geliyorlar, Bursa gibi bir şehirlerde de çalıştıracak insan bulamıyorsunuz. Hani İstanbul'da işsiz olan Bursa'da iş var, çalışacak insan yok, yetişmiş insan yok. Biraz becerikli ve iş biliyorsa çalıştırıyorlar.

Özel bir önyargı, çekince yok yani?

-Yok yok. Niye olsun ki dedim ya benim de babam, ailem orada Almanya'da yabancı işçi statüsünde çalışmış insanlar olduğu için onlara işini yapıyor mu, doğru dürüst mü, temiz, pak mı baktığı şeyler bunlar yani. İnsani değerler üzerinden Suriyeli, İranlı ya da Alman, Yunanlı diye bakmıyoruz kimseye.”⁶³⁸

- “Problem oluşturmaz. N’olacak yani şey değil, iş olduktan sonra.”⁶³⁹

Konuya olumsuz yaklaşanların görüşleri ise şu şekildedir:

-“Çalışma hakkı konusunda ne düşünüyorsunuz?”

-“Yok. Tanınmasın.

- Peki o zaman burada nasıl geçinsinler?

-Kamplarda.

-Burada işsizlik oranlarını etkiledikleri, haksız rekabet oluşturduklarına dair söylemler hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Kesinlikle etkiliyorlar. Haksız rekabet de oluşturuyorlar.

-Ucuz işçi söylemleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Ya orada biraz bizim millette de biraz şeylik var. Çünkü hani kendi vatandaşımız dururken, yani kendi vatandaşını asgari ücret bir sigortasını yapmıyorlar. Onun yerine Suriyeli işçi çalışıyor daha ucuz. İsteseler çalıştırmayabilirler ama bizim millette de var Suriyelilerde de var. Kampa alındıktan sonra bu Suriyeliler böyle bir sorun çıkmaz ama eğer şehir merkezine geldilerse bunlar insanlar bir şekilde karınlarını

⁶³⁸ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶³⁹ ABC- 10, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

doymak zorunda (...) Ama kamplarda yaşasalar böyle bir sıkıntı olmaz.”⁶⁴⁰

-“Çalışma hakkı, ucuz işçi vs. gibi konularda ne düşünüyorsunuz?

-Hayır ona katılmıyorum. Kesinlikle yani çalışmak konusunda. Bizim zaten kendi halkımızda işsizlik var zaten. Yani emeğe yıllarını vermiş insan iki buçuk milyar aylık alırken onun bir milyar aylık alması bizim halkımızı baltalıyor yani.

Yani sizce toplumumuz için işsizlik sorunu yaratıyor mu?

-Yaratır tabi.

Peki o zaman çalışma hakkı tanınmasın diye mi düşünüyorsunuz?

- Ama onlara göre bir iş. Yani bugün bir sanatkarın işini geliyorlar sanatkar gibi yapmaya çalışıyorlar. Mesela bir makineci bizim tekstilde diyeyim, insan yıllarını veriyor, on, on beş senesini veriyor, ama oradan çıkıp gelip de iki günlük üç günlük insanlar tutuyor bin lira, sekiz yüz lira aylıkla çalışıyorlar. Eeee n’ oluyor bizim kendi vatandaşımız işsiz kalıyor.

-Terzilikle, tekstille ilgilenenler çok diye biliyorum. Atölyelerde işsizlik oldu mu, onlardan dolayı?

- Tabi çok, benim mesela mal yaptırdığım fabrikada en az yüz elli kişi çalışıyordu kendi piyasamızdan. Yüz elli kişinin neredeyse şu anda yetmiş, seksen tanesi Suriyeli. Ve inan çalıştıran da güvenmiyor.

Güvenmiyor ama ucuz diye mi çalıştırıyor?

- Ucuz diye tabi tabi.”⁶⁴¹

- “Gerçekleri söylemek gerekirse ucuz işçi olduğu için piyasada bir sıkıntı yaratıyorlar. Çalışanlar açısından.”⁶⁴²

- Ucuz işçi söylemleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

- “O şimdi çok ıghh. Onlar mecburiyetten bu hareketleri yapıyor ama atölyelerde olsun, diğer yerlerde olsun çok değişik etki yaptı. Burada asgari ücretle çalışan bir insan geliyor, onun yarı parasına çalışıyor. Ama

⁶⁴⁰ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁴¹ ABC- 22, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁴² ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

belli bir zaman geçtikten sonra biz kendi çalıştığımız yerlerde de bunu gördük. Karşı tarafın vereceği farklı ücrete seni hemen bırakıp, gidiyor. Onu da yapıyorlar.

- Haksız rekabet oluştu, işsizlik oranları arttı şeklindeki söylemlere katılıyor musunuz?

- Tabi tabi. Yani ölçü değil ki o. Türkiye’de asgari ücret belli, sen onun altında yaşam tarzı, kiran var. He biraz da ailecek, komple çalıştıkları için belki mecburiyetten de. Onu biraz kullanıyorlar yani.

Yani sizce, Türkiye’de işsizlik yaratı mı?

- Ya şimdi biraz olmuştur. Çalışan insan her yerde çalışır da onun da bir ufak etkisi olmuştur.”⁶⁴³

- “Kamuda iş verilmesinin haksız rekabet oluşturacağını düşünüyorum. Kamuda, öğretimde haksız rekabet oluşturacağını düşünüyorum. Sadece işle ilgili değil, özellikle şeyle ilgili kamuda yerleştirmeye ilgili memlekette bu kadar evladı eğitim alıp, sokakta işsiz kalırken aa şimdi biz şimdi bunlar da eğitilmiş diyerek Suriyelilere kadro verirken bunun doğru olmayacağını düşünüyorum.”⁶⁴⁴

- “Çalışma hakkında ben bir şey görmüyorum da, işsizlik var memlekette bir de ben onlar gelince temelli işsizlik oldu o yani başka. İşsizliği artırdıklarını düşünüyorum aynen öyle.”⁶⁴⁵

- İşsizlik oranlarını etkileyip etkilemediği sorulduğunda;

“-Tabi canım, kesinlikle.”⁶⁴⁶

- “Ülkenin düzeninin bozulduğunu düşünüyorum. Daha ucuza çalıştıkları için gençlerimiz işsiz kaldı bu sene.”⁶⁴⁷

- “Sosyo- kültürel yapısı daha alt seviyede olan kesim Türkiye’de yerleşmeyi tercih ettiği için daha az ücretlere ve daha aşağı yaşam koşullarına razı olarak kayıt dışı ekonomiye yol açıyorlar.

⁶⁴³ ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁴⁴ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁴⁵ ABC- 10, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁴⁶ ABC- 7, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁴⁷ ABC- 2 , Kişisel Görüşme, Kasım 2016.

*Çalışma hakkı önceliği bizim halkımızda olmalı. Eğer evveli ülkemde olmayan bir yeterliliği varsa kalsın. Yoksa benim vatandaşım öncelikli olmalı.”*⁶⁴⁸

Yukarıda da belirtildiği üzere çoğunluğun işveren olsam Suriyeli’yi çalıştırırım, sorusuna azınlık da olsa olumsuz yaklaşımlar bulunmaktadır.

-“İşveren olsanız bir mültecinin yanınızda çalışmasını ister misiniz?”

*-“Hayır. Önce kendi etrafımda ihtiyacı olan insanı çalıştırırım.”*⁶⁴⁹

*-“Hayır, çalıştırmam.”*⁶⁵⁰

Alternatifler çözüm önerileri ise şu şekildedir:

Bazı katılımcılar ise onlara özel alanlarda, onlara özel işlerde çalışmalarını ile ilgili görüşler sunmuşlardır.

*-“Muhakkak çalışma hakkı tanınmalı ama belli sınırlar içerisinde. Kamplarda tutulacak olurlarsa belli el becerileriyle ilgili işler yaptırılabilir. Neticede bunlar büyük insanlar, genç delikanlılar, genç kızlar onarlı kampta kapatıp, ekmek elden su gölden bir dünya sunmak yanlış. Dini açıdan bak, politik açıdan bak, hangi açıdan bakarsan bak yanlış her zaman ben üretmekten yanayım. Ama dediğim gibi çıkıp piyasada bir asgari ücretle Türk vatandaşının, Türk gencinin çalışacağı imkanlarda değil de... İşte o kamplarda nedir, mesela elde kazak örülür, incik boncuk bir şeyler yapılır gibi. Onları hayatın içinden kopartmadan günlük ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede bir şeyler yaptırılması gerekir, diye düşünüyorum...”*⁶⁵¹

- Ucuz işçi, işsizlik oranlarının artması gibi söylemlere katılıp-katılmadıkları sorulduğunda;

-“Doğru. Bunların hepsi doğru. Hem ucuz işçi olarak çalıştırılıyor. Hem haksız rekabet sağlıyor. Niye çünkü çalışmaya muhtaç oldukları için. Daha doğrusu çalışmaya muhtaçlıktan öte belli bir kalifikasyonları olmadığı için ucuz fiyattan çalışıyorlar. Ucuz fiyat da

⁶⁴⁸ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁶⁴⁹ ABC- 2, Kişisel Görüşme, Kasım 2016.

⁶⁵⁰ ABC- 9, Kişisel Görüşme, Şubat 2016.

⁶⁵¹ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

çalıştıkları için de o bölgede Güneydoğu'da özellikle çok büyük problem yaratıyor.

*Bunun tek çözümü bu gelen insanların ilk önce bir eğitime tabi tutulmaları , bir iş sahibi yapılmaları en azından meslek edinmeleri, üç aşağı beş yukarı o meslekte çalıştırılmaları. Çünkü insanlar hiçbir şey bilmeden insanlar çiftçi, insanları alıyor getiriyorsunuz şehre koyuyorsunuz. Bunun sonucunda ne olacak. İnsanlar düşük maaşta çalışacak. Zaten kalifiye olanı gitti...*⁶⁵²

*-“Ben onları üç gün yediririm, içiririm, vergilerden toplanan paralarla yardım ederim ama sonra çalışıp katkıda bulunmalılar. Sonsuza kadar bakamayız. Ama şehirlere girerlerse kayıt dışı ekonomi oluşturacaktır ama boş da duramazlar. Kamplarda kayıt altında üretim yapabilirler. Halı dokurlar, seramik yapsınlar, minik, geçici şehirlerini oluştursunlar. Üretsinler, çabalasınlar...(başka bir yerde)...Üretsin, tarım alanları açılsın. Tarlayı diksin, üretsin, satsın. Halı dokusunlar. Geçici olarak da olsa yapılsın. Tüm dünyanın halı ihtiyaçları var. Bu saatten sonra ağaç dikip on yıl bekleyemezler.”*⁶⁵³

Murat Erdoğan tarafından yapılan çalışmada ise araştırma yapılanların %47.4'nün “Kesinlikle çalışma izini verilmemelidir.” şeklinde cevap verirken, %29,5'u “Beli işlerde kısmi geçici çalışma izini verilmelidir.”, %13.2'si “Her türlü işte çalışmalarına geçici çalışma izini verilebilir.”, %5.4'ü “Her türlü işte çalışmalarında kalıcı çalışma izini verilmelidir.”, %4.5'ine “Belli işlerde kalıcı çalışma izni verilmelidir.” şeklinde yanıtlar verdiği tespit edilmiştir.⁶⁵⁴

Konuya hem olumlu, hem de olumsuz yaklaşanların durumunu sosyal süreçlerle açıklamaya çalışacak olursak; olumsuz yaklaşanların durumunu aynı anda, aynı hedefe yönelmiş iki veya daha çok kişi veya iki veya daha çok grubun o hedefi elde etme çabalarını ifade eden “rekabet süreci” ile açıklamak mümkündür.⁶⁵⁵ Bu durumun negatif stereotipleri de barındırmasından dolayı “karşıtlık ”sürecini de bir bakıma içerdiği ifade edilebilir. Ancak mülakat yapılanlardan olumlu yaklaşanlar içinse “...İki veya daha çok kişinin veya grubun çatışmayı engellemek, azaltmak veya ortadan kaldırmak için etkileşimde bulundukları bir sosyal süreç” olarak tanımlanan

⁶⁵² ABC- 16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁵³ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁶⁵⁴ Erdoğan, s. 81, 82.

⁶⁵⁵ Fitcher, s. 134.

“uyarlanma süreci”⁶⁵⁶ ile açıklanabilir. Uyarlanmanın birlikte yaşamaya olumlu katkı sağlayan bir süreç olduğu ifade edilebilir. Nitekim çalışmaya olumlu bakanların yanı sıra sağlık ve eğitim hakkına da pek çok konuşmacının olumlu yaklaşımı da uyarlanma süreci ile açıklanabilir.⁶⁵⁷

Nitekim benzeri bir durumun çeşitli yollarla göç ederek gelmiş insanları ağırlayan pek çok toplum arasında görüldüğü, yani göç alan toplumdaki insanların ekonomik dengesizlik ve işsizlik sorunu yaratacaklarına dair bir algının göç alan toplum arasında yaygın olduğu pek çok araştırmada belirtilmektedir.⁶⁵⁸

6. İLETİŞİM

İnsanların bir topluma uyum sağlayabilmeleri için iletişimin gerekli olduğu bilinmektedir. Bu iletişimi kurabilmenin en etkin yollarından biri, çeşitli şekillerde göç edilmiş, uluslararası hareketlilik de bulunmuş toplumun dilini bilmektir.⁶⁵⁹ Bilindiği üzere hem kişiler, hem toplumlar arası ilişkilerin sürdürülebilmesi için “dil” gerekli bir unsurdur.⁶⁶⁰ Nitekim “dil” entegrasyon için mühim bir rol oynadığı, dil ve lehçe farklılıklarının entegrasyon önünde önemli bir engel olduğu belirtilmektedir.⁶⁶¹ Dil bilmemenin bireysel ilişkileri etkilediği söylenebilir. Yahut dil öğrenmenin toplumsal kaynaşmaya olumlu yönde katkı sağlayacağı düşünülebilir. Nitekim pek çok araştırmacının bu duruma vurgu yaptığı görülmektedir.⁶⁶² Mesela yurt dışı yaşantısı geçirerek ülkelerine dönen öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada Türkçe’yi daha etkin şekilde kullanıp kullanamama ile bireylerin sorunları arasında ilişki olduğu ve sorunları artırma ve azaltmada etkili olduğu belirtilmektedir.⁶⁶³

⁶⁵⁶ Fitcher, s. 133.

⁶⁵⁷ Fitcher, s. 130

⁶⁵⁸ Castles ve Miller, s. 20; Lohrman, s. 12; Koser, s. 46; Erdoğan, s. 80.

⁶⁵⁹ Aksoy, s. 302.

⁶⁶⁰ Güvenç, s. 108.

⁶⁶¹ Morris, s. 1123.

⁶⁶² Church (1982)’den naklen; Süleyman Doğan, *Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları*, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 1990, s. 59. http://www.ted.org.tr/pdf/ted_yurtdisindan_donen_genclerin_sorunlari_ocr.pdf, (09.12.2016); Ayşe Şebnem Tunç, “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”, **TESAM Akademi Dergisi**, Temmuz: 2015. 2 /2, s. 59, 60. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131337/5000120305> (02.02.2016)

⁶⁶³ Süleyman Doğan, s. 58, 59.

Ayrıca göçmenlerin ve sığınmacıların psikolojisi açısından da yaşanan ülkenin dilini bilmelerinin ve toplumla ilişki içinde olmalarının önemli olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁶⁴ Sağlıklı bir uyum gerçekleşmesi için insanların başarılı ve mutlu yaşam sürmeleri gerektiği bilinmektedir.⁶⁶⁵ Ancak dil yetersizliğinin, kişinin bulunduğu toplumda kendini yetersiz hissetmesine yol açabileceği belirtilmektedir. Bu da uyum yaşamada güçlükler neden olabilmektedir.⁶⁶⁶

Sonuç olarak mültecilerin dil öğrenmesinin uyumu ve kaynaşmayı sağlayıcı unsur olduğu ifade edilmektedir.⁶⁶⁷ Nitekim yapılan araştırmada da bazı konuşmacıların “dil” problemine değindiği gözlemlenmiştir.

“-Çekince duymuyoruz. Zaten birbirimizin dilinden de anlamıyoruz yani. Ben Kürtçe biliyorum ama onların Kürtçesiyle bizim Kürtçemiz farklı yani. Mesela sadece diyorum işte kira veriyor, sayıyorum, tamam diyorum. Yani konuştuklarından belki on kelimesinden ikisini anlıyoruz... Değişik değişik.

- Peki nasıl anlaşıyorsunuz?

- ‘Kira’ diyorum, anlıyor mesela. Kira, elektrik saati gösteriyorum mesela. Su diyorum artık öğrenmiş artık onlar da. İlk başta saati gösteriyorum, şeyi gösteriyorum, kağıdı da gösteriyorum, bak diyorum bu kadar gelmiş, rakamı da gösteriyorum. Veriyorlar onları genelde.”⁶⁶⁸

“- Onlarla iletişim kurabiliyor musunuz?

- Kuramıyoruz.

- Dil probleminden mi yoksa bir önyargınız mı var?

- Dil problemi, öyle bir önyargımız yok.”⁶⁶⁹

- “Dil de sıkıntı olduğu için derdimiz yani. Başka bir şey değil.”⁶⁷⁰

- “Konuşamam. Çünkü Türkçe konuşmuyorlar. Türkçe konuşanına daha rastlamadım. Birkaç aydır şahit oluyorum. Beylikdüzü’ne gidip geliyorum.

⁶⁶⁴ Ekşi, s. 219.

⁶⁶⁵ Şahin, s. 66.

⁶⁶⁶ Göhler’den aktaran; Şahin, s. 64, 65.

⁶⁶⁷ Oğuzhan Türkoğlu, s. 114.

⁶⁶⁸ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁶⁹ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁷⁰ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

Eğer konuşmam gerekirse de eğer Türkçe konuşurlarsa konuşurum. Aaaa Suriyeli ben konuşmam, dönüp arkamı gideyim, yapmam.”⁶⁷¹

- “... Dilini bilmiyorsun, bir şeyini bilmiyorsun...

- “Şimdi kendi ülkende, kendi kültüründe, senin dilinde konuşan bir çocuk gelip arabanın camlarını silmeye çalıştığında “oğlum bırak şu an temiz, bir dahaki geçtiğimde diyebiliyorsun”, o seni anlıyor “tamam abla” diyor... Ama dilin aynı olduğun için, camı hafif aralayıp oğlum diyorsun bir dahaki sefere, bu seferlik bozuk param yok, diyorsun. Bir şekilde derdini anlatıyorsun. Ama diğerine derdini anlatamıyorsun. Sadece böyle böyle yapıyorsun(burada elini yukarı aşağı sallayarak yok demek istediğini anlatıyor.) Ve o ısrarla silmeye çalışıyor. Dil problemi çok büyük bir şey. Kötü bir şey.”⁶⁷²

- “Bazı Suriyelilerden Türkçe öğrenmek istemeyenleri de var. Bunları da duydum açıkçası. Suriyeliyiz diye hani öyle devam ettirmek istiyorlar ama bence burada Türkçe konuşulmalı. Veya iş yerleri açıyorlar orada Arapça yazılar yazıyor. Bence böyle olmamalı Türkçe olmalı. Çünkü burası Türkiye olduğu için. Böyle düşünüyorum. Onlar dil öğrenmeliler. Bundan rahatsızlık duyuyorum. Evet”⁶⁷³

- “...Onlara Türkiye’de büyük bir şey büyük çoğunluk yabancı gözüyle bakmıyor. Bizden insanlar diye bakıyoruz aslında ama iletişim problemi en büyük sorun. Ama eğitilmiş olanlar, derdini ifade edebilenler yani Türkçe’yi bilen, iletişim kuranlar her zaman daha avantajlılar zaten...”⁶⁷⁴

- “Yok kurabiliyoruz. Dil problemi var. Başka bir şey yok.”⁶⁷⁵

İletişim kurup kuramadıklarına dair sorular çerçevesinde bazı konuşmacılar dil bilmeme ve bundan kaynaklı iletişim ve gündelik hayatta etkisinden bahsederken, 2011’den bu yana yaklaşık altı yıl geçtiği düşünüldüğünde doğal olarak Türkçe öğrenenler olması hasebiyle dil bilenler olduğunu vurgulayanlar da olmaktadır.

Konuya olumlu yaklaşanların görüşleri şu şekildedir:

Onlarla iletişim kurabiliyor musunuz?

⁶⁷¹ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2016.

⁶⁷² ABC- 4, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

⁶⁷³ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017

⁶⁷⁴ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁷⁵ ABC- 18, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

“- Var komşumuz var burada. İş komşumuz var. Konuşabiliyoruz. Gayet rahatça konuşuyoruz

Siz mi Arapça biliyorsunuz o mu Türkçe biliyor?

- O Türkçe biliyor.

Bilmeyenlerle dil problemi?

Çok yaşamıyoruz. İlla ya onlar Türkçe ya sen Arapça biliyorsun, çözüyorsun.”⁶⁷⁶

- “Onlarla iletişim kurabiliyor musunuz?

- Hani yok bizim biraz da Arapça şeyimiz de var yani kurstan, yurttan diyelim. Az buçuk anlaşıyoruz. Komşularınızla felan? Yani yok sorun olmuyor. Aynı apartmanda değil de aynı sokakta olanlarla çok sorun olmuyor.”⁶⁷⁷

- “Evet iletişim kurabiliyorum. Yardım isteyenlerin çoğu Türkçe konuşuyor yada çat pat Türkçe konuşabildikleri ve jest mimikler ve beden dili sayesinde anlaşıyorum.”⁶⁷⁸

- “Onlar Türkçe biliyorlar. Burada kalanlar biliyorlar, öğreniyorlar. Baya iki senedir Türkçe öğreniyorlar.”⁶⁷⁹

- “Dil konusunda nasıl anlaştınız? Ben Türkçe öğrettim. Ben Arapça öğrenemedim. Türkçe öğrettim. Çok çabuk öğreniyorlar.

- Ben kağıda kaleme yazıyordum, bazen gönderdiğim yerlere o da tarif ediyordum ona, cami, şu, bu.. Börekçiye götürdüm bir kere hani kağıtla. Adres sor yani. Burası. Tamam mı, tamam. Bir kere de testini yaptık. Nalbura gönderdim. Birkaç kez test yaparak yani iyi olursan karşındaki de iyi tepki veriyor. Ben öyle anladım.”⁶⁸⁰

Hem kişiler, hem toplumlar arası ilişkilerin sürdürülebilmesi için “dil”in gerekli bir unsur olması⁶⁸¹ hasebiyle yapılan mülakatlardan yola çıkılarak “dil”in iki toplum arasındaki ilişkiyi etkileyen etmenlerden olduğu düşünülmektedir.

⁶⁷⁶ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁷⁷ ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁷⁸ ABC- 1, Kişisel Görüşme, Eylül 2016.

⁶⁷⁹ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁸⁰ ABC- 8, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁸¹ Güvenç, s. 108.

Göçmenlerin ve sığınmacıların dil öğrenmesinin, etkileşimi artıracak ve uyumu kolaylaştıracağı söylenebilir. Ayrıca dil yeterliliğine sahip olmanın sadece anlamak için değil, bir toplumun maddi ve manevi kültürünü, tutum ve davranışlarını da öğrenmeyi ve kavramayı sağlayacağı belirtilmektedir.⁶⁸² Hem de iki toplum arasında belirsizlik ve bundan kaynaklı bir güvensizlik oluşması endişesinin en azından “dil” bazında ortadan kalkmasına sebep olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Rydregen, iletişimin ve etkileşimin iki toplum arasında yabancı korkusunu önleyici bir durum olarak ele almaktadır.⁶⁸³

Tüm bu nedenlerle Suriyeli mültecilerin de dil öğrenmelerinin de her iki toplum için de olumlu etkiler de bulunacağı öngörülmektedir.⁶⁸⁴ Nitekim bazı konuşmacıların da belirttiği üzere bazıları hali hazırda Türkçe’yi öğrenmektedir. İlk gelenler ardından altı yıl geçtiği düşünüldüğünde bu durum beklenen bir şey olmaktadır. Dil bilmenin hem eğitim faaliyetleri açısından, hem de iş bulmaları açısından⁶⁸⁵ hatta sağlık hizmetlerinden faydalanmaları vs. gibi pek çok açıdan her iki toplumun da hayatlarını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

7. SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ

İnsanlar arasındaki yardımlaşma faaliyetlerinin, insanlar arasında birliği, sevgiyi, merhameti güçlendirdiği aşıkardır. Nitekim Suriyeliler konusunda da toplumumuzun bu minvalde hem devlet eliyle, hem toplum olarak büyük çaba sarf ettiği gözlemlenmektedir. Yapılan mülakatlarda da insanların yardım faaliyetlerine katılıp, katılmadıkları veya destekleyip, desteklemedikleri sorulduğunda pek çoğu, desteklediğini veya bizzat yardımlarda bulunduğunu ifade etmiştir.

-“Tabi yardım teşebbüslerimiz oluyor. Çok Suriyeli’ye de yardım ettik biz. Eee sonuçta savaştan kaçıp geliyorlar ve eşyaları bile olmuyor. Onlara halı, koltuk imkanı sağladığımız da olmuştur.

Hangi vasıtalarla yapıyorsunuz?

⁶⁸² Aksoy, s. 302.

⁶⁸³ Rydregen, s. 143.

⁶⁸⁴ Tunç, s. 59.

⁶⁸⁵ Tunç, s. 59.

-Çevremizde olan da oluyor veya araçlar da oluyor. İşte ihtiyacı varmış bir Suriyeli'nin diyorlar. Bizde eşya gönderimi veya para gönderimi yapıyoruz yani. ”⁶⁸⁶

-Evet mahalleli ile beraber gıda, kıyafet, para yardımı yapmaya, fırsat buldukça yiyecek, giyecek vermeye çalışıyoruz. ”⁶⁸⁷

- “Yardım ettiğim oldu. Kıyafet ve yemek ihtiyaçlarını direk onlara elden vererek karşıladım. ”⁶⁸⁸

-“Tabi ki, tabi ki, sınırdakilere birkaç kez yardım kampanyalarına, o ilk gelen kafile şeyde kaldı biliyorsun ilk, sınırda bir alanda kalmıştı, onlara sınırda işte giysi, yiyecek gibi her türlü yardım. Güvendiğim yardım kuruluşlarına destek oldum elimden geldiğince. Ha bugün de destek olurum. Yine işte sen gelsen a. abla şurada şöyle şöyle bir insanlar var. Bir arkadaşım çıkıp diyebiliyor işte şurada şöyle bir aile var, çok zor durumdalar. Onlara işte atıyorum yorgan lazım, battaniye lazım. Hani evde verebileceğim, o an alamasam bile evden temin edebileceğim ne varsa ben zaten yapmaya devam ediyorum. Ama dediğim gibi bu benim insanlık görevim. Ama ben bu olaya siyasi boyutta baktığım zaman uğğ bu kadar elimizi uzatmalıyız, elimi belki diye de düşünüyorum. He bir tarafım yapmamalısın derken, bir tarafımda hadi dur bakalım bu işin sonu ne olacak diye beklemede yani. ”⁶⁸⁹

-“...Telefonla mesaj atıyoruz, camilerde veriyoruz, işte arkadaşlar çok olmasa bile, bildiğimiz insanlara, daha çok işte hanımlar yapıyorlar bunu. Evde hanım söylüyor bana. İşte onların günleri varmış, Kuran günleri, apartman günleri, şu günleri bugünleri, efendime söyleyeyim mahalle günlerinde mutlaka bir şey oluyor. İşte bir Suriyeliye bir eşya alıyorlar, bir şey yapıyorlar. Hanımlar bu konuda daha şeyler. ”⁶⁹⁰

- “Oluyor, camilerden toplanan yardımlar, ne bileyim ilaç olsun, kıyafet olsun, gıda olsun. Genelde cami yoluyla ya. Biz öyle bizim mahalledeki cami ilaç toplama kampanyaları yapıyor, eski kıyafetlerinizi getirin, topluyorlar yani. ”⁶⁹¹

⁶⁸⁶ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

⁶⁸⁷ ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁶⁸⁸ ABC- 1, Kişisel Görüşme, Eylül 2016.

⁶⁸⁹ ABC- 3, Kişisel Görüşme, Aralık 2016.

⁶⁹⁰ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁶⁹¹ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

Sosyal yardım faaliyetlerine önem veren toplumumuzun durumu, küresel bilinç açısından gelişmiş bir seviyede olduğu şeklinde yorumlanabilir. Nitekim bunun pek çok örneğini görmek mümkündür. Ayrıca dini ve kültürel etmenlerin de bu durum üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir. Çünkü İslam’da başkalarına yardım etme ile ilgili pek çok ayetin bulunduğu ayrıca toplumumuzda “Komşusu açken tok yatan bizden değildir” gibi düsturların yaygın olarak benimsendiği bilinmektedir. Bunların en açık örneği de toplumumuzun Suriyelilere verdiği destekle kendini göstermektedir. Nitekim mesela Marmara İlahiyat Fakültesi’nde düzenlene yardım kampanyası ile Suriye’ye gönderilmek üzere yirmi sekiz ton gıda ve bebek bezi toplanmıştır.⁶⁹²

8. MEDYA ve BİLGİ / BİLGİSİZLİK ETMENİ

Medya ve bilgi/bilgisizliğin birlikte ele alınmasının sebebi insanlara, bilgileri hangi kaynaktan alıyorsunuz, diye sorulduğunda genellikle medyadan özellikle sosyal medyadan bilgi edindikleri yönünde cevaplar vermiş olmalarıdır. Hatta konuyla ilgili kitap okuyan bir kişi çıkmış, son dönemlerde çokça yapılan sempozyum, konferans vs.lere ise, katılan kimse çıkmamıştır.

Basında çıkan haberlerin kişiler üzerinde daha çok olumlu duygu ve düşünceler mi yoksa olumsuz düşünceler mi yarattığı, sorusuna çoğunlukla haber kaynağının kendi görüşüne göre değiştiği şeklinde cevaplar alınmıştır.

- “Medya kimi tutuyorsa ona göre bir tutum sergiliyor. Medyayı izleyenler de işlerine nasıl gelirse öyle algılıyor. Sonuçta ölenler, eziyet çekenler ne kendileri, ne yakınları.”⁶⁹³

- “Ya o kanalların şeyine göre yaa. Toplumda da aynı basında da aynı kişilerin görüşüne göre yönlendirilmeye verilen haberler yani”⁶⁹⁴

- “Haberin şeyine, kaynağına göre değişiyor.”⁶⁹⁵

⁶⁹² <https://ilahiyyat.marmara.edu.tr/notice/marmara-ilahiyyat-ogrencilerinden-halepe-gida-yardimi/> (04.05.2017).

⁶⁹³ ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁶⁹⁴ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

Özellikle sosyal medyada yayılan, daha önceden bahsedilmiş olan Suriyelilerin sınavsız üniversiteye alındıkları, burs aldıkları, oy kullandıkları vs. gibi asılsız haberlerin toplumun algısını olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir.

“Suriyelilere sınavsız üniversiteye alınıp alınmadığı hakkında bir bilginiz var mı, böyle haberlere rastladınız mı? sorusuna;

-Duyuyoruz da yani işte bunun yanlış olduğunu işte söylüyorum.

-Kesin alınıyor mu diye mi biliyorsunuz?

-Yok, yok. Bu gazete haberi, işte sosyal medya şeyi, şehir efsanesi gibi dolaşıyor ama somut olarak yerleşmiş, okuyor diye bildiğim yok.”⁶⁹⁶

-“Evet Rastlıyorum. Çokça rastlıyorum.

Nerelerde rastlıyorsunuz, bilgiyi hangi kaynaktan alıyorsunuz?

-“Sosyal medyada Suriyelileri sevmeyen arkadaşlarım diyebilirim yani veya tanıdıklar. Sevmeyen taraf bunlarla ilgileniyorlar genellikle.”⁶⁹⁷

Onlarla ilgili bilgiyi hangi kaynaktan alıyorsunuz? Sorusuna.

-Haber programları, sosyal medya, akraba ve eş-dost.⁶⁹⁸

- Sosyal medyada yaa. Haberlerimiz bile şimdi sosyal medyada ya. Watsapp ihbar hattı. Sosyal medyanın bir değişimi o da yani.⁶⁹⁹

- Gazete, internet, internet.⁷⁰⁰

Ayrıca ilticanın hak olup- olmadığı gibi sorulara da ya bilmiyorum şeklinde, ya da tahminler yürütülerek cevaplar verildiği gözlemlenmiştir.

- “Bilmiyorum.”⁷⁰¹

- “Açıkçası bilmiyorum, nasıl yani?”⁷⁰²

⁶⁹⁵ ABC- 9, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁹⁶ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁶⁹⁷ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

⁶⁹⁸ ABC- 1, Kişisel Görüşme, Eylül 2016.

⁶⁹⁹ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷⁰⁰ ABC- 6, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁰¹ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

⁷⁰² ABC- 24, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

- “Ya ufaktan bir bilgim var. Çok değil de. Mesela bir mültecinin sığınıp da orada vatandaşlık talep etme hakları var...”⁷⁰³
- “İltica haktır tabi canım ya insan hukukunda vardır iila ki böyle bir hak vardır yani. Ki ona nazaran yani Müslüman kardeşimiz dediğimiz insanları hani öyle İslam hukukundan dolayı dışarıda bırakamayız zaten yani. Öyle bir dünya yok. Ama dediğim gibi bu kadın ve çocuklar için geçerli sadece. Erkekleri katmıyorum kesinlikle.”⁷⁰⁴

İster medya, sosyal medya vasıtasıyla olsun ister başka şekillerde olsun bilgi eksikliğinin, yanlış bilginin veya önyargılı görüşlerin mülteci ve göçmenlere bakışı olumsuz etkilediği bilinmektedir.⁷⁰⁵ Bu noktada eksiklerin giderilmesi, yanlış bilinenler yerine doğrularının anlatılması önem arz etmektedir.

İnsanlar genellikle bilgisizlik veya bunun doğurduğu korkudan dolayı sığınmacı⁷⁰⁶ veya mültecilere karşı negatif duygular içine girebilmekte veya UNHCR’nin “sığınma bunalımı” dediği bir durum yaşayabilmektedir.⁷⁰⁷ Bu insanlar bazı kimseler tarafından geldikleri ülkeye hiçbir katkısı olmayan ve geldikleri ülkelerin kaynaklarını tüketen insanlar olarak görülebilmektedir.⁷⁰⁸

Ancak, başta ekonomi olmak üzere, toplumsal, kültürel ve beyin göçü şeklinde bilimsel fayda gibi pek çok alanda yeni gittikleri ülkeye fayda sağladıkları da bilinmektedir.⁷⁰⁹ Ancak şurası var ki bu insanların topluma yapabileceği herhangi bir olumlu katkıdan dolayı değil; can güvenlikleri olmadığı ve sığınma zorunda kaldıkları için vatanlarından ayrılarak başka topraklara gelmektedir. Toplumun da bu cihetten yaklaşması önem arz etmektedir. Bu noktada ekonomik göçmen ve mülteci, sığınmacı ayrımı hakkında toplumun bilgilendirilmesinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir.⁷¹⁰

Ayrıca son olarak şunu da belirtmek gerekir ki olanı olduğu gibi yansıtan ve doğru bilgilerin halka ulaşmasını sağlayan medya kanalları olduğu da bilinmektedir, bu konuda genelleme yapılamamaktadır.

⁷⁰³ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷⁰⁴ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁰⁵ BMMYK, s. 214.

⁷⁰⁶ BMMYK, s. 214.

⁷⁰⁷ BMMYK, s. 214.

⁷⁰⁸ BMMYK, s. 214, 215

⁷⁰⁹ BMMYK, s. 214.

⁷¹⁰ BMMYK, s. 214.

9. PSİKOLOJİK BİR ETMEN OLARAK EMPATİ DUYGUSU

Yapılan mülakatlar çerçevesinde empati duygusunun zaman zaman konuşmacıların ifadelerine yansıdığı görülmüştür. Empati duygusu, onların yerine kendilerini koyarak onların bulundukları durumun zor olduğunu düşünmeye, bu yüzden onlara daha merhametli yaklaşmaya ve olumlu bir tutuma sebep olabilmektedir.

-“...Ama ne bileyim ya şimdi Suriyelilere gelince, insan bir yerde de acıyor yani. Çünkü hiç kimseyi, Allah kimseyi vatansız etmesin yani zor. Şimdi bir de kendini düşün. Diyelim ki sen Türkiye’den gittin. Bir yere yabancı bir yere gittin arkadaş, sen şimdi orada istersin ki mesela sahip çıksın di mi? Mesela beklersin yani. Bu da şimdi öyledir. Bir yerde adam acıyor yani. Acıma duygusu da var yani insanda. Zor yani hakikaten zor ya. Bir vilayete gidiyorsun yabancılık çektiğin zaman oluyor mesela di mi yani? Diyelim cebinde para yok, bir şey yok. Ne yapacaksın şimdi? Yani.”⁷¹¹

-“Eee Tabi ne kadar olsa sığınma biz kendi memleketimizde ne kadar rahat ediyorsak gidip başka ülkelerde rahat edebilir miyiz? Bir koruyan olsa ne kadar mutlu oluruz di mi? İşte Allah razı olsun deriz birisi çıktı da bir el attı bize diye. Öyle zor durumda olana tabi bir el atarsın yani.”⁷¹²

-“Ben elimden geleni yapıyorum ihtiyaç sahiplerine. Acıyoruz yani ben acıyorum. Benim hanımım acımıyor yani. Acıma hissi var. Yazık acıyorum onların o hale geldiklerini. Şeyi düşün Niğde’nin bir kasabasını bombalamışlar etmişler. Nasıl yaşayacağız orada. Harabeye dönmüş. Ekmek yok, bakkal yok, fırın yok.”⁷¹³

-“Şehir içinde yaşamalarını tercih ederim. Sonuçta kendi başıma da gelebileceğini düşünebildiğim için, öyle düşünüyorum yani. Allah göstermesin, insanın başına her şey gelebilir. Empati kurarak. Ben bugün şahsen onu dışlarsam yarın o da beni dışlayacak yani. Onun için iç içe yaşamak her zaman iyidir diye düşünüyorum”.⁷¹⁴

⁷¹¹ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷¹² ABC- 7, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷¹³ ABC- 11, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷¹⁴ ABC- 8, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

-“Ülkeden ülkeye göç ederkenki karşılaştıkları zorluklar kimi zamanlarda ölüm haberleri ve savaşta ki ülkelerinin durumları hakkında haberler görüyorum. Bu haberler bende merhamet, acıma, korku, empati duygusu oluşturuyor. Ve onlara yardım etme duygusu oluşturuyor.”⁷¹⁵

-“İşte ne biliyim dışarıdan gelmiş insanlara bir şey de diyemiyorsun. Onlar da göçmüş, gelmiş buraya onlar da insan, ne biliyim bir şeyde diyemiyorsun ki ya.”⁷¹⁶

- “Rahatsızlık duymuyorum. (Eee) acıma duygusu en başta oluyor. Ama bu öyle acıma değil. Kendimi çünkü onların yerine koyuyorum. Bizim ülkemizde böyle bir şey olsaydı (ee) bizde onların durumuna düşseydik ne halde olurduk diye düşünüyorum.”⁷¹⁷

-“Karşılaştığımda acıma ve sevgi duyuyorum. Bizim de onların yerinde olabileceğimizi düşünüyorum. Bu nedenle onlara hem devlet hem birey olarak insanların yaşaması gereken şartlar oluşturulmalı. Ama savaşın bitirmeye çalışılarak tekrar kendi yurtlarına dönmeleri sağlanmalı diye düşünüyorum...”⁷¹⁸

Empati duygusunun da göçmenlere, sığınmacılara veya genel olarak bir toplumda yabancı olarak görülenlere karşı olumlu yönde etki edeceği belirtilmektedir.⁷¹⁹ Bauman’ın bahsettiği teorik kısımda da ele alınan “emsal duygusu” da buna karşılık gelmektedir, denilebilir.⁷²⁰ Nitekim yapılan bir araştırmada tek başına yeterli olmasa da kendini başkasının yerine koyarak düşünmenin olumlu katkılar sağladığı ortaya konulmuştur.⁷²¹ Türk toplumunda bu tür durumun örneği Suriyeli mülteciler bağlamında düşünüldüğünde toplumumuzun onların durumunun zorluğunu anladığını yukarıda verilen ifadelerin yanı sıra onlar için yardım faaliyetlerine verdikleri desteklerden de görmek mümkündür, denebilir. Ama diğer etmenler gibi bu da tek başına yeterli olmamakta ya da herkes empati ile yaklaşıyor, denilememektedir. Hatta bazı konuşmacılar “Biz olsak vatanımız terk etmezdik”, şeklinde tam tersi bir yaklaşımla konuya yaklaşabilmektedir.

⁷¹⁵ ABC- 1, Kişisel Görüşme, Eylül 2016.

⁷¹⁶ ABC- 10, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷¹⁷ ABC- 25, Kişisel Görüşme, Haziran 2017.

⁷¹⁸ ABC- 24, Kişisel Görüşme, 2017.

⁷¹⁹ Walter G. Stephan (vd.), s. 11, 12.

⁷²⁰ Bauman, s. 50,

⁷²¹ Walter G. Stephan (vd.), s. 11, 12.

10. GERİ GÖNDERMEME (non-refoulment)

Genel görüş savaş bittikten sonra yurtlarına dönmeleri yönünde olsa da savaş esnasında geri gönderilme konusunda, genellikle savaş varken insanların geri gönderilmemeleri şeklindedir. Bu noktada “non-refoulment” ilkesi yani “geri göndermeme” ilkesiyle paralel görüşlere rastlanmıştır.

-“Şu an ülkelerinde bir karışıklık var. Ve bu karışıklık düzelene kadar bizim onları misafir etmemiz gerekiyor insan olarak. Böyle bir yükümlülüğümüz var diye bakıyorum. Ülkelerindeki bu girdabın son verilmesine yardımcı olmalıyız diye düşünüyorum. Ondan sonra da ülkelerine dönmeleri gerektiğine inanıyorum. Yani ben kendim olsam bu şekilde davranırım. Dilerim olur.”⁷²²

-“Barış sağlandıktan sonra bu bir programa oturtulmalı yani. Herkes evli evine, köylü köyüne. Üretmeyen, çalışmayan, haydi arkadaşım gidin yerin yok, yurdun yok. Kampta yaşıyorsun, devlet akıtıyor parayı, haydi bakalım denir yani. He onu o işte barışı kuran sistemin de problemidir. Orada barış kurduğunuz zaman orda insanlarla, insanları orada yaşatırsanız barışın bir değeri vardır. O süreçleri ki zaten en ufak bir şey olduğunda insanlar hemen dönmeye başladılar. Aldılar çantalarını baktık sınırdan geçmişler, köyelerine gidiyorlar, bu umut şey değil... Herkes memleketine dönsün istiyoruz. Benim ananem 90 yaşında öldü, Bulgaristan göçmenidir. Geldi 55 senesinde 2010 senesinde yani 60 sene sonra. Hep orada yaşadı. Hiç burada yaşamadı. Hep orada yaşadı, hep orayı anlattı. Hep bana burayı anlat, yok hep orayı anlatı. Hep orası güzel, hep oranın elması lezzetli, hep orası en güzel, yok öyle yani. Türkiye’de bak yani 90 yaşında rahmetli oldu yani. Onun için iiğ mübadeleleri bilirsin Rum ve şeyler, Girit’ten Türkiye’ye gelenlerin de hepsinin cebinde anahtarı vardı. Nereye geldi, kimdi ya. Bir şeyde seyrettim Samsun’da bir yere gidiyor adam, anahtar var. Adamın elinde kutuda, resimler, fotoğraflar, bir de evlerinin anahtarı var kocaman böyle tahta kapının anahtarı yani. Onun için dönsünler ki şey olsunlar.”

- Ben istiyorum ki burada kalmasınlar. Soracaksın belki sonra ama vatanları orada. Burada bir ekmek bulurlar ama mutlu olmazlar. Demin söylediğim örnek yine aynıdır. Orada ekmek yerler. Ama sonra dönüp, gitsinler. Kendi topraklarında barış olsun. Yani şey bile altın kafese

⁷²² ABC- 3, Kişisel Görüşme, 2017.

*koymuşlar bülbülü, vatanım diye ağlamış. Onun gibi onlarda topraklarında daha huzur bulacaklardır aslında.”*⁷²³

*-“İnşallah onların da savaş biter de gitsin herkes memleketinde yaşasın yani.”*⁷²⁴

*-“Allah bir an önce var ya ülkelerine kavuşturmayı nasip etsin. Başka ne diyeyim yani. Huzur zor yani şimdi. Başka bir ülkede yaşama gerçekten, hele hele.. Kim olursa olsun abi zor ya sen kendi vatanını bırak, malını, mülkünü, dükkanını, bırak. Zaten Suriye’de bitti ya. Suriye’nin her tarafı bitti. Her tarafı yıkıldı yaa. O güzelim Halep var ya hep o eski şeyler, o camiler, binalar hepsi yerle bir oldu ya. Hele bunlar bitse diyorum savaş bitse var ya sen ya katrilyon lazım orayı onarmak için ya. Yeni bir ülke kuracaksın sen bunun için ya. Her taraf bombalandı, her taraf yıkıldı....”*⁷²⁵

-“Savaş devam ederken geri gönderilmeli mi?” sorusuna verilen cevapların bir kısmı şu şekildedir:

*-“Tabiki hayır. Geri niye gönderilsin, savaş var adam orada. Onu devletimiz birkaç defa yapmış daha önce yapmışlar, birkaç defa yapmışlar... Olur mu tabi adam bile bile ölüme gönderilir mi ya?”*⁷²⁶

*-“Savaş olan yere insanları nasıl gönderebilirsin ki? Yani bizim insanımız şahsen benim şeyim o. Yani şahsen gidip adamlar orada ölsün diyemeyiz ki. Bize yakışmaz.”*⁷²⁷

*-“Yav mesela şimdi diyelim ki savaşta birileri kaçıyor geliyor sana, itaat etmek istiyor, senin işte şeyine geçmek istiyor, korkusundan, can korkusundan geçmek istiyor. Tabi ki insan mesela der ki, bu adam giderse öldürülecek, ölecek. Ben ona karşı değilim.”*⁷²⁸

*- “Heralde savaş varken çoluk çocukla oraya gitmesinin ne anlamı var. Yani çoluk çocuğunu kaybedecek, öldürülecek. Savaş varken niye gitsin ki?”*⁷²⁹

⁷²³ ABC- 5, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷²⁴ ABC- 10, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷²⁵ ABC- 11, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷²⁶ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷²⁷ ABC- 19, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷²⁸ ABC- 14, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷²⁹ ABC- 17, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

-“Savaş bitmeden geri gönderilmesin. Zaten geldiler. Artık yapacak bir şey yok. İşte o savaşı bitirmeye yönelik bir şey yapılmalı. O şekilde geri gitmeli.”⁷³⁰

Geleceğe yönelik olarak bir kısmının gelip- geçici bir kısmının kalıcı olacağını düşünenler bulunmaktadır.

- “Suriyeli mültecilerin bir kısmı kalıcı, bir kısmı gelip geçici olacaktır. Geliri ve belli bir düzeni olanlar dönecek, iyi eğitilmişler daha gelişmiş ülkelere gidecek, gelir ve kültür seviyesi düşük olanlar burada kalacaktır.”⁷³¹

-“ Ya Ben şahsen bunları misafir gözüyle görüyorum. Yarın öbür gün mesela orda barış bir sağlansa bunların yüzde sekseni gideceğinden eminim. Ama burada mesela iş kurmuş, dükkanını açmış onların da gitmesi belki biraz zor. Belki yine irtibatı kesmezler ama buradaki ticaret işleri devam eder. Çünkü bunlar maddi durumu iyi olan insanlar yani. Mesela bizde bir tanesi vardı mesela burada berberlik yapıyordu. Adam tuttu bir yerde çalıştı sonra Haliç Caddesi’nde dükkan açtı kendine berber üzerine.”⁷³²

-“...Misafir olarak gelseler ve savaş bittiğinde gitseler hiç problem olmazdı. Misafir eder yollardık...

Misafir olmalarını çok isterim. Elimizden geldiğince ağırlarız... Ama Onlara vatandaşlık verilmesin. Onların bir ülkeleri var. Onlar sadece misafir edilmelidir.”⁷³³

Murat Erdoğan da yapılan çalışmada “Sığınmacılar savaş devam ediyor olsa bile ülkelerine geri gönderilmelidir.” şeklindeki önermeye %62.8’nin buna katılmadıklarını ve bunun önemli bir oran olduğunu belirtmiştir.⁷³⁴ Bu konuda da tıpkı sağlık ve eğitim konusunda olduğu gibi insan haklarına ne kadar saygılı olunduğunun bir işareti olmaktadır.

⁷³⁰ ABC- 4, Kişisel Görüşme, Aralık 2016.

⁷³¹ ABC- 16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷³² ABC- 13, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷³³ ABC- 23, Kişisel Görüşme, Nisan 2017.

⁷³⁴ Erdoğan, s. 134.

M. Erdoğan'ın da ifade ettiği üzere toplumsal kabul çok yüksek olmasına rağmen bunun ileride sürdürülebilirliği ve her iki toplumun da ihtiyaçları, istekleri, beklentilerini karşılayarak uyum sürecinin yönetimi önem arz etmektedir.⁷³⁵

11. GÜVENLİK ve GÜNDELİK HAYATTA OLUMSUZ OLARAK NİTELENEN BAZI ETMENLER

Bazı konuşmacılarla yapılan mülakatlarda, Suriyeli mültecilerle ilgili zaman zaman güvenlik açısından tedirgin oldukları, dilencilik yapanlardan hoşnut olmadıkları, bir kısmının hijyene dikkat etmediğinden şikayetçi oldukları ve çok rahat davranış sergiledikleri yönünde bir algı olduğunu gösteren ifadelere rastlanmıştır. Murat Erdoğan da benzer sonuçlardan bahsetmektedir.⁷³⁶ Orsam bünyesinde yapılan araştırmada da güvenlik ve dilencilikle ilgili toplumsal algıdan bahsedilmektedir.⁷³⁷

Bahsedilen konularla ilgili bazı ifadelere yer verecek olursak,

-“Üzülüyorum, üzülüyorum ama bazılarına kızıyorum. Çünkü aralıksız böyle sürekli mesela trafikte çocuğunu kucağına almış. O trafiğin içerisinde hiç durmadan açız, açız diyen bir insanın sömürüsü. Şöyle arabamın içerisinde ben buradan Kadıköy'e gidiyorum... Giderken bir iki lamba var. Orada açız, açız diye bekleyen insanlar var. Ben oraya giderken pastaneden bir şeyler alıyorum gittiğim toplantıya. Oradan bir kutunun içine küçük sandviçlerden, pizzalardan torbalara yaptırıyorum. Açsan buyur deyip onu veriyorum, para vermiyorum. Şimdi para dileniyorlar. Para dilenmeye başladığın zaman üretmezsin sen. Açsan evet, al bir öğünü en azından benim sana verebileceğim budur. Bir lira almayı benim ona verdiğim dört liralık poğaçaya tercih eder aslında. Onun için şey değil, kıymetli olmuyor. Böyle bakıp şaşıyorlar felan. Şeker veriyorum çocuklara, şeker oluyor arabamda. Yani bir şeyler oluyor, veriyorum ama para vermiyorum. Onlara kızıyorum yani. Kızgınlık öyle ama acıma felan yok yani. Üzülüyorum, yani kimsenin yerinden,

⁷³⁵ Erdoğan, s. 206-208.

⁷³⁶ Erdoğan, s. 115.

⁷³⁷ Orhan ve Gündoğar, s. 34, 38.

yurdundan, toprağından olmasını istemiyorum. Çektikleri acıları biliyorum. Ama artık şeyin bir sonu gelmesi gerektiğini düşünüyorum.”⁷³⁸

“- Ama daha çok insanları rahatsız eden sokaktaki uhğğ hal ve hareketleri.

- Nelerdir bunlar?

-Dilenmeleri,her tarafta gezinmeleri bu.”

- O var. Dilencilik. Bir o rahatsız ediyor zaten toplumu. En çok rahatsız eden o.”⁷³⁹

- “... Ama yani bir defa çok rahatlar bunu söyleyeyim yani. Benim çocuğum İstanbul’da doğmuştur, büyü müştür. Öyle bir bakkala gittiği zaman bu kaç para, onu ver bunu al felan yapmaz yani. Verir misin, alır mısın, bizli, sizli. Bunlar çok rahat. Geliyor, parası yoksa da ısrar ediyor yani olur mu felan? Bir de şeyi çok şey haline getirmişler, yani hani onu belki söylemek istemiyorum da dilenme olayını. Yani hep ver, hep ver olayı. Psikolojik bir olay olmuş yani hep ver. Yaşam şekli haline gelmiş.”

- Kolay para kazanmak için dilencilğe meylediyorlar. Halk olarak çok kolay el açmaya alışmışlar. Çok ülke gezdim. Suriyeliler kadar dilencilğin yaygın olduğunu görmedim.

-Rahatsız eden çalışıp didinip bir yere gel. Ellerini açmaları ama bunu orada da yapıyorlar. Bulgaristan, Yugoslavya, Irak’tan gelenler bunu yapmadı. Mesela fırın açtılar.”⁷⁴⁰

-“...Sokakta çocuklar, kucağında bebeklerle kadınlar bu görüntülerden dolayı rahatsızım açıkçası...”

-“Suriyeli insanların her toplumda olduğu gibi, üst- orta- alt seviyeli aile yapısı olduğu gibi, sokaklarda yaşayan, kolay yaşamı seçen grupları da var. Bunların dilenmeyi, kolay yoldan para kazanmayı seçen grupları da var. Bizim toplumumuz isteyene verme geleneği olduğu için çok çabuk alışıyor olabilirler. Ama bunun önüne geçilmeli, buna fırsat verilmemeli.”⁷⁴¹

-“ Güvenlik açısından çok büyük risk.

⁷³⁸ ABC- 5, Kişisel Görüşme, 2017.

⁷³⁹ ABC- 21, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷⁴⁰ ABC- 23, Kişisel Görüşme, 2017.

⁷⁴¹ ABC- 24, Kişisel Görüşme, 2017.

- Suç oranlarının arttığını düşünüyor musunuz?

- Arttı. Doğru. ”⁷⁴²

- “Evet suç oranlarını artırdıklarını düşünüyorum. Çünkü Suriyeli olmayan nice insanlar bile ben Suriyeliyim diyip insanlardan para istiyorlar. Veya aç kalıp hırsızlık yapmak zorunda kalıyorlar. Eee herkes iyi niyetli olmuyor sonuçta. Tamam üzüliyoruz ama onarlında kötü niyetli olanları da var. Ülkemize girip ee hani buraya zarar vermek isteyenler olduğunu da düşünüyorum.”⁷⁴³

- “Tedirgin oluyoruz. En çok acıma da var, korku daha çok ya. Korkuyoruz gerçekten çünkü ben burada Sultanahmet’te oturuyorum Mesela ailemi alıp sahilde eskiden gezebiliyorduk. Şu an gezemiyoruz. Yani zorluyorlar. Bir şey verdiğin zaman öbürü de geliyor öbürü de geliyor. Zorluyorlar. Hatta geçenlerde bir şey oldu. Arabayı park edeceğim. Arabayı park ettirmedi. Yani sahilde Sultanahmet’te dedi buraya park edemezsin. Dedim niye? Dedi yirmi lira vereceksin dedi. Dedim vermem. O zaman dedi geldiğinde ya arabanda hasar olursa n’apacaksın dedi? Yani bunlarla karşılaşıyoruz. Hatta bizim kız çocuklarımıza Kadırga’da bazı problemler de yaşattılar. O yüzden biraz tehdit. Tamam acıyoruz. İnsan olarak elimizden gelen her şeyi yapmayı isteriz ama bazıları hepsini demiyorum. Bazılarında var böyle şeyler...”⁷⁴⁴

- “Onlarla ilgili en çok hoşnut olmadığınız noktalar nelerdir?”

- “Kültürel, güvenlik yani ilk başta bunlar zaten. Kültürel olarak çok fark var. Kültürel farklar var yani temizlik olsun, hijyen olsun, yolda yürüme olsun, parklarda yürüme olsun, oturma kalkma olsun.”⁷⁴⁵

- “Kesinlikle en başta güvenlik yani.”⁷⁴⁶

- “Güvenlik.

-Suç oranlarını artırdıklarını mı düşünüyor musunuz?

-Evet.

⁷⁴² ABC- 16, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

⁷⁴³ ABC- 25, Kişisel Görüşme, 2017

⁷⁴⁴ ABC- 22, Kişisel Görüşme, 2017.

⁷⁴⁵ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁴⁶ ABC- 12, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

-...Fatih'ten buraya inemiyorsun. Korkuyorsun. Gece 1.5- 2'de dilenciler olur mu ya köşelerde”⁷⁴⁷

-“Evet dilencilik, milencilik çok oluyor, evet. Hırsızlık, mırsızlık oluyor diyorlar evet. Ben şahit olmadım ama hep konuşuluyor yani, evet.”⁷⁴⁸

-“Çok rahatlar. Benim iki yaşımda oğlum var. O şuraya gitse ben buradayım. Onlarda öyle bir şey yok. Anne babanın umrunda değil. Ben gittim. Çocuğu aldım, getirdim. Hiç anne babanın umrunda değil. Çocuğun ayağında ayakkabı yok. Errah diyorlar. Problem yapma yani. Ona göre problem değil. Araba çarpsa ne olacak..”⁷⁴⁹

-“Ya kültürelinden değil yani. Böyle rahatsız edici hareketleri oluyor. Gecenin yarısı dinlemiyorlar. Telefonla konuşuyorlar. Beşinci kat mı, üçüncü kat mı dinlemiyorlar. Camlardan bir çıkıyor gece ikide camdan telefon konuşuyor. Yani telefon çekmiyor diye bir şey yok. Çekiyor yani. Hepimizinki çekiyor. Eee bağırma diyorsun hiç anlamıyor. Dilini bilmiyorsun, bir şeyini bilmiyorsun. Temiz değiller. Yukarıdan aşağı atıyorlar bir şeyleri, çamaşırları, sular şakır şakır aşağıya akıyor. Hiç kimseyi dinlemiyor. Bilmiyorum ben memnun değilim yani ben rahatsızım.”⁷⁵⁰

-“Mesela görüyorum kesinlikle hijyenik değiller. Çok çok kötüler. Bunun parasal olduğunu da düşünmüyorum. Bunun tamamen insanlık şeyi olduğunu düşünüyorum temizliğin...”⁷⁵¹

-“ Bazen uyarıda yapıyorsun. Ona saygıda duyuyorlar yani. Bazıları kabul de etmiyorlar diyelim yani. E tabi canım geçen gün bir yerde çöp atıyorum mesela getirdi poşeti çöp bidonunun yanına. Bende işaret ettim aldı koydu. Çok basit bir olay ama dedim ya şimdi bu kültür farklı bir şey. Yani Ortadoğu'nun zaten genel yapısında böyle bir rahatlık var... Rahat.”⁷⁵²

Bazı konuşmacılar dilencilik yapmalarından rahatsızlık duyduklarını ve güvenlik endişelerinden bahsetmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda da halkın

⁷⁴⁷ ABC- 15, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁴⁸ ABC- 10, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁴⁹ ABC- 8, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁵⁰ ABC- 13, Kişisel Görüşme, Şubat 2017.

⁷⁵¹ ABC- 4, Kişisel Görüşme, Aralık 2017.

⁷⁵² ABC- 20, Kişisel Görüşme, Mart 2017.

böyle bir algısı olduğuna değinilmiştir.⁷⁵³ Genel olarak dünyada da göç edenlerin güvensizlikle, ilişkili olarak algılandığı belirtilmektedir.⁷⁵⁴

Güvenlik ve suç oranlarıyla ilgili halk arasında bu, ve benzeri şekillerde dile getirilen bazı söylemler olmasına rağmen İç İşleri Bakanlığı'nın yaptığı son açıklamaya göre 2014'den 2017'ye kadar Suriyeliler'in suça karışma oranı Türkiye'deki toplam asayiş olaylarıyla karşılaştırıldığında yıllık ortalama %1.32 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca gelen Suriyelilerin, parmak izleri ve güvenlik soruşturmaları yapıldıktan sonra kayıt altına alındıkları ve "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" verildiği bildirilmektedir.⁷⁵⁵

Bu verilere göre halk arasında böyle bir algının oluşmasının sebebi medya ve sosyal medya aracılığıyla yapılan haberler, bazı yayın organlarının kullandığı ayrımcı dil ve negatif stereotipleştirmeler ile açıklanabilir. Bu negatif stereotipler oluşurken genelde küçük bir grubun yaptığı o grubun asıl bağlı olduğu daha büyük grubun hepsine mal etme durumu şeklinde cereyan ettiği bilinmektedir. Nitekim Suriyelilerin yaklaşık 3.2 milyon olduğu düşünüldüğünde bu insanların içinde, suça karışanlar belki çok az bir kısmını teşkil etse de görünür olmaları onlar hakkında genel bir kana varılmasına sebebiyet verebilmekte, negatif stereotiplere yol açabilmektedir.

Benzer bir durum özellikle dilencilik gibi görünürlüğü yüksek bir unsur için de söz konusu olabilmektedir. Nitekim Murat Erdoğan, Suriyeli mültecilerle yapılan görüşmelerde Suriyeli mültecilerin de dilencilik yapan bir kesimin olması durumdan rahatsızlık duyduklarını, bunu hoş karşılamadıklarını ve konuşmacıların, burada dilencilik yapan kesimin zaten Suriye'de de yaptıklarını belirttiklerini ifade etmektedir.⁷⁵⁶ Ayrıca İç İşleri Bakanlığı'na yapılan açıklamada, bazı dilencilerin aslında Suriyeli olmamalarına rağmen kendilerini Suriyeli gibi gösterdikleri belirtilmektedir.⁷⁵⁷

Ek olarak hijyen ve kalabalık gruplar şeklinde yaşamalarından dolayı da bazı hoşnutsuzluklar dile getirilmiştir. Bunlar da yine toplumsal görünürlüğü yüksek

⁷⁵³ Orhan ve Gündoğar, 34,38; Erdoğan s. 115, 121, 122.

⁷⁵⁴ Castles, s. 20.

⁷⁵⁵ <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>, (07.07.2017).

⁷⁵⁶ Erdoğan, s. 112.

⁷⁵⁷ <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>, (07.07.2017).

meseler olduğu için negatif stereotipleştirmeye müsait konulardır. Nitekim bazı görüşmelerde bunun yansımaları görölmüştür.

SONUÇ

2011'den bu yana, son rakamlara göre Türkiye'de 3.049.879 Suriyeli bulunmaktadır. Ülkelerindeki savaştan kaçarak gelen ve sığınma hakkını kullanan bu insanlara hem devletimiz, hem vatandaşlarımız kucak açmıştır. Suriyelilerle “birlikte yaşama” için toplumumuzun bu konudaki bakış açısının ve bu bakış açısı altında yatan etmenlerin neler olduğunun tespit edilmesinin birlikte yaşama tecrübesine olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu çalışma sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından örneklem seçilen grubun bu konudaki algısı ve altında yatan etmenlere yönelmiştir. Ancak her iki toplum için de benzer daha çok çalışma yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Böylece her iki toplumun da ihtiyaçları, istekleri ve beklentileri açığa çıkarılarak daha kolay bir uyum süreci yaşanabileceği düşünülmektedir.

Bir konuyu tartışmak için önce o konunun ana terimlerinin tanımlanması gerektiği malumdur. Bu yüzden öncelikle ulusal ve uluslararası hukuki mevzuata göre mülteciliğin tanımı yapılmıştır. Mülteciliğin birden çok tanımı yapılmış olmakla birlikte en temel tanım, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1967 Protokolü sonrasında kazandığı son şekli baz alınarak yapılan tanımdır. Bu sözleşmeye taraf devletlerden, Türkiye Cumhuriyeti sözleşmeyi coğrafi kısıtlama ile kabul etmiş ve bu zamana kadar da öyle devam ettirmiştir. Buna göre gerekli diğer şartların yanında sadece “Avrupa'dan gelenler” mülteci sayılmaktadır. Bu yüzden Suriyeliler resmi olarak mülteci statüsünde değil; *Geçici Koruma Yönetmeliği* kapsamında “geçici koruma” statüsünde değerlendirilmektedirler. Bu durum ise zaman zaman halk arasında, hatta akademik çalışmalarda karışıklığa sebep olabilmektedir. Nitekim çalışmada da, mülakatlarda da “mülteci” kelimesi tercih edilmiştir. Çünkü halk arasında yaygın biçimde Suriyelilerin, mülteci olarak tanımlandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca daha sonra yine ilticanın/mülteciliğin sosyal ve psikolojik yönden incelemesi yapılmıştır. Çünkü Suriyeliler resmi olarak mülteci olmasalar da taşıdıkları şartlar bakımından, sosyal ve psikolojik yönlerden genel “mülteci” statüsüne uymaktadırlar. Kavramsal çerçeve bakımından diğer bir konu, ilticayla yakından ilişkili olan ancak aslında farklı statüleri ifade eden göçmen, ekonomik göçmen, sığınma ve sığınmacı terimlerinin tanımının yapılmasıdır. Bu terimler de zaman zaman ilticayla karıştırılmakta, birbirinin yerine

kullanılmaktadır, bu yüzden nüansların ortaya konulması önem arz etmektedir. Kavramsal çerçeve açısından son olarak İslam Hukuku'nda iltica ve sığınmanın yeri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Mülteciliğin hukuki bir statü olması ve en az iki devlet arasında gerçekleşmesi, iltica edenlerin kendi ülkesi dışında olmaları göz önüne alınarak öncelikle İslam Hukuku'nda devlet ve vatandaşlık kavramları ele alınmıştır. Buna göre İslam Hukuku'nda darü'l-İslam'da bulunanlar Müslümanlar, zimmiler ve müste'menler olarak üç gruba ayrılmaktadır. Müslümanlar İslam ülkesinin doğal vatandaşı sayılırken; zimmiler de gayri müslim olmakla beraber zımmet akdinden dolayı İslam ülkesi vatandaşı olarak sayılmakta, müste'menler ise süreli olarak eman akdiyle darü'l-İslam'da oldukları için onların, bugünkü mülteciye daha çok karşılık geldiği daha önce yapılmış çalışmalardan yola çıkarak ortaya konulmaktadır.

Göç ve dahi iltica hem bireysel, hem toplumsal yönden pek çok etki ve sonucu olan karmaşık bir süreç olarak görülmektedir. Bu yüzden göç ve ilticanın sosyal ve psikolojik olarak ele alınması önem arz etmektedir. Ayrıca göçün göç eden bireylerin ve toplumların yanı sıra göç edilen toplumları da pek çok yönden etkilediği kabul edilip, ilticanın küresel çaptaki ve her iki toplum üzerindeki etkileri tartışılmaya çalışılmıştır. Bu minvalde dünyada göç ve mültecilikle beraber tartışma konusu yapılan küreselleşme, etnik çeşitlilik, ulus-devlet sınırlarının yok olup-olmaması, küresel bilinç, güvenlik/güvensizlik söylemi, zenofobi ve son olarak mültecilerin kimlik sorunları ve psiko-sosyal açıdan durumları ele alınmıştır. Bahsedilen bu konular etrafında elde edilen önemli sonuçlar ise, gittikçe artan iltica hareketlerinin küreselleşme tartışmalarına yeni bir boyut kazandırdığı, iltica hareketleriyle birlikte ulus-devlet sınırlarının yok olup-olmadığını ele alan ve global yurttaşlık gibi evrensel yurttaşlığı ön gören tartışmaların bir ivme kazandığı yönünde olmuştur. Ayrıca küresel bilincin ve ulus-devlet içinde giderek artan etnik çeşitliliğin nasıl algılandığı da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dünya üzerinde serbest dolaşımı ön gören küreselleşmenin yanı sıra güvenlik söyleminin gittikçe artması ile pek çok ülkenin, insanların dolaşımını kısıtlamaya çalıştığı bir düzen kurma eğilimi içinde olduğu yine elde edilen sonuçlar içinde olmaktadır. Bu noktada hem vatandaşların, hem göçmen ve mültecilerin güvenliğinin sağlanmaya çalışılması gerektiği ifade edilmiştir. Aslında bir bakıma güvenlik/güvensizlik tartışmaları ile bağlantılı olan, zenofobik tutumların da neden ve

sonuçları ele alınmıştır. Bu bağlamda zenofobiyi tetikleyen bilişsel ve çevresel faktörlerin belirlenmesinin, ardından ortadan kalkması için çalışmalar yapılmasının zaten zor koşullarda göç etmek durumunda kalmış olan insanların, özellikle de mültecilerin varış ülkelerinde temel insani ihtiyaçlarına ulaşımını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Araştırmanın uygulamalı kısmında, derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak yapılan alan araştırması, daha önceden Türkiye’deki Suriyeliler ile ilgili yapılmış çalışmalar, internet ve kaynak taraması yollarıyla Türk toplumunun, Suriyeli mülteciler bağlamında, mülteci algısına etki eden faktörler incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan mülakatlarda kaydedilen veriler ile bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın en başında da ifade edildiği üzere dinin özellikle iki boyutunun birleştirici, bütünleştirici boyutu ile etki boyutunun toplumumuzun mülteci algısına etki edeceği varsayılmaktadır.

Buna göre öncelikle iki toplumun aynı dine mensup olmasından yola çıkarak dinin birleştirici, bütünleştirici rolünün toplumumuzun Türkiye’deki Suriyelilere bakışında etkili olup-olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Varsayımımız ortak dine sahip olmanın iki toplum arasında kaynaşmayı, beraber yaşamayı kolaylaştıracağı yönündedir. Nitekim din kardeşliğinin ve aynı inanca sahip olmanın, toplu ibadetlerin toplumumuzdaki algıyı etkilediği herkes için genellenemese de bu yönde pek çok görüş bildiren konuşmacının olduğu, mülakatlarla ortaya konulmuştur.

İkinci olarak dinin etki boyutunun, toplumumuzun mülteci algısını nasıl yönlendirdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu noktada da dinin, hayatın her alanına nüfuz ettiği gibi göçmen ve mültecilere bakışımızda da rol oynadığı görülmüştür. Bu durumu, hem onlara karşı iyilik ve hoşgörü gibi duygular beslenilmesinde, hem yardım etmek için çaba sarf edilmesinde, hem de toplumumuzla Suriyeli mülteciler arasında İslam Tarihi’ndeki önemli hadiselerden olan Peygamberimizin hicretine atıf yapılarak toplumumuzun ensar, Suriyelilerin muhacir olarak algılanmasında görmek mümkündür. Ayrıca etki boyutunun kendini gösterdiği diğer bir bulguyu ise Suriyelilerin Müslüman olması sizin için ne anlam ifade ediyor, mealindeki sorularda, “Benim için dil, din, ırk ayrımı yoktur. Başka dinlerde de olsa aynı şekilde davranırdım.” cevabını veren

konusmacılarda görmek mümkündür. Nitekim konuyla ilgili İslam'ın bakışının da paralellik gösterdiği ilgili bölümde delillerle desteklenmiştir.

Böylece çalışmanın başında ana hipotez olarak sunulan dinin birleştirici ve bütünleştirici boyutuyla, etki boyutunun toplumumuzun Suriyelilere bakışında bir etmen olarak ele alınabileceği varsayımı doğrulanmıştır.

Diğer önemli bir başlıkta ise kültürel etmenler ele alınmış, tarihsel tecrübenin göçmenlere bakışa etki ettiği varsayımı esas alınarak, toplumumuzun tarihte, diğer milletlerle birlikte yaşama tecrübesine sahip olmasının bugünkü algıya etki ettiği düşünülmüştür. Nitekim yapılan alan araştırmasında bu etmeni destekleyen bulgular tespit edilmiştir.

Ayrıca kültürel bir ortaklıktan ziyade bizim kültürümüzden, tarihimizden ve dinimizden kaynaklı bakış açımızın onlara karşı tutumumuzda etkili olduğunu belirten söylemler tespit edilmiştir.

Ancak elbette başta da belirtildiği üzere sosyal ilişkilerin karmaşık süreçler olması, çok sebeplilik ilkesi olması hasebiyle bu iki etmen haricinde pek çok etmenden bahsedilebilir. Nitekim mülakat sonuçlarımda da birden çok etmenin olduğu gerçeği kendini göstermiştir. Mesela sağlık, ekonomi, eğitim haklarından yararlanıp-yararlanmalarının, toplumumuzun mülteci algısının şekillenmesinde rol oynadığı görülmüştür. Bunların yanı sıra dil/iletişim faktörü, medya ve bilgi/bilgisizlik faktörü, sosyal yardım faaliyetleri, güvenlik/güvensizlik faktörü gibi pek çok unsurun etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu şekilde hipotezlerden bir diğeri olan toplumumuzun mülteci algısında pek çok etmenin var olduğu da yapılan mülakatlarla doğrulanmıştır.

Burada öncelikle eğitim ve sağlık hakları konusunda oldukça olumlu bir tutumun sergilendiği görülmüş, bu durumun insan haklarına saygıyı da içermesi hasebiyle toplumumuzun bu konuda hassasiyetinin önem icap ettiği düşünülmüştür.

Çalışma hakkı konusunda ise sosyal süreçlerden hem rekabet, hem uyarlanma sürecinin rol oynadığı daha karmaşık bir sürecin olduğu, fikirlerin eğitim ve sağlık

konusuna nazaran daha çok çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu noktada da bulgular genel hipotezle uyumaktadır.

Güvenlik, suç oranları, dilencilik vs. gibi konularda endişelerinin olduğunu, gündelik hayatta hijyen, kalabalık yaşam vs. gibi hususlarda farklılıklar olduğunu belirten konuşmacılar bulunmaktadır. Güvenlik ve gündelik hayatta karşılaşılan dilencilik, hijyen vs. gibi bazı etmenlerin sebep olarak sunulacağı ve bu noktada olumsuz bir algının oluşmuş olabileceği hipotezi de böylece doğrulanmış olmaktadır. Ancak güvenlik endişesi ve suç oranlarıyla ilgili olarak, konunun ele alındığı bölümde de bahsedildiği üzere İç İşleri Bakanlığı'ndan açıklama yapılmış ve Suriyelilerin suça karışma oranlarının düşük olduğu belirtilmiştir.

Bazı konuşmacıların kendilerini Suriyelilerin yerine koyarak düşündükleri görülmüş ve böylece empati duygusuyla ilgili hipotezi doğrulayan söylemlere rastlanmıştır. Bunun yanı sıra sosyal yardım faaliyetlerinin de toplumumuzca desteklendiği ve bunun toplumsal bütünleşmeye olumlu katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

Medya, bilgi ve bilgisizliğin birlikte ele alınmasının sebebi daha önce de bahsedildiği üzere insanlara bilgi aldıkları kaynaklar sorulduğunda genellikle medya ve özellikle de sosyal medya yanıtını vermiş olmalarıdır. Araştırmanın başında da alt hipotez olarak sunulan bu etmenin var olduğu araştırma esnasında doğrulanmıştır. Maalesef ki özellikle de sosyal medyada, mültecilerle ilgili yayılan asılsız ve yanlış bilgiler toplumumuzda olumsuz bir tutum oluşmasına yol açabilmektedir. Zenofobinin nedenlerinden biri olarak gösterilen hatalı, eksik bilgiler ve ön yargılı bakış açısı göçmenlere ve mültecilere karşı olumsuz tutumlar oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bunların giderilmesi, Suriyelilerle ilgili bilgilerin doğrularının, halkla paylaşılması önem arz etmektedir. Bunu yaparken insanların bilgi edindiği aynı kaynakların, yani medya ve sosyal medyanın kullanılmasının daha etkin bir yol olacağı düşünülmektedir. Tanıtımlar, bilgilendirme amaçlı kısa filmler ve paylaşımlar yapılmasının fayda sağlayacağı varsayılmaktadır.

Bilgilendirme noktasında da ikinci önemli husus ise iltica ve sığınma hakkının olup-olmadığıyla ilgili toplumdaki bilgi eksikliğinin giderilmesidir. Nitekim daha önce

de belirtildiği üzere BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesinde sığınma hakkı bir insan hakkı olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca mültecilerin tüm dünyadaki ve ülkemizdeki olumlu katkılarından da bahsedilerek toplumumuzun daha olumlu yaklaşılması sağlanabilir. Nitekim daha öncede belirtildiği üzere mültecilerin geldikleri topluma pek çok katkı sağladığı da bilinmektedir. Bu konuda çalışmanın ana bölümlerinde birçok örnek verilmiştir. Ancak BMMYK'nın (1997) da dikkat çektiği üzere bu konuda asıl şu unutulmamalıdır ki mülteciler ekonomik göçmen olarak gelmiş insanlardan farklıdır; onlar çalışma, eğitim vs. için değil, canları tehlikede olduğu için her şeylerini arkalarında bırakmak zorunda kaldıkları için gelmişlerdir. Belki de ülkelerinde çok iyi işlere, birikimlere sahipken hepsini bırakmak durumunda kalmış insanlardır. O yüzden onların katkıları, avantajları ya da dezavantajlarından ziyade insani perspektiften bakmak ve diğer insanlar nasıl haklara sahipse onların da insan olarak hiçbir şeyden mahrum kalmamalarını sağlamak gerekmektedir. Bu bilincin mülteci alan toplumlarda da yerleşmesi önem arz etmektedir, diye düşünülmektedir. Bunun yanında elbette ev sahibi toplumun da ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bir denge sağlanmalı, hem yerel halkın, hem sığınmacıların memnun olacağı şartlar ortaya konulmalıdır. Bu şekilde endişeler giderilerek, toplumların uyum sağlama süreçlerinin kolaylaştırılabileceği ifade edilebilir.

Dil ve iletişimin de toplumsal algıya etki eden bir etmen olduğu, iletişim kurmanın iki toplumun bütünleşmesinde önemli bir husus olduğu göz önüne alınarak, Suriyelilerin Türkçe'yi öğrenmelerinin teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Görüldüğü üzere hem olumlu, hem olumsuz, hem de bazı yönleriyle olumlu, bazı yönleriyle olumsuz pek çok farklı görüş ve bunları etkileyen birden çok etmen bulunmaktadır.

Son olarak burada sayılan etmenlerin de sınırlı olduğu ve toplumun bütününe kapsamada eksik kaldığı düşünülmektedir. Toplumsal yapının ve ilişkilerin çok karmaşık olduğu ve pek çok faktörün etkili olduğu gerçeğinden yola çıkacak olursak bu

konuda da çok daha fazla etmeden bahsedebiliriz. Konuyla ilgili yapılacak diğer çalışmalarda burada sayılmayan etmenler ele alınabilir.

EK-1**MÜLAKAT YAPILAN KİŞİLERİN LİSTESİ**

Görüşme Kodu	Görüşenin İkamet veya İş yerinin Bulunduğu Yer	YAŞ	CİNSİYET	MESLEK	Eğitim Bilgileri	Görüşme Tarihi
ABC-1	Üsküdar	25	Kadın	YL. Öğrencisi	Üniversite/Biyoloji	Eylül-2016
ABC-2	Üsküdar	60	Kadın	Ev Hanımı	İlkokul	Kasım-2016
ABC-3	Üsküdar	43	Kadın	Ev Hanımı	Üniversite	Aralık-2016
ABC-4	Üsküdar	18	Kadın	Üniversite Öğrencisi	Üniversite/Psikoloji (Devam ediyor)	Aralık-2016
ABC-5	Üsküdar ve Çevresi	52	Erkek	Diş Hekimi	Üniversite/Diş Hekimliği	Şubat-2017
ABC-6	Üsküdar	43	Erkek	Çalışmıyor	Üniversite	Şubat-2017
ABC-7	Üsküdar	41	Kadın	Özel Sektör	Üniversite	Şubat-2017
ABC-8	Fatih	29	Erkek	Elektrik Tesisatçısı	Lise	Şubat-2017
ABC-9	Fatih	51	Erkek	BERBER	Orta Okul	Şubat-2017
ABC-10	Fatih	49	Erkek	Kuruyemişçi	İlkokul	Şubat-2017
ABC-11	Fatih	68	Erkek	Emekli	İlkokul	Şubat-2017
ABC-12	Fatih	29	Erkek	Berber	Üniversite Öğrencisi	Şubat-2017
ABC-13	Fatih	57	Kadın	Ev Hanımı	İlkokul Mezunu	Şubat-2017
ABC-14	Fatih	63	Erkek	Emekli	İlkokul Mezunu	Şubat-2017
ABC-15	Fatih	40	Erkek	Serbest Meslek	Lise	Şubat-2017
ABC-16	Fatih	47	Erkek	Otel İşletmecisi	Üniversite/Turizm ve Otelcilik	Mart-2017
ABC-17	Fatih	43	Erkek	İşçi	İlkokul	Mart-2017
ABC-18	Fatih	48	Erkek	İşletme Sahibi	İlkokul Mezunu	Mart-2017
ABC-19	Fatih	36	Erkek	İşletme sahibi	Üniversite/Makine Mühendisi	Mart-2017
ABC-20	Fatih	49	Erkek	İşçi	İlkokul Mezunu	Mart-2017

ABC-21	Fatih	53	Erkek	İşletme Sahibi	Üniversite/İşletme Mezunlu	Mart-2017
ABC-22	Fatih	49	Erkek	İşletme Sahibi/Tekstil	İlkokul mezunu	Mart-2017
ABC-23	Üsküdar	50	Kadın	Okul Müdürü	Üniversite/İşletme	Nisan-2017
ABC-24	Üsküdar	50	Kadın	Ev Hanımı	Lise	Nisan-2017
ABC-25	Üsküdar	24	Kadın	Muhasebeci	Üniversite/İşletme	Haziran-2017
ABC- 26	Üsküdar	51	Kadın	Ev Hanımı	Lise	Haziran-2017

EK-2

MÜLAKAT FORMU⁷⁵⁸

Yaşınız:

Mesleğiniz:

Eğitim Durumunuz:

Ev veya İş Yerinizin Bulunduğu Semt:

- Genel tutum :

- Suriyelileri hangi statüde görüyorsunuz? (Misafir, muhacir, göçmen, mülteci, gelip geçici, kalıcı?)

- Hangi statüde görüyorsunuz sorusuna karşılık olarak eğer onları misafir olarak görüyorlarsa;

- Peki misafir olarak kabul etmeniz ne gibi etkenler rol oynamaktadır? Onların “gelip- geçici” olduklarını düşündüğünüz için mi yoksa “Tanrı misafiridir, başımızın üstünde yeri vardır.” şeklinde düşündüğünüz için mi, misafir olarak görmektesiniz?

- Suriyelilerle karşılaştığınızda onlara karşı tutumunuz nasıl oluyor? Onlara bakışınızda ne gibi etmenler rol oynuyor?

- Çalışma Hakkı- Ekonomi:

- “Çalışma hakkı” tanınması hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir problem olarak görüyor musunuz? Bundan dolayı kaygı duyuyor musunuz?

- Ekonomiyi etkilediklerini düşünüyor musunuz?

- Ucuz işçi olarak çalıştırılmaları, haksız rekabet oluşturdukları gibi söylemler konusunda ne düşünüyorsunuz?

- İşveren olsanız bir Suriyelinin yanınızda çalışmasını ister misiniz?

- Eğitim:

- Eğitim hakkı verilmesine nasıl bakıyorsunuz?

-Suriyelilere sınavsız üniversiteye alınıp alınmadığına dair söylemlere rastladınız mı, bu konuda bir bilginiz var mıdır? Nedir?

- Geleceğe dair:

-Geleceğe yönelik mültecilerle ilgili öngörüleriniz nelerdir?

- Gelenler geri gitmeliler mi?

- Din:

- Din kardeşliği Suriyeliler bağlamında sizin için bir anlam ifade ediyor mu? Ediyorsa ne anlam ifade ediyor?

- Onlar Müslüman olmasa, onlara karşı şu an davrandığınızdan farklı davranır mısınız?

- Muhacir ve ensar kavramları hakkında bilginiz var mı, biliyor musunuz? Kendinizle ve Suriyelilerle ilişkilendiriyor musunuz?

-Sağlık:

- Sağlık hizmetlerinden faydalanmaları hakkında düşünceleriniz nelerdir?

- Onların sağlık hizmetlerinden faydalanması sizin için engel teşkil ediyor mu? (Hastanede sıra beklemek, görevlilerin eforlarını onlara harcaması gibi.)

-Güvenlik-suç:

- Güvenlik açısından düşünceleriniz nelerdir, güvenliğe etki ettiklerini düşünüyor musunuz?

- Suç oranlarını arttırdıklarını düşünüyor musunuz?

-Suriyelilerle herhangi bir alış veriş yapmaktan bir çekince duyuyor musunuz?

Bilgi:

- İlticanın/mülteciliğin bir hak olup-olmadığına dair bir bilginiz var mı?

- Suriyelilerin şu an Türkiye'deki sayılarıyla ilgili bir bilginiz var mı?
Tahminen kaç kişilerdir?

- Suriyelilerle ilgili bilgiyi hangi kaynaklardan alıyorsunuz? (medya-sosyal medya, çeşitli sempozyumlar, kitaplar, akraba-eş dost)

-Medya:

- Suriyelilerle ilgili genellikle ne tür haberlere rastlıyorsunuz?

- Haberleri izledikten sonra ne gibi duygular ağır basıyor?

- Medya mültecilere karşı önyargı ve ayrımcılığı destekleyecek bir dil ve tavır mı sergiliyor yoksa hoşgörü ve yapıcılığı destekleyecek bir dil ve tavır mı sergiliyor?

-Bireysel İlişkiler:

-Suriyelilerle iletişim kurmaktan bir çekice duyuyor musunuz? Onlarla iletişim kurabiliyor musunuz?

-Onlara yardım etmek için herhangi bir girişimde bulundunuz mu? Böyle bir şey yapmak isterseniz hangi vasıtaları tercih edersiniz?

Kültürel:

-Sizce Suriyeliler kendi kültürel değerlerini korumaya devam mı etmeli ve onların davranışları kendi kültürleri çerçevesinde mi değerlendirilmeli yoksa Suriyeliler bizim gibi mi davranmalı ve bizim kültürel öğelerimize göre mi yaşamalı?

- Genel olarak eklemek istediğiniz, başınızdan geçen Suriyelilerle ilgili bir olay var mı?⁷⁵⁹

⁷⁵⁹ Bazı soruların hazırlanmasında M. Erdoğan'ın "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum" kitabından istifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADIGÜZEL, Yusuf, **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Nobel Yay., 2016.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **İslam'da İnsan Hakları Beyannamesi**, Timaş Yay., İstanbul, 1993.
- AKKAYAN, Taylan, **Göç ve Değişme**, İstanbul: *Edebiyat Fakültesi Basımevi*, İstanbul, 1979.
- AKTAN, Coşkun Can (ed.), “Birleşmiş Milletler, Sığınmacıların Statüsüne İlişkin Sözleşme, Mad. 1(B)(1) ve 2(a)” **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, Ankara: Hak-iş: Yay., 2000.
- ALTINTAŞ, İsmail, **Dış Göç ve Din**, İstanbul: Dem Yay., 2008.
- ARSLANTÜRK, Zeki, E. Hamit Arslantürk, **Uygulamalı Sosyal Araştırma: Kavramlar Teknikler Metotlar Bilgisayar Uygulamaları**, 3. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay., 2013.
- ARSLANTÜRK, Zeki, Tayfun Amman, **Sosyoloji Kavramlar Süreçler Kurumlar Teoriler**, İstanbul: Çamlıca Yay., 2011, 7. Baskı.
- BAŞAK, Cengiz, **Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler**, Ankara: Sonsöz Gazetecilik Matbaacılık Reklamcılık, 2011.
- BAUMAN, Zygmunt, **Sosyolojik Düşünmek**, (trc. Abdullah Yılmaz), 8. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yay., İstanbul, 2013.
- CASTLES, Stephan, Mark J. Miller, *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (trc. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2008.
- CİN, Halil, Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996; **Türk Hukuk Tarihi: Özel Hukuk**, c. II, Konya: Selçuk Üniversitesi Yay., 1989.
- CHAMBERS, Iain, **Göç, Kültür, Kimlik**, (trc. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014.

- DOĞAN, Süleyman, **Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları**, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1990.
http://www.ted.org.tr/pdf/ted_yurtdisindan_donen_genclerin_sorunlari_ocr.pdf (09.12.2016).
- ELİAS, Norbert, John L. Scotson, **The Established and The Outsiders**, Dublin: University College Dublin Press, 2008.
- ERDOĞAN, M. Murat, **Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2015.
- ERDOĞAN, M. Murat, Can Ünver, Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, TİSK, Ankara: 2015, Matsa Basımevi. <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf> (13.04.2017).
- ERSUN, Cengiz, “Önsöz”, **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2. Baskı, 2008.
<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0012425.pdf> (17.04.2017).
- DURKHEİM, Emile, **Dini Hayatın İlk Şekilleri**, (trc. İzzet Er), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- FREYER, Hans, **Din Sosyolojisi**, (trc. Turgut Kalpsüz), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964.
- FİTCHER, Joseph H., **Sosyoloji Nedir**, (trc. Nilgün Çelebi), Ankara: Anı Yay., 2012.
- GIDDENS, Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, (trc. Ersin Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014.
- GIDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, (trc. Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yay., 2013.
- GÜNAY, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yay., 10. Baskı, 2011.
- GÜVENÇ, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş**, 13. Baskı, İstanbul: Evrim Yayınları, 2012.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **Dış Ülke Yaşantısının Etkileri: Bir uluslararası Eğitim Mübadelesi Programının Değerlendirilmesi**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay., 1975.
- KALIN, İbrahim, **İslam ve Batı**, İstanbul: İsam Yay., 4. Basım, 2013.
- KARAMAN, Hayrettin, **Anahatlarıyla İslam Hukuku: Giriş ve Amme Hukuku**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993.

- KARAMAN, Hayrettin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul: İz Yay., 2001, c. 1.
- KARAMAN, Hayreddin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul, İz Yay., 2001, c. 3.
- KORKMAZ, Arif, **Göç ve Din (İsveç'teki Kulular Örneği)**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2011.
- KAYA, Ayhan, **İslam Göç ve Entegrasyon**, (trc. Nur Yasemin Ural), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2016.
- KAYA, İbrahim, Esra Yılmaz Eren, **Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, İstanbul: SETA Yay., 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf, (25.11.2016).
- LEWIS, Bernard, **Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler**, (trc. Nurettin Elhüseyni), 5. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008, 5. Baskı.
- MAALOUF, Amin, **Ölümcül Kimlikler**, (trc. Aysel Bora), 38. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2016.
- MASLOW, Abraham H., **Motivation and Personality**, Harper & Row Publishers, 1970. http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/Motivation_and_Personality-Maslow.pdf (11.03.2017).
- MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, (trc. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), 2. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999.
- MUSTAFA, İbrahim, Ahmet Hasan Zeyyat, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali Neccar, **El-Mu'cemü'l-Vasıt**.
- NAZIR, Bayram, **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2. Baskı, 2008. <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0012425.pdf> (17.04.2017).
- ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: İletişim Yay., 2005.
- ÖZEL, Ahmet, **Dârulislam Dârulharb: İslam Hukukunda Ülke Kavramı**, İz Yay., İstanbul, 2011.
- TOPLU, Reyhan (hızl.), **TOHAV Göç Analiz Raporu**, İstanbul: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayını, 2014. <file:///C:/Users/user/Desktop/m%C3%BCltesi%202/s%C3%B6zle%C5%9Fmeler/TOHAVAnaliz2014.pdf> (11.06.2017).
- SİMMEL, George, "The Stranger", **The Sociology of George Simmel**, (trc., ed. Kurt Wolff), New York: Free Press, 1950, ss. 402-408. <https://books.google.com.tr/books?id=Ha2aBqS415YC&printsec=frontcover&>

[hl=tr&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q=408&f=false](http://tr.source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q=408&f=false)
(06.06.2017).

SUĞUR, Nadir (ed.), **Sosyolojiye Giriş**, AÖF, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2015.

TÜRCAN, Talip, **Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri**, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2001.

UNAT- ABADAN, Nermin , **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus- Ötesi Yurttaşlığa**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 2006.

BMMYK, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-98: Bir İnsanlık Sorunu**, (trc. Yeşim Boyacılar, Volkan Çıdam, Çağlayan Orhaner, Nihal Yetkin, Elif Gündoğdu, Simten Coşar, Berk ertüme Bürosu), Ankara: Türkçe Baskı: hzl. BMMYK Türkiye Temsilciliği, Tarih Vakfı, Numune Matbaası, 1997.

UNDP, **Human Development Report 1994**, Oxford: Oxford University Press, 1994.
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nosta.ts.pdf (29.11.2016).

ODMAN, Tefvik, **Mülteci Hukuku**, Anakara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yay., 1995.

YAMAN, Ahmet, **İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler**, Ankara: Fecr Yay., 1998.

WACH, Joachim, **Din Sosyolojisi**, (trc. Ünver Günay), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1995.

Makaleler-Yönetmelikler-Maddeler

- ACER, Yücel, İbrahim Kaya, Mahir Gümüş, “Türkiye İçin Bir İltica Stratejisi Üzerine Gözlemler”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, ss. 49-76.
http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf (22.12.2015).
- AKAR, Mustafa, “Muhacirlerin Vatanı: Türkiye”, **Lacivert Dergi**, Eylül 2015- 2016, ss. 14-17.
- AKINCI, Buket, Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, c.1, s. 2, 2015 ss. 58-83.
<http://www.gam.gov.tr/files/Aral%C4%B1k-2015-Arsiv.pdf> (17.11.2016).
- AKTAR, Cengiz, “ ‘Göç ve İltica Konusunda Sınırlı İlerleme Kaydedilmiştir!’ Güncel İltica Meseleleri Işığında Bürokrasi ve Kamuoyunun İltica Konusuna Bakışı”, ss. 197-200, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011.
- AKSOY, Zeynep, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. 5 / 20, Kış, 2012, ss. 292- 303.
http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi20_pdf/5_sosyoloji_felsefe/aksoy_zeynep.pdf (16.11.2016).
- AKYÜZ, Niyazi, İhsan Çapcıoğlu, “Din ve Toplum İlişkileri”, **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, ss. 43- 47.
- ALİBONİ, Roberto, “The EU, Islamophobia and Immigration”, **Conflict in Focus**, 2006, issue no: february, 11, ss. 2-5.
http://pubblicazioni.iai.it/pdf/mediterraneo/ConflictinFocus/infocus_11.pdf (21.11.2016).
- ATASÜ-TOPÇUOĞLU, Reyhan “Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği”, **Küreselleşme çağında Göç Kavramlar,Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. (501-518).
- AYDENİZ, Nihat, Murat Silindir, Gökhan Karhan, “Küreselleşme Olgusuna Temel Yaklaşımlar”, **Batman University Journal of Life Sciences**, vol:1, No:1, 2012, ss. 1013- 1023.
<http://www.yasambilimleridergisi.com/makale/pdf/1356291723.pdf> (21.11.2016).
- BABAOĞLU, Haşmet, “3 Soru 3 Cevap”, **Lacivert Dergi**, Eylül 2015-2016, ss. 80-83.

- BEÇENE, Maruf (ed.), Zenofobi Nedir? Belirtileri Nelerdir?, 2012. <http://www.aktuelpsikoloji.com/zenofobi-nedir-belirtileri-nelerdir-11590h.htm> (03.04.2016).
- BENNETT, Milton J., “Intercultural Communication: A Current Perspective”, **Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings**, Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1998, ss. 1-24. http://www.mairstudents.info/intercultural_communication.pdf (19.05.2017).
- BERİL, Tufan, “F. Almanya’dan Dönen Gençlerin Ruhsal Belirtileri ve Bunları Etkileyen Faktörler”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, cilt: 4, sy. 2-3, Mayıs-Eylül 1986, ss. 161- 178. <http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/Arsiv/1986-23.pdf> (09.12.2016).
- BOZKURT, Veysel, “Küreselleşme Kavramı, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, İstanbul: Alfa Yay., 2000, ss. 17- 31.
- CHOANE, Mamokoshi , Lukong Stella Shulika, Mandla Mthombeni, “An Aalysiss of The Causes, Effects and Ramifications of Xenophobia in South Africa”, **İnsight on Africa**, 2011, 3(2), ss. 129- 142. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0975087814411138> (06.02.2017).
- CİĞERCİ, Nihan, “Bursa-Kırcaali Hattı: 1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Kuramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 107-134.
- ÇİÇEKLİ, Bülent (ed.), Göç Terimleri Sözlüğü, **IOM Uluslararası Göç Örgütü**, 2009. http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-terimleri-sozlugu_363_382_727_icerik (13.11.2016).
- ÇAĞLAYAN, “Savaş, Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, sy. 17, Güz, 2016, ss. 67- 91.
- ÇELİK, Celaledin, “Göç, Kentleşme ve Din”, **Din Sosyolojisi El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, ss. 297- 307.
- DÖNMEZ, Ali , “Yurtdışı Yaşantısı ve İnsan Doğası Anlayışı”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, c. 24.5.1, Ankara: 1991, ss. 87-105. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6133.pdf> (07.12.2016).
- DUMANLI KÜRKÇÜ, Duygu, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC**, vol: 3, No:2, April, 2013, ss. 1-11. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tojdac/article/viewFile/5000047131/5000044424> (21.11.2016).

- DURGUN, Sezgi, “‘Yabancıya Kimse Yabancı Olamaz’ Uluslararası Emekli Göçünün Türkiye’deki Yansımaları”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 510- 535.
- DURMAZ, Osman, “İslam’da Mülteciler Hukuku”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, SBE, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2014.
- EKŞİ, Aysel, Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13 (3), 2002, ss. 215-221.
<http://www.turkpsikiyatri.com/c13s3/siginmacivegocmenlerde.pdf> (08.01.2017).
- EROĞLU, Ender Canan, Ruken Taşkiran, “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2002/1, ss. 105-128.
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2002-20021-801> (20. 02.2016).
- EROL, Murat, Oya G. Ersever, “Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale”, **KHO Bilim Dergisi**, c. 24, sy. 1, 2014, ss. 47-68.
http://www.kho.edu.tr/akademik/kho_bilim_dergi/2014_1/3_.pdf (08.01.2017).
- ESENTÜRK, Leyla Ercan, “Yabancı Uyruklu ve Türk Üniversite Öğrencilerine Ait Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, **Gazi Üniversitesi, SBE, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (17.11.2016).
- ESSES, Victorio M., John F. Dovidio, Antoinette H. Semanya, Lynee M. Jackson, “Attitudes Toward Immigration, The Role of National and International Identity”, **Social Psychology of Inclusion and Exclusion**, 2005, New York: Psychology Press, ss. 317-337.
https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=1ct4AgAAQBAJ&q=317#v=onepage&q=317&f=false (07.02.2017).
- FUKUYAMA, Francis, “Savaşların Geleceği”, **Medeniyetler Çatışması**, İstanbul: Vadi Yay., 2006, ss. 204- 217.
- GLOCK, Charles Y., “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, (trc. Mehmet Emin Köktaş), **Din Sosyolojisi**, Ankara: Vadi Yay., 3. Basım, 2007.
- GÜN, Zübeyit, “Mülteci ve Göçmenlerle Yapılacak Alan Çalışmaları için Perspektifler: Bir Ön Çalışma”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, ss. 271- 286.
http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf (22.12.2015).
- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Devletler Hukuku”, **İslam Hukuku El kitabı**, Ankara: Grafiker Yay., 2012, ss. 333-353.

- HAZAN, Jakob Ceki, “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler” **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 183- 197.
- HEİSLER, Martin O., Zig Layton-Henry, “Migration and the Links Between Social and Societal Security”, **Identity Migration and the New Security Agenda**, New York: St. Martin’s Press, 1993, ss. 148-166.
<https://blackboard.angelo.edu/bbcswebdav/institution/LFA/CSS/Course%20Material/SEC6320/readings/Waever-Buzan.pdf> (29.11.2016).
- HELD, David, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, “Introduction: The Globalization Debate”, **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Stanford University Press, 1999, ss. 2-10.
<http://www.geog.mcgill.ca/documents/Held%20et%20al%201999.PDF> (25.11.2016).
- HUNTINGTON, Samuel P., “Medeniyetler Çatışması mı?”, **Medeniyetler Çatışması**, İstanbul: Vadi Yay., 2006, ss. 23- 51.
- IHLAMUR-ÖNER, Suna Gülfer, “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 577- 600.
- İBRAHİM, Maggie, “The Securitization of Migration: A Racial Discourse”, **International Migration**, vol. 43 (5), Oxford, 2005, ss. 163- 187.
<http://n.erserve.fiu.edu/010034825-1.pdf> (29.11.2016).
- İÇDUYGU, Ahmet, “Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere**, MİReKoç. İstanbul: 2014. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/22/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_.pdf (22.12.2015).
- İÇDUYGU, Ahmet, Irregular Migration in Turkey, **international Organization for Migration**, Geneva.
http://publications.iom.int/system/files/pdf/mrs_12_2003.pdf (02.06.2017).
- KARAHİSARÎ, Ahterî Mustafa b. Şemsüddin, *Ahterî Kebir*, **Arapça-Türkçe Büyük Lûgat**, (baskıya hzl. İ.İlhami Ulaş, Abdülkadir Dedeoğlu), İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1979.
- KAZICI, Ziya, Osmanlı Devleti’nde Din ve Hukuk, **İSTEM**, 20001, 1/1, ss. 61- 81.
<http://www.dergipark.gov.tr/download/article-file/260996> (05.06.2017).
- KINIK, Kerem, “Göç, Sürgün ve İltica”, **Hayat Sağlık Dergisi**, Temmuz, sy. 2, ss. 36- 39. https://www.amnesty.org.tr/uploads/Docs/1538-kerem_kinik.pdf.

- KOSER, Khalid, “Why Migration Matters”, **Current History**, 2009, ss. 147- 153.
<http://matt-cirbo.wikispaces.dpsk12.org/file/view/Why+Migration+Matters+Article.pdf>
(12.03.2017).
- KORKUT, Recep, Nafiz Tok, “Küreselleşme ve Yerinden Olma Sorununun Çevresel Güvensizliklere Bağlı Değişen Tabiatı Bağlamında İklim Mültecileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, sy. 32, 2012, ss. 1-16.
- KÖŞER AKÇAPAR, Şebnem, “Uluslar arası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 563- 575.
- LOHRMANN, Reinhard, “Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threat to Peace?”, **International Migration**, vol: 38: 4, 2000, ss. 3-22.
<http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=02103173b/MuseProtocol=http/MuseHost=content.ebscohost.com/MusePath/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMNxb4kSeprU4yOvsOLCmr0%2Bepq5SsKe4TbCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGusVGvqbZNuePfgeyx43zx1%2B6B&T=P&P=AN&S=R&D=a9h&K=3616229> (04.04.2017).
- MİRDAL, Gretty M., “Göçmen Türk Kadınlarının Psikosomatik Sorunları”, **Türkiyeli Göçmen Kadınlar Avrupa Konferansı**, Amsterdam: Haziran 1985, Toplum ve Hekim, c. 6, sy. 40, 1986, ss. 12-14.
<file:///C:/Users/user/Downloads/19860104.pdf>
<file:///C:/Users/user/Downloads/19860104.pdf> (10.01.2017).
- MORRİS, Alan, “Our Fellow Africans Make our Lives hell’: the Lives of Congolese and Nigerians Living in Johannesburg”, **Ethnic And Racial Studies**, 1998, 21: 6, ss. 1116 – 1136. <http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=0210j15yr/MuseProtocol=http/MuseHost=www.informaworld.com/MusePath/openurl> (19.02.2017).
- NYAMNJOH, Francis B., *Insiders and Outsiders, Citizenship and Xenophobia in Contemporary Southern Africa*, Londra ve New York: Codesria Books ve Zed Books, 2006.
https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=Ywsj_-0TkKUC&q=40#v=snippet&q=40&f=false (20.12.2016)
- RYDREGEN, Jens “The Logic of Xenophobia”, **Rationality and Society**, 2004, 16: 2, ss. 123- 148. http://www.academia.edu/1090226/The_logic_of_xenophobia (21.11.2016).
- OYTUN, Oytun, Sabiha Senyücel Gündoğar, **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri**, İstanbul: ORSAM-TESEV, Ocak, 2015.
- ÖZEL, Ahmet, “Müstemen”, **DİA**, İstanbul, 2006, XXXII, ss. 140-143.

- ÖZEL, Ahmet “Dârülislam”, **DİA**, İstanbul, 1993, VIII, ss. 541-543.
- ÖZEL, Ahmet, “Dârüssulh”, **DİA**, İstanbul, 1994, IX, ss. 5-6.
- ÖZEL, Ahmet, “Dârülharp”, **DİA**, İstanbul: 1993, VIII, ss. 536- 537.
- ÖZEL, Ahmet, *Darulislam Darulharb: İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, İstanbul: İz Yay., 2011.
- ÖNCÜ Ayşe, Petra Weyland, “Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri”, **Mekan, Kültür, İktidar**, İstanbul: İletişim Yay., 2007, ss. 9-39.
- ÖNKAL, Ahmet, Nebi Bozkurt, “Cami,” **DİA**, c. 7, İstanbul: 1993, s. 45-56.
- ÖNKAL, Ahmet , “Hicret”, **DİA**, İstanbul: 1998, XVII, ss. 458-462.
- ÖZKUL, Derya, “Ulus- Ötesi Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 483-500.
- SANE, Pierre, “İnsan Hakları ve Kültürler Çatışması”, **Medeniyetler Çatışması**, İstanbul: Vadi Yay., 2006, ss. 279-281.
- SEVİMLİ, Şükran, “Mültecilere Sosyal ve Tıbbi Hizmetlerin Sunumunda Etik Yaklaşımın Yeri ve Önemi”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, ss. 287- 305.
http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf
(22.12.2015).
- SOYOMBO, Omololu, “Xenophobia in Contemporary Society A Sociological Analysis”, **Xenophobia: A Contemporary Issue in Psychology**, 2008, Chapter: 6, ss. 87- 106. <http://proxy2.marmara-elibrary.com/MuseSessionID=0210315xz/MuseProtocol=http/MuseHost=content.ebscohost.com/MusePath/ContentServer.asp?EbscoContent=dGJyMMvl7ESepM4yOvsOLCmr0%2Bep7BSr6m4Ta6WxWXS&ContentCustomer=dGJyM PGusVGvqbZNuePfgeyx43zx1%2B6B&T=P&P=AN&S=R&D=a9h&K=66960330> (20.02.2017).
- STEPHAN, Walter, C. Lausanne Renfro, Victoria M. Esses, Cookie White Stephan, Tim Martin, “The Effects of Feeling Threatened on Attitudes Toward Immigrants”, **International Journal of Intercultural Relations**, 2005, sy. 29: 1, ss. 1- 19.
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147176705000325>
(07.02.2017)
- SUNATA, Ulaş, “Diyasporik Kimliğiniz, Lütfen!: ABD’deki Çin Diasporası”, **Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim Yay., 2015, ss. 459- 482.

- ŞAHİN, Cengiz, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 21, sy. 2, (2001), ss. 57-67.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gefad/article/viewFile/5000078949/5000073166> (16.11.2016).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yay., 2013.
http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf (13.11.2016).
- TOLAY, Juliette, “Türkiye’de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem, Politika**, Ankara: UNHCR, 2011, ss. 201-213.
http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf (22.12.2015).
- TUNÇ, Ayşe Şebnem, “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”, **TESAM Akademi Dergisi**, Temmuz-2015. 2 /2, ss. 29-63.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131337/5000120305> (02.02.2016).
- TÜRKOĞLU, Oğuzhan, “Mülteciler ve Ulusal/ Uluslararası Güvenlik”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, vol: 30: 2, 2011, ss. 101-118. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935830.pdf> (05.12.2016).
- UNHCR, “1.2.2 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**.
http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularindaki_uluslararasi_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).
- UNHCR, “1.3 .1 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**.
http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/si%C4%9Einma_ve_m%C3%9Clteci_konularindaki_uluslararasi_belgeler_ve_hukuki_metinler_final.pdf (22.12.2015).
- UNHCR, “1.2.3 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**.
http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%B6lteciler.pdf (22.12.2015).
- UNHCR, “2.1.1. Afrika’daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**.
http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%B6lteciler.pdf (22.12.2015).
- UNHCR, “2.1.3. Cartagena Mülteciler Bildirisi”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**.
http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%B6lteciler.pdf. (22.12.2015).

- UNHCR, “2.1.4. Arap Sözleşmesi”, **Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler**, http://www.unhcr.org.tr/uploadsroot2.1_m%C3%BClteciler.pdf (22.12.2015).
- VORSTER, J. M., “Racism, Xenophobia and Human Rights”, **The Ecumenical Review**, 2002, July, 1: 22, ss. 297-401. <https://www.thefreelibrary.com/The+Ecumenical+Review/2002/July/1-p52016> (21.11.2016).
- WEINER, Myron, “Bad neighbours, Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Cause of Refugee Flows”, ss. 5-42, **International Security**, vol. 21: 1, 1996, s. 31. <http://www.marmara-elibrary.com/edsresolve?tgurl=http%3a%2f%2fcontent.ebscohost.com%2fContentServer.asp%3fEbscoContent%3ddGJyMNxb4kSeprU4yOvsOLCmr0%252Bepq5Ssqe4TbKWxWXS%26ContentCustomer%3ddGJyMPGusVGvqbZNuePfgeyx43zx1%252B6B%26T%3dP%26P%3dAN%26S%3dR%26D%3da9h%26K%3d9608184425> (11.03.2017).
- WIMMER, Andreas, Nina Glick Sciller, “Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology”, **International Migration Review**, Vol: 37, No: 3, 2003- Fall, ss. 576- 610. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/363230/mod_resource/content/0/Text_oApoio%201-NinaSchillerWimmer-MethodologicalNationalismStudies%20of%20Migration-2003.pdf (05.02.2016).
- YAKUSHKO, Oksana, “Xenophobia: Understanding the Roots and Consequences of Negative Attitudes toward Immigrants”, **The Counseling Psychologist**, 2009, 37: 1, ss. 36-66. <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1089&context=edpsychpapers> (06.02.2017).
- YILMAZ, Halim, “Yeni Gelişmeler Işığında Türkiye’de Mülteci Hukuku ve Uygulaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Uluslararası Göç Sempozyumu**, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul: 2005, ss. 293-30

Resmî Gazete

Türkiye’ye iltica eden veya Başka bir Ülkeye iltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (1994 Yönetmeliği), **T.C. Resmî Gazete**, 22127, 30 Kasım 1994, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>, (08.03.2017).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), **T.C. Resmi Gazete**, 28615, 11 Nisan 2013, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (08.03.2016).

Geçici Koruma Yönetmeliği, **T.C. Resmi Gazete**, 29153, 22 Ekim 2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm> (29.05.17

İnternet

Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Zenofobi>, (22.01.2017).

Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirius>, (25.02.2017).

Xenophobia, <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/a-short-history-of-xenophobia> (22.01.17).

<http://www.trthaber.com/haber/dunya/guney-afrikadaki-yabancilar-tedirgin-179325.html>, (20.02.16).

News From The National Academies, , Overall U.S Economy Gain a Immigration, But It's Costly to Some States and Localities, <http://www8.nationalacademies.org/onpinews/newsitem.aspx?RecordID=5779>, (22.02.17).

Dictionary.com's 2016 Word Of The Year: Xenophobia, <http://blog.dictionary.com/xenophobia/>, (22.01.2017).

Symptoms and Causes of Xenophobia, <https://www.allaboutcounseling.com/library/xenophobia/>, (22.01.2017).

Nativizm Nedir?, <https://www.lugatsozluk.com/nativizm-nedir-nativizm-ne-demek/>, (08.02.17).

Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Zenofobi>, (22.01.2017).

Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sirius>, (25.02.2017).

<http://www.trthaber.com/haber/dunya/guney-afrikadaki-yabancilar-tedirgin-179325.html>, (20.02.16).

News From The National Academies, , Overall U.S Economy Gain a Immigration, But It's Costly to Some States and Localities, <http://www8.nationalacademies.org/onpinews/newsitem.aspx?RecordID=5779>, (22.02.17).

Dictionary.com's 2016 Word Of The Year: Xenophobia, <http://blog.dictionary.com/xenophobia/>, (22.01.2017).

Symptoms and Causes of Xenophobia, <https://www.allaboutcounseling.com/library/xenophobia/>, (22.01.2017).

Nativizm Nedir?, <https://www.lugatsozluk.com/nativizm-nedir-nativizm-ne-demek/>, (08.02.17).

http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (13.07.2017).

http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/iv_b%C3%B6l%C3%BCm.pdf, (22.12.2015).

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5940dad2e80707.76749241, (14.06.2017).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Helena_Rubinstein (04.04.17).

<http://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/zenginler-listesi-aciklandi-listede-surpriz-isimler-var/11> (04.04.17).

<http://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/zenginler-listesi-aciklandi-listede-surpriz-isimler-var/19> (04.04.17).

http://yok.gov.tr/web/guest/ek_madde_2 (erişim tarihi, 01.05.2017).

<https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017>, (07.07.2017).

<http://www.umraniye.bel.tr/tr/main/news/umraniye-belediyesi-suriyelileri-iftarda-bir-/4399> (10.04.17)

<https://www.kanalpendik.com/suriyeli-muhacirler-pendikte-bayram-yapti/> (10.04.17).